Skrifter af Viktor Rydberg
II

FAUST.
Sorgespel
av
Goethe
översatt av
Viktor Rydberg

Femte upplagan

Stockholm
Albert Bonniers förlag

Stockholm
Alb. Bonniers boktryckeri 1915

Fru S. Hedlund,
Thorsten Rudenschölds dotter,
och
D:r Johan Andersson,
den förste tolkaren på vårt modersmål av Goethes Faust,
ägnas detta verk
av
översättaren.

Preface to the Electronic Edition

Viktor Rydberg (1828-1895) was one of Sweden's most important authors in the 19th century, between Almqvist and Strindberg. This is his translation to Swedish of *Faust* by **Johann Wolfgang von Goethe** (1749-1832). It constitutes volume II of fourteen in *Skrifter av Viktor Rydberg* ("collected works"), which appeared in the decades following the author's death, edited by **Karl Warburg** (1852-1918). This collection was sold in numerous editions, and other, smaller collections with similar names were also sold. Find an overview in our presentation of this Nordic Author.

The 5th edition, printed in 1915, was used as a copy.

Faust is presented as proofread text in HTML format. The 368 pages are also available in facsimile in 120 dpi grayscale for reference.

TILLÄGNAN.

I nalkens, töckenskepnader, och skriden
förbi mitt öga som i forna dar.
Vill än som förr mitt hjärta, att I biden?
Försöker jag att hålla eder kvar?
I trängen på! Och se, I vunnit striden,
och dimman skingras, och min syn är klar,
och för den trollfläkt, som omkring er svävar,
mitt bröst på nytt av ungdomskänslor bävar.

Se, glada dagars bilder med er draga,
ur töcknet stiger kära skuggors tropp:
min första kärleks halvförklungna saga,
min första vänskap lever åter opp.
Min sorg förnyad går att genomklaga
min levnads labyrintiskt vilsna lopp
och nämner vänner, svikne av sitt öde
på sköna stunder, nämner dem som döde.

Bland dem jag fordom sjöng för, ack! hur mången,
vars barm för mina toner nu är stängd!
Min diktnings första genklang är förgången,
den krets, som vänskap slog om sången, sprängd.
Nu gör mig även bifall rädd, när sången
skall ljuda för den obekanta mängd.
Vad förr som fröjdats har av mina toner,

om än vid liv, är spritt i skilda zoner.

Nu griper mig en länge fjärmad trånad
till andevärldens allvarsdjupa frid;
nu viskar, som av eolsharpan lånad,
min sång och tonar svävande därvid,
tår följer tår, och bävande, förvånad
jag stränge känner hugen vek och blid.
Vad jag har kvar är som i fjärran svunnet,
och det förlorade är återfunnet.

FÖRSPEL PÅ TEATERN.

DIREKTÖRN. SKALDEN. SKÄMTAREN.

DIREKTÖRN.

I två, som stått så mången dag
i nöd och trångmål vid min sida,
säg nu, vad gott vi kunna bida
i Tyskland av vårt företag!
Att fånga mängdens gunst är vad mig gläder,
helst som hon hyllar denna sed:
»Lev och låt andra leva med!»
Vårt skjul står timrat nu med stolpar och med bräder,
allt hoppas på en fest, folk sitter redan ned
och väntar, höjande på ögonbrynen,
att slås med häpnad av den stora synen.
Men aldrig har jag så förlägen stått,
fast nog jag vet att falla folk i tycket:
publiken är ej van vid alltför gott,
men har ju läst så fasligt mycket!

Hur laga då, att allt är nytt och kan
på samma gång ha värde och slå an?
Ty visserligen är det mig en gamman,
när kring vår bod jag ser ett stort,
ett väldigt stim av folk, som strömmar samman
och trängs och kläms i nådens trånga port,
när man på ljusan dag, vid fyratiden,

kring luckan knuffas, som i hungersnöd
vid bagarns dörr, och vågar djärvt i striden
sin hals för en biljett som för ett bröd.
Slikt underverk på folk av varje slag
gör skalden blott... Min vän, gör det i dag!

SKALDEN.

Nämn ej den brokiga, den yra mängden,
ty anden flyr, när sådan syn sig ter!
Dölj för min blick det vågsvall, som i längden
kan draga oss uti sin virvel ner!
Nej, för mig till den stilla himmelsängden,
där skalden rena fröjder blomma ser,
där kärlek, vänskap, hjärtats gudamakter,
kring sällhet, som de skapat, stå som vakter.

Ack, vad ur hjärtat sprang, det djupast kända,
vad blygast över våra läppar gick,
misslyckat nyss och lyckat nu kanhända,
förtäres av det vilda ögonblick,
och ofta gå ju långa år till ända,
förrn det står fram i sin fullkomnings skick.
För ögonblickets lystnad föddes flärden;
det äkta frälsar sig till eftervärlden.

SKÄMTAREN.

Nej, låt mig slippa pratet om en framtid!
Vem gjorde upptåg för vår samtid,
ifall jag stämde in i samma snack?
Ha roligt - det är tidens rätt och vilja,
och ses en lustig fyr på scenens tilja,
lär även det förtjäna tack.
Den som förstår att rätt slå an
förargas ej av folkets nycker:
en krets så stor som möjligt önskar han,
dess lättare han mängden med sig rycker.
Friskt mod! Stå stark! Giv fantasien luft!
Hon stämme upp med alla sina körer:
begär, förstånd och känsla och förnuft -

men märk, att tokeri till saken hörer!

DIREKTÖRN.

Men handling framförallt! låt mycket ske!
Det heter skådespel, och man vill se!
Om ni har mycken ögonfägnad spunnit,
och stirrar man med öppen mund,
då har ni strax på bredden vunnit,
ni är en omtyckt man på stund,
ty massan övervinnes blott med massa,
då finns att välja på för allas smak,
är lagret rikt, skall något någon passa
och var och en gå nöjd till eget tak.
Ger ni ett stycke, giv det strax i stycken!
Med slik ragu ni vinner alla tycken:
han dukas upp så lätt som han ur hjärnan sprang.

Vad bryr publiken sig om sammanhang?
Er helhet sönderplockas dock av nycken.

SKALDEN.

Ni inser ej, hur lågt ett sådant hantverk är,
hur djupt det sårar konstens heder.
Det sudderi ni önskar här
tycks redan vara en maxim hos eder.

DIREKTÖRN.

Min hud är hård mot skrapan, som ni gav,
ty den som vill, att något skall bli av,
han väljer redskap efter ändamålet.
Glöm ej för vem ni svänger diktens stav!
Den ved ni klyver är ju mjuk mot stålet.
En drivs av ledsnad hit; en annan kommer däst
ifrån det övertyngda middagsbordet,
och, värst av allt, man kommer, sen man läst

sitt dagblad, där kritiken förer ordet.
Man ilar tankspridd hit som till maskraden,
och skådelust gör foten snar,
de sköna sitta klädda till paraden
och spela med, fast utan honorar.
Vad drömmer ni uti er skaldehimmel?
Att fullsatt hus kan glädja eder så!
Se närmare på detta vimmel:
en hälft är kall, en annan rå.
En trår till kortspel från vårt skådespel,
och en till nattligt ras med fala kvinnor.

För slikas skull, du tok, är det ett fel
att plåga så de hulda sånggudinnor.
Nej, duka ständigt upp med rätt på rätt;
då skall du rakt på målet styra.
Försök att göra människorna yra;
att tillfredsställa dem är icke lätt...
Vad kommer åt dig? Glädje eller smärta?

SKALDEN.

Gå bort och sök dig du en annan träl!
Skall skalden offra fräckt sitt högsta väl,
sin mänskorätt, sin fria själ,
blott för att vara din betjänt?
Vad är hans makt att kuva varje hjärta
och övervinna varje element,
om ej den samklang, som ur barmen svingar
och dit med världsackorder återvänt?
Du ser naturen, hur hon liknöjd tvingar
på svängda sländan sina trådars längd,
du hör, hur varelsernas mängd
i ostämt virrvarr om varandra klingar;
vem delar då den alltid lika raden
och livar den till skön och rytmisk gång?
Vem för vart enskilt till den helga staden
och ger det röst i alltets jubelsång?
Vem bjuder höstens storm med hjärtats ryta?
Vem bjuder själens himmel purpra sig?
Vem mäktar vårens alla blommor bryta
och strö dem på din ungmös stig?
Vem flätar lundens enkla blad och skrudar
med ärans krans var bragd, som hävden bar?

Vem är Olympens värn? Vem enar gudar?
Vem? Mänskans kraft, i skalden uppenbar.

SKÄMTAREN.

Så nyttja denna sköna kraft en gång
och driv ditt höga näringsfång,
som om ett kärleksäventyr det var!
Man nalkas av en slump, man gripes, stannar kvar
och snärjes mer och mer i snaran.
Först växer lyckan upp, så kommer faran,
och fröjdens stig för in på smärtans ban,
och förrn man sett sig för, så har man en roman.
Så vill jag ock ett skådespel se givet.
Grip in uti det fulla mänskolivet!
Av alla leves det, för få är det bekant,
varhelst ni får det fatt, där är det intressant.
Din bildrad brokig, dess belysning klen,
en gnista sanning, mycket sken,
så brygges vad med åtrå drickes,
varav all världen vederkvickes.
Vår ungdoms blomma lyssnar då här inne
till uppenbarelsen som flitig läring;
då suger varje känsligt sinne
ur edert verk en melankolisk näring;
då röres upp än det och än det där,
då ser envar vad han i hjärtat bär;
till gråt, till skratt är man alltjämt tillreds,
man ärar tankens flykt, man gläds åt bilders skara.
En färdig ställer man ej lätt till freds;
en vardande skall alltid tacksam vara.

SKALDEN.

Giv då den tid igen, den sälla,
då, stadd i vardande, jag själv
såg mina sångers snabba älv
ur städse nyfött källsprång välla,
då världen låg i dimmors hägring,
då undret låg i knoppens sköt,

då jag de tusen blommor bröt,
som fyllde varje dal med fägring!
Jag ägde intet - och var nöjd:
jag ägde sanningsträngtan, diktens fröjd.
Så låt mig än en gång få smaka
det liv av ljuva kval jag haft!
Giv mig mitt hats, min kärleks kraft,
giv mig min ungdoms dar tillbaka!

SKÄMTAREN.

Din ungdom, gode vän, du tarvar nog,
där vapen korsas, striden larmar,
och när med älskligt våld en flicka slog
omkring din hals två vita armar;
när fjärran hän vid vädjobanans mål
dig vinkar, dyrt förvärvad, segerkransen;
när efter vilda virveldansen
du ägnar natten åt en bräddad bål.
Men att de kända strängar slå
med lugnt behag och oförvägen,
och att sitt mål, ett självutstakat, nå
med glada strövtåg ut från vägen,
det, gamle herrar, det är eder plikt,
vi därför visa er ej mindre heder.
Att åldern gör en barnslig, det är dikt;
som sanna barn ännu han finner eder.

DIREKTÖRN.

Nu han I växlat nog haranger,
jag önskar nu att gärning se;
I trösken bara komplimanger,
då något nyttigt kunde ske.
Här pratas om vad »stämning» heter -
hon räcker sölarn ej sitt vin;
om I gen ut er för poeter,
så kommenderen poesin!
Ni vet ju nu, hur ni bör skriva:
vi vilja drycker ha som riva.
Gör nu din brygd, och gör det fort!
Vad icke sker i dag är ej i morgon gjort.
Nej, man må ej förspilla dagen:

beslutsamheten griper snart
var yppad möjlighet i kragen,
och då hon ej vill släppa tagen,
går allt sen av sig själv med fart.
På tyska skådebanans tilja
kan prövas allt, envar är fri;
jag överlämnar åt er vilja
dekoration, maskineri.
Låt sol och måne lysa våra under
och strön ut stjärnor i parti!
Vi hava eld och vatten, berg och lunder,
av djur ett helt menageri.

Låt se, hur alltets stora hjul
kan kretsa i vårt trånga skjul,
och ställ med varsam snabbhet färden
till helvetet från himlen genom världen.

FÖRSPEL I HIMMELEN.

HERREN. DE HIMMELSKA HÄRSKARORNA.

Därefter MEFISTOFELES.

(De tre ärkeänglarne framträda.)

RAFAEL.

Din sol ännu som fordom ljuder
i syskonsfärers tävlingssång,
den väg din allmakt henne bjuder
fullbordar hon med tordönsgång.
Den synen styrker änglars skara,
fast outgrundlig är dess lag.
Ditt verk, det höga underbara,
är skönt som på den första dag.

GABRIEL.

Och snabb, ofattligt snabb sig välver
en skrudad jord i himmelsk dans,
där livet än i natten skälver,
än ler i paradisisk glans.
På fjällens grund, i skum begraven,
slår havets breda flodvåg opp;
med ryckas fjällen, ryckas haven
sfärers evigt snabba lopp.

MIKAEL.

Och fram i kapplopp stormar bryta
från land på hav, från hav på land,
i vredeshug en ked de knyta
av djupsta kraft från strand till strand.
Och där! förödarblixtar skära
en stig av eld för åskans slag!
Dock, Herre, dina änglar ära
den blida gången av din dag.

DE TRE TILLSAMMANS.

En syn, som styrker änglars skara;
att fatta dig är hon för svag.
Ditt verk, det höga underbara,
är skönt som på den första dag.

MEFISTOFELES.

Då du, o Herre, närmar dig på nytt
och nådigt spörjer: »hur står till bland eder?»
och gärna såg mig här i dar, som flytt,
står även jag i dina hovmäns leder.
Jag kan ej svarva granna tal, förlåt det!
fast alla här må håna mig som platt;
mitt patos, å, du skulle skratta åt det,

om du ej hade vant dig av med skratt.
Om sol och världar kan ej jag förtälja,
ty jag ser blott, hur mänskorna sig kvälja.
Ja, världens lille gud är jämt av samma slag,
så underlig som på sin första dag.
En smula bättre mådde han i gruset,
om ej han fått av dig det sken från himmelsljuset,
förnuftet, som han brukar - hur?
Att varda djurisk mer än något djur.
han liknar - om Ers nåd täcks njuta bilden -
en långbent en, cikadan, lille vilden,
som flyger jämt i språng på språng;
strax hörs ur gräset dock dess gamla sång.
Nå, om han låge lugnt i gräset bara;
men tänk, i allt skall han med näsan vara!

HERREN.

Har du ej mer att föredraga?
Kom du, som förr, blott för att klaga?
Är ingenting på jorden dig till lags?

MEFISTOFELES.

Nej, uselt var och är där hittilldags.
Hur ömklig mänskans lott! En jämmer utan ände!
Jag, själve fan, skäms öka slikt elände.

HERREN.

Du känner Faust?

MEFISTOFELES.

Faust, doktorn?

HERREN.

Ja,
min tjänare.

MEFISTOFELES.

Ja väl, men på sitt eget vis!
Ej jordisk är den tokens dryck och spis,
han fylls av jäsluft, far i molnen gärna
och, slav av halvmedveten dårskaps röst,
av himlen kräver han var skönsta stjärna,
vill njuta högsta fröjd vid jordens bröst,
och intet fjärran, intet när kan värna
hans barm mot ve och ge hans hjärta tröst.

HERREN.

Fast tjänarn ännu saknar sans och tukt,
skall han dock nå den klarhet, som han önskar;
så bidar odlarn blom och gyllne frukt
för år, som komma, när hans telning grönskar.

MEFISTOFELES.

Vad slår ni vad? På honom får jag bukt!
Ger ni mig endast tillstånd, säg,
att varligt föra honom på min väg?

HERREN.

Hans jordelevnad hör dig till,
då må du verka på hans öde.
Så länge mänskan strävar, far hon vill.

MEFISTOFELES

Nå tack! Ty gäller det de döde,
då har jag gärna små förhinder.
Jag har en avgjord smak för friska, röda kinder,
men för en död är jag ej hemma - nej,
med döda råttor leker katten ej.

HERREN.

Nåväl, han är dig överlämnad!
Ifrån hans väsens källa led,
om du det mäktar, denne ande ned
emot en avgrund, honom ämnad!
Om ej, stå då med skam och lär med harm,
att dunkelt känslosvall ej släcker
den rätta vägens ljus i ädel mänskobarm!

MEFISTOFELES.

Men tänk, hur långt det ljuset räcker!
Mitt vad har intet i sig, som förskräcker;
men tillåt, att vid hunnet mål jag väcker
all världen med triumfens larm!
Stoft skall han äta, finna rätten läcker,
lik ormen, moster min, vars ära vitt sig sträcker.

HERREN.

Väl, även då må fri du leka!
Jag aldrig hatat sådane som dig.
Av alla andar, som förneka,
är skalken den, som minst besvärar mig.
Hur mänskan slappas lätt! hur svag
vill hon till ostörd ro sig lägga!
Till henne då kamraten sänder jag,
vars kall som djävul är att jäkta och att egga.

Men I, de sanne gudasöners skara,
er fröjd må skönhetslivets rikdom vara,
er fatte vardandet i evigt livs,
i evig kärleks famn, och det som utan ankar,
ett flyktigt sken, med tidens böljor drivs,
det fästen med ovanskeliga tankar!

(Himmelen stänges. Ärkeänglarne sprida sig.)

MEFISTOFELES.

Jag hälsar på hos gubben då och då,
men aktar mig att väcka upp hans vrede.
En hygglig storman ju, som språkar så
på mänskligt vis med självaste den lede!

Natt.

Högvälvd trång götisk kammare.

FAUST
(orolig i sin länstol vid skrivbordet).

Så har jag, ack! med glödande flit
i grund studerat filosofin
och medicinen, juristerit
och även, tyvärr, teologin
och står här nu nätt opp så klok
som jag var förut, stackars tok;
är »herr magistern», »herr doktorn» ock,
och drar sen tio år min flock
studenter vid näsan med lärda fukter
upp och ner i krokar och bukter
och ser med förbrännande kval, att ingen
är tankens kraft att fatta tingen.
Slug är jag väl mer än den narrhop märker,
som nämnes magistrar, doktorer och klerker:
jag känner ej skrupler, ej tvivlens plåga

och rädes ej djävul och avgrundslåga;
men så gick ock all fröjd sina färde,
jag yvs ej veta något av värde,
jag yvs ej, att jag kan leda andra
den bättringens väg man borde vandra.
Ej heller var mig lyckan huld
med världslig ära, gods och guld.
Slikt liv kan pina en hund till döden!
Magi, jag blev din, hjälp mig ur nöden!
Spräng mången gåtas djupa schakt
med andens ord och andens makt!
Då gör jag mig ej gråa hår
med prat om ting, som jag ej förstår,
då far jag ej med ordkram bara,
om dig vart givet uppenbara,
hur livet gror och krafterna spela
och vad som innerst enar det hela.

O, såge du min smärta nu
och aldrig mer, fullmåne du,
som jag har bidat mången natt,
när jag vid detta skrivbord satt!
Du vemodsblide vän, då gled
ditt sken på blad och böcker ned.
Ack, kunde jag gå på fjällhög stig,
på berg, beglänsta ljuvt av dig,
kring branters hålor med andar sväva,
kring silvrade fält mig sänka och häva
och långt från grubblets kvalm och slagg
löga mig sund i din svala dagg!

Ve! dväljs jag än i fångens hus,
i denna kvava hålas natt,
där även himlens kära ljus
i målat fönster skimrar matt!
På alla håll av böcker trängd
- en dammig skatt och malförtärd -
och upp till valvet överhängd
av papper, svart från rökig härd,
med redskap och med glas i mängd
och bohag, ägt av en ättelängd -
slik är din värld, det nämnes en värld!

Och frågar du, vi hjärtat slår

så ängsligt här och utan hopp,
vi kval, som du ej själv förstår,
fördämma dina pulsars lopp?
O, från den värld oss Skaparn gav,
från livets fröjd i solens sken
har du stängt in dig i en grav
bland stoft och kvalm och dödes ben!

Upp! Fly in i det vida land!
Den underbara boken här
av Nostradamus' egen hand
skall visa dig, var vägen är.
Om då du fattar stjärnors lopp
och lärdom av naturen får,
står i din själ den kraften opp,
att anderöst till ande når.
De helga tecknens tydning här
kan grubblarn ej förklara dig;
men, andevärld, du är mig när,
och då du hör, så svara mig!

(Han slår upp boken och får syn på Makrokosmos' tecken.)

Ha, blott en blick, en enda, och jag hinner
med alla sinnen salighetens höjd!
Igenom varje nerv och åder brinner
en ung, en helig levnadsfröjd.
Var det en Gud, som dessa tecken skrev -
det arma hjärtats mod de höja,
dess vilda stormars makt de böja -
och som med gåtfullt tvång naturen drev
att runt omkring mig lyfta tingens slöja?
Här ljusnar så! Är jag en Gud?
I dessa rena drag förklarat
står nu naturens liv för själen uppenbarat.
Först nu förstår jag rätt den vises bud:
»Ej andevärlden själv är sluten;
din själ är stängd, din håg är död.
Upp, läring, bada ofördröjd
en jordisk barm i morgonglöd!»

(Han ser på tecknet.)

Se, huru tingen sig till enhet väva,
allt varder liv, det ena i det andra!
hur himmelskrafter upp och neder sväva
och räcka gyllne ämbar åt varandra!
Med sällhetsdoftande vingar
från himlen genom jorden skaran svingar,
harmoniskt genom alltet klingar.

En härlig syn! Men blott en syn, som far!
Oändliga natur! Var fatta dig, och var
er, livets källor, hennes fulla bröst,
där tvillingparet jord och himmel näres,
dit vissnad barm sig tränger och får tröst?
I flöden, läsken - ack! och jag av törst förtäres!

(Han bläddrar harmset i boken och får se jordandens tecken.)

I detta tecken vilken annan kraft!
Vi kunna mer som fränder gälla,
du jordens ande!... Mina krafter svälla,
jag glöder som av druvors unga saft.
Jag känner mod att ut i världen hasta,
all jordens fröjd och ve på skuldran lasta,
med stormar tumla och med sinnen fasta
se bränningen det bräckta skeppet kasta.
Det mulnar över mig...
Månen döljer sitt ljus...
Lampan slocknar!
Töcken skälva! Röda blixtar fräsa
omkring mitt huvud, och från valvet
en rysning sänker sig
och griper mig!
Jag känner, manad ande om mig svävar...
Avslöja dig!
Ha, hur mitt hjärta bävar!
I nya känslor lösas opp
själ och kropp.
Dig, ande, är mitt hela hjärta givet!
Du skall, du måste, gällde det än livet!

(Han fattar boken och uttalar hemlighetsfullt andens tecken. En röd låga susar genom kammaren. Anden synes i

lågan.)

ANDEN.

Vem kallar mig?

FAUST *(med bortvänt anlete).*

Vad syn! Jag dör!

ANDEN.

Din manings starka dragningsmakt,
som länge sög min sfär, har bragt
mig hit, och nu -

FAUST.

Din blick tillintetgör!

ANDEN.

Med andfådd iver ber du få skåda
mitt anlete, höra min röst... och se,
här är jag, rörd av din trängtans ve!
Vad ömklig skräck, som nu fått råda
på övermänskan dig! Är nu din ande stum?
Var är den barm, som skapat och fann rum
att hysa inom sig en värld, och full av fröjd
förhov sig upp till oss, till andevärldens höjd?
Var är du, Faust, vars stämma klang till mig
och sig med alla krafter tvang på mig?
Är du det? Du, vars alla livsdjup bäva,
när fläktar av min ande om dig sväva?

En hopkrympt mask, en livlös form!...

FAUST.

För dig, du flambild, jag ej vike!
Ty jag är Faust! Jag är din like.

ANDEN.

I livets floder, i dådens storm
är jag böljan här,
är jag vinden där,
alstring och grav,
ett evigt hav,
en skiftande id,
livsglödande strid.
I tidernas susande vävstol en skrud,
en levande, härlig, jag väver åt Gud.

FAUST.

Du, som din krets kring världen slår
rastlös strävan! nära står jag dig.

ANDEN.

Den ande liknar du, som du förstår,
ej mig!

(Försvinner.)

FAUST *(hopsjunkande).*

Ej dig?
Vem då?
Jag, gudomens avbild!
Och icke ens dig!

(Det klappar på dörren.)

Jag hör... min famulus! Ve och ack!
Skall dessa syners fullhet störas,
min högsta fröjd tillintetgöras
av denne lismares torra snack!

(Wagner i nattrock och nattmössa, med lampa i handen. Faust vänder sig harmsen om.)

WAGNER.

Förlåt, jag hör er deklamera;
var det en grekisk skald, en tragisk dikt?
Av denna konst jag ville profitera,
ty nu för tiden har hon vikt.
Jag har hört sägas - kanske är det sant -
en präst kan lära av en komediant.

FAUST.

Ja, om en präst är komediant i grunden,
som det väl stundom också sker.

WAGNER.

Ack, är man, såsom jag, vid sitt museum bunden
och knappt på någon helgdag ser
som genom tub, på avstånd, världens yra,
hur henne då med talarkonsten styra?

FAUST.

Du griper aldrig vad du ej förnam;
ur själen som en källvåg springa
urkraftigt skönt de tankar fram,
som gå till hjärtan och betvinga.
Men sitt ni där och rör tillsamman
ragu av lämningar från andras fest
och pina fram, som ni kan bäst,
ur askan på er härd den klena flamman!
Vill ni beundran, får ni den - av vem?
Av barn och apor, så var ej förlägen!
Men intet ord fann hjärtevägen,
som icke föddes i ett hjärtas hem.

WAGNER.

Men talarns lycka gör hans föredrag;
jag har ej hunnit långt, det inser jag.

FAUST.

Ett råd, min vän: sök redlig vinst,
drag icke bjällerkåpan på!
Sunt vett det konstlar allra minst,
det låter säga sig ändå.
På ord gör ej den mannen jakt,
som vill på allvar hava något sagt.
De granna tal, varmed man krusar
åt mänskobarnen bjäfs med glitter på,
de kännas som en höstvind töckengrå,
som genom torra lövverk susar.

WAGNER.

Ack, konsten är så lång
och livet kort!
Och trött av kritisk id har mången gång

jag fruktat vettet skall gå bort.
hur mycket bråk, förrän man medeln funnit,
när man till källorna vill stiga opp!
Och förrn en stackars sate halvvägs hunnit,
så hämmar döden väl hans lopp.

FAUST.

Är pergamentet då den helga källa,
varur en dryck kan evig svalka ge?
Ur egen ande måste vågen kvälla,
om hon skall släcka törstens ve.

WAGNER.

Men forna tiders ande! Att försätta
sig in i den, det är ett nöje, detta -
att se, vad före oss en vis har tänkt och sagt,
och hur ofantligt långt vi själve ha det bragt.

FAUST.

Å ja, till stjärnorna och längre än!
Ack, den förflutna tiden är, min vän,
en bok, med sju sigill förseglad.
De orda om den tidens ande - gott!
Det är de herrars egen ande blott,
vari en gången tid är speglad.
Det är i sanning ett elände!
En blick... du flyr, om ej du vill
se skräp och lappri utan ände
och någon »statsaktion» därtill,
och här och där kan man »maximer» plocka,
som låta bra i munnen på en docka.

WAGNER.

Men världen! mänskoanden! Litet var
vill likväl veta någonting om detta.

FAUST.

Är ordet »veta» här det rätta?
Spörj barnets sanna namn! Törs någon då ge svar?
De få, som »vetat», men som ej förvarat
för hopen vad de skådat, tänkt och känt,
som, dårligt nog, sitt hjärta uppenbarat,
dem har man alltid korsfäst eller bränt.
Förlåt, min vän, men nu vi göre slut
på detta samtal! Natten lider.

WAGNER.

Med er jag gärna vakat natten ut
att njuta av det ljus ni sprider.
I morgon, första påskdag, tör jag våga
att komma fram med en och annan fråga.
För studier var mitt sinne aldrig kallt!
Nog vet jag mycket, men vill veta allt. *(Går.)*

FAUST *(ensam).*

Blott den går fri från hopplöshetens smärta,
vars sinne hängt sig fast vid idel fnask,
som gräver efter guld med lystet hjärta
och glädes, då han hittar mask.

Och slik en mänskoröst får ljuda här
mitt i det rika andeliv jag röner!
Dock, denna gång jag tack dig skyldig är,
du lumpnaste av jordens söner:
du slet mig lös ur den förtvivlans klor,
som redan trängde mig djupt in i märgen.
Ack, denna syn, hon var så jättestor,
att i mig själv jag måste känna dvärgen.

Guds avbild jag, som tror - o villors hån! -
jag står vid spegeln av det evigt sanna,
som njöt mitt själv med strålglans om min panna
och skuddat av mig jordens son!
Mer än kerub, vill jag förmäten njuta
ett gudaliv, vill i naturens ådror gjuta
min fria kraft odödliggjord -
hur jag är straffad nu, hur villan måste sluta!
Jag krossas av ett tordönsord.

Jag kan ej, bör ej kalla mig din like;
makt till att mana fram dig har jag haft;
men hålla kvar dig - nej, då svek min kraft.
O, denna stund, som gav ett himmelrike,
hur stor, hur liten då jag kände mig!
Men grymt ljöd budet: människa, du vike
tillbaka på din mörka stig!
Vad skall jag fly? vad lärdom bida?
Bör jag väl vika för min trånads tvång?
O, vi må verka eller lida,
det hämmar blott vår levnads gång.

Ett främmat ämne mer och mer fördärvar
vår andes härligaste arvedel;
när denna världens goda man förvärvar,
så nämns det bättre lögn och gyckelspel.
De känslor, som ge liv och skänka oss en himmel,
förfrysa, ack, i denna världens vimmel.

Förr mätte fantasin i dristig flykt
oändlighetens krets i hoppfull spänning;
nu har hon i en vrå sitt näste byggt,
då fröjd på fröjd förgås i tidens bränning.
Djupt ruvar sorgen i ditt hjärta
och verkar mången hemlig smärta,
i oro vaggar hon och stör din frid, ditt hopp,
i ny förklädnad jämt hon träder opp,
som gård och grund, som barn och maka,
som eld och vatten, gift och stål,
du bävar för ett kast, som icke når sitt mål,
begråter ständigt det du aldrig måst försaka.

Jag lik en Gud? Djupt känns det i min själ:
jag liknar masken under vandrarns häl,
som finner sin förintelse och grav
uti det stoft han närde sig utav.

Stoft är ju väggen där, som hög och smal
med hundra hyllor slår om mig ett fängsel,
stoft allt det skräp, en värld för mott och mal,
som fyller denna kvava cell till trängsel!
Vad kan jag finna här till andens väl?
Och skola tusen böcker mig förklara,
att mänskan överallt är kvalens träl,
att här och där en lycklig torde vara?
Vad gnisslar du till mig, du tomma huvudskål?
Ack, att din hjärna, villad som min egen,
sökt sanningskär din väg med dagens ljus till mål,
men fann en skymning svekfull och förtegen!
Du gamla redskap, ack, jag hånas ju
av dina valsar, byglar, rör och deglar;
jag stod vid porten, nyckelen var du,
ditt ax är krusigt nog, men lyfter inga reglar.
Naturen, mörk på ljusan dag,
en oupplöslig gåta ruvar;
vad för din ande ej hon yppar av sin lag
avpressas henne ej med hävstång eller skruvar.
Dig, gamla redskap, som jag ej försökt,
blott som ett minne av min far jag hyste.
Du gamla dragvals, du har varit rökt,
så länge på mitt bord en dåsig lampa lyste.
Långt bättre slösa bort det lilla som man fått
än stå av detta lilla tyngd och bunden!

Tillkämpa dig din ärvda lott,
då endast är han din i grunden!
Vad du ej nyttjar är en börda blott,
och blott vad stunden fött kan gagna stunden.

Men varför ser jag dit? Magnetiskt drager
kristallen där min syn... jag ser och ser ej nog...
Nu tänds med ens omkring mig ljuvlig dager,
lik månens silverglans i nattlig skog.

Jag hälsar dig, kristall, så full av under!

I dig jag ärar konst och tankefunder,
och blott med andakt tager jag dig ner.
Du sammandrag av hulda domningssafter,
du fångna doft av dödens finsta krafter!
En ynnest! hör din mästare som ber!
Jag skådar dig, och mina plågor dövas,
jag fattar dig, och bug och trängtan sövas,
och andens flodsvall sjunker mer och mer:
det vida havet vinkar nu mitt segel,
inunder glänser vattnet som en spegel,
och nyfödd dag mot nya stränder ler.

En eldvagn svävar ner på lätta vingar,
och se, jag gjordad står till himmelsfärd,
och upp på otrådd eterväg jag svingar
till renad id uti en högre värld.
O, detta gudaliv! O, dessa fröjder!
Du, nyss en mask, är du dem värdig, du?
Ja, denna sol, som purprar jordens höjder,
vänd henne ryggen i ett manligt nu!

Spräng porten, som envar med lutad panna
helst smög förbi, spräng den i väldigt lopp,
ty nu är tid med hjältebragd att sanna,
att mannens adel väger gudars opp,
tid att ej skälva för den avgrund djupe,
dit fantasin sig dömt i kvalens band,
men storma klyftan, ur vars trånga strupe
ett helvete spyr ut sin vreda brand,
och glad ta steget ut, om än med fara
att lösas upp uti - att icke vara.

Kristallpokal, du åldrige och glömde,
från hyllan, ur fodralet, där du drömde,
kom ner! det väntar oss en högtidsstund.
Du glänst vid mina fäders glädjefester
och livat upp de allvarsamma gäster,
då mellan dem du gick från mund till mund.
De rika bildverks prydnad kring din rund,
vår plikt att rimvis tyda dem för laget
och tömma dig i första andedraget,
det minner mig om mången ungdomsstund.
Nu räcks du ej till någon vän vid bordet,
nu manar ej din konst till lek med ordet;

här är den saft jag väljer för min bål.
Dess bruna flod må i din rundel strömma!
En dryck - och snart skall jag all världen glömma!
Min sista skål, som jag av all min själ vill tömma,
är din, o Morgon! dig en hög, en festlig skål!

(Han lyfter bägaren till munnen.)

Klockringning och korsång.

ÄNGLARNES SÅNG.

Krist är uppstånden!
Fröjden er, blödande
bröst, som i glödande
kamp med förödande,
smygande, dödande
synderna stånden!

FAUST.

Vad brus, vad klang av ljud, som översvämma
min själ och nödga glaset från min mund!
I klockor, bådar ren er dova stämma
den helga påskens första högtidsstund?
I körer, sjungen I den sång om världsförsoning,
som klang från änglars mun ur dödens skuggors boning,
att knutet är ett nytt förbund?

KVINNORNAS SÅNG.

Kryddor vi hade
med oss av ljuvlig doft,
tvådde och lade
neder hans dyra stoft,
höljt i sin linna
svepning så ren och skär;

ack, men vi finna
Kristus ej här.

ÄNGLARNES SÅNG.

Krist är uppstånden!
Kärleksutövande,
hell dig, den prövande,
stärkande, övande
strid är bestånden!

FAUST.

I himmelsljud, som smeken och betvingen,
vi söken I mig här i stoft och skarn?
O, sväven hän till veka bröst och klingen!
Ert budskap hör jag, men min tro är ingen:
i undret smeker tron sitt älsklingsbarn.
Att sträva till den sfär är mig ej givet,
från vilken klingar edert hulda bud;
men, ack, I ären kära barndomsljud
och kallen mig tillbaka hit i livet.
Förr brådsjönk himlens kärlek i min famn
och kysste mig i stilla sabbatsstunder,
i klockors dån förnam jag andeunder,
och bönen var en njutning utan namn.
En längtan, outsäglig längtan brände
och drev mig ut: i skog, på fält jag lopp
och under tusen heta tårar kände
uti min själ en värld gå opp.
Den sången var ett bud om glada ungdomslekar,
om vårens fest, om vardagsmödans slut;
ja, barndomsminnen famna mig: jag tvekar
att taga sista tunga steget ut.
O, klinga, ljuva änglasång! jag gråter,
du övervann mig, jorden har mig åter.

LÄRJUNGARNES SÅNG.

Om han, den jordade,

redan ur världen
härlig fullbordade
himmelska färden,
är han där ovan när
skapandets fröjdmystär;
ack, invid jordens bröst
trängta vi än till tröst.
Kunde du låta,
mästare, här oss kvar!
O, vi begråta
lyckan du har.

ÄNGLARNES SÅNG.

Krist är uppstånden!
Fångar i nattlig grav,
glade I månden
kasta dess bojor av,
fatta er vandringsstav,
frälsningen visande
folken från hav till hav,
mästaren prisande,
bröderna spisande,
kärlek bevisande,
hugnande, lisande,
eder är mästarn när,
ja, han är här!

Utanför stadsporten.

LUSTVANDRARE AV ALLA SLAG TÅGA UT.

NÅGRE HANTVERKSSVENNER.

Men varför dit? Vart viljen I?

ANDRE.

Vi gå till jägarhyddan, vi.

DE FÖRRE.

Och vi till kvarnen.

EN HANTVERKSSVEN.

Vem vill vandra
med mig till vattenbygget, säg?

EN ANDRE.

Nej, dit är ej en vacker väg.

BÅDA.

Och vart går du?

EN TREDJE.

Jag följer med de andra.

EN FJÄRDE.

Kom med till Burgdorf! Där, jag svarar för,
finns bästa ölet och de skönsta mör
och gräl de yppersta i världen.

EN FEMTE.

Åhå, då har du klåda i ditt skinn
för tredje gången, lustigkurre min!
Jag vill ej dit, jag fasar för den färden.

EN TJÄNSTEFLICKA.

Nej du, jag går till stan tillbaka.

EN ANDRA.

Å kom, han finns vid popplarna bestämt!

DEN FÖRRA.

Ett nöje just för mig att smaka!
Han går ju bredvid dig alltjämt,
och dansar han, är det med dig.
Vad röra dina nöjen mig?

DEN ANDRA.

Men han har sällskap, du, i dag -
krushuvudet, det sporde jag.

STUDENT.

Se, hur de kila av med lust och gamman!
Herr broder, kom! med dem slå vi oss samman.
Ett mustigt öl, en bitande tobak,
en piga söndagsklädd, se där min smak!

BORGARFLICKOR.

Två ljusa pojkar, må jag säga!
Det är en skam att se därpå:
det bästa sällskap kan man äga,
men efter pigor ränner man ändå.

EN ANDRE STUDENT *(till den förre).*

hav ej så brått! Bakom oss gå,
så näpet klädda, borgardöttrar tvenne.
Min granne är den ena av de två:
jag, oss emellan, slår för henne.
Så blygt och sedesamt de gå,
men taga oss nog med ändå.

DEN FÖRRE.

Nej, käre bror, fint sällskap det generar.
Pass på vårt villebråd! här gäller hast!
Den hand om söndan ömmast karesserar,
som har om lördan fört en kvast.

EN BORGARE.

Borgmästarn, som vi valt, jo, det är mig en herre!
Nu, då han är det, pöser han allt värre.
Vad gör han då för stan till slut?
På sämre tider alla tecken tyda,
man måste mer än förut lyda
och skatta mera än förut.

TIGGARE *(sjunger).*

I damer, älskliga och sköna,

i stass så fin, med kind så röd!
I gode herrar, må jag röna
ett hjärta, som vill se min nöd!
Ej fåfängt ljude här min lira!
Gott hjärtelag, glatt sinnelag!
Den vilodag, som alla fira,
han vare mig en skördedag!

EN ANNAN BORGARE.

Jag vet ej bättre, jag, på sön- och högtidsdagar
än att få språka med en yrkesbror
om krig och krigsrumor, när folk behagar
att klappa upp varann långt bort där turken bor.
Man står vid fönstret, tar sitt glas med smak,
ser båtars mängd, som nedåt strömmen glider,
går glad om kvälln till eget tak
och prisar fred och fredens tider.

TREDJE BORGARE.

Jag tycker, granne, just som du:
må gärna land och riken ramla
och skallar klyvas mitt itu,
blott allt hos oss blir vid det gamla.

KÄRING *(till borgarflickorna).*

Nej, se så granna! Väna, unga blod!
Vem kan ej lätt förgapa sig i slika!
Blott litet mindre övermod!
Jag kunde skaffa, jag, vad flickor efterfika.

BORGARFLICKA.

Agata, skynda dig, min skatt!
Att ses med slik en häxa, det är farligt...

Hon lät mig se, förliden Andersnatt,
min »blivande» livslevande och klarligt.

DEN ANDRA.

Min såg jag i kristall, bland andre stolte män,
lik en soldat, som aldrig rädes;
jag sökt och sökt och söker än,
men finner honom ingenstädes.

SOLDATER.

Borgar med torn och
trotsande tinne,
flickor med hugstort
hånande sinne,
eder jag vinne!
Djärv är min idrott,
härlig min lön.
Våra trumpeter
- skiftande öden! -
bjuda till fester,
ljuda till döden!
Det är ett liv, ett
stormande! alla
flickor och borgar
kuvas och falla.
Djärv är vår idrott,
lönen en värld!
Krigareskaran
skyndar sin färd.

FAUST och WAGNER.

FAUST.

Från is är strömmars och bäckars lopp
av huld och livande vårblick lossat,

och dalen grönskar av nyfött hopp.
Den gamle vintern, vars makt han krossat,
drog sig i skrovliga bergen opp.
Än frestar flyktingen gagnlös fejd
och kastar hagelskurar strida
i ränder över den grönskande nejd;
men vitt vill solen nu mer ej lida,
nej, bjärta färger vill hon väva
i allt, och allt skall leva och sträva.
Än sakna ängarna blommors släkt;
då ger hon dem mänskor i prydlig dräkt.
Låt ögat åter till staden ila
från dessa kullar, där nu vi vila.
Ur porten, som blickar så allvarsam,
tränger en brokig skara fram,
och alla sola sig nu som bäst,
de fira herrens uppståndelsefest,
ty se, uppståndna äro de själva!
Ur kvava kamrar i trånga kojor,
ur hantverks- och yrkeslivets bojor,
ur gränders trängsel, där hopen kravlar,
som tryckt i stoftet av tak och gavlar,
ur kyrkornas vördnadsbjudande natt
de alla i livet framgå glatt.
Och se! kring lundar och ängar sprider
sig vimlet, delat i strömmars mängd,
och munter. julle vid julle glider
på floden i hela hans bredd och längd!
Och lastad ända till sina kanter
från stranden skjuter den sista båt,
ja, även fjärran från bergens branter
ses kläder skymta i färgers ståt.
Nu hörs från byn ett lustigt vimmel,
ja, här är folkets sanna himmel,
här jublar allt i glättigt lag,
här är jag människa, även jag.

WAGNER.

Att gå, herr doktor, vid er sida
är mig en ära och en vinst,
men gå här ensam skulle jag ej lida,
ty råhet tål jag allra minst.
Fiolgnäll, skrän och kägelklotens dunder
jag hatat all min levnad lång.

Om fan besatt dem vore intet under -
slikt kallas glädje, kallas sång.

BÖNDER
(under linden. Dans och sång).

Och herden prydde sig till dans
med brokig jacka, band och krans,
han var så grann att skåda;
kring linden fullt av folk det fanns,
allt rycktes med i yster dans.
För hi och hå
och hej! hur stråkar gå,
hur flinkt de dansen tråda!

Brått vill han fram, han tränger på
och skuffar, aj! en flicka då -
det skedde blott av våda.
Den raska jäntan vände sig
och sade: det var dumt av dig!
För hi och hå
och hej! hur stråkar gå!
Lär folkvett, vill jag råda.

Men flickan han till dansen drog,
var kjortel flög, vart skört det slog,
så raskt de svängde båda.
Man är så röd, man är så varm.
De vila, flämta arm i arm.
För hi och hå
och hej! hur stråkar gå!
Vad månde detta båda?

Nej, kcm mig ej förtroligt när!
Sin brud så mången locka plär
våda och förråda. -
Men ve! vart smög med henne han?
Från linden skalla hörde man:
För hi och hå
och hej! hur stråkar gå
och sång och glädje råda!

GAMMAL BONDE.

Herr doktor, det är vackert gjort,
att ni ej glömde oss i dag
och, fast ni är en höglärd man,
vill trängas här i folkets lag.
Så tag nu ock vårt bästa krus,
som fyllts med druvors friska must!
Jag räcker det och önskar högt:
Drick mer än svalka här och lust!
För varje droppe, frisk och sval,
en dag till edra dagars tal!

FAUST.

Jag önskar er allt gott till tack
för vederkvickelsen jag drack!

GAMMAL BONDE.

Att ni på denna glada dag
har kommit hit är rätt och skäl,
ni, som i forna onda dar
har velat oss så hjärtligt väl.
Än står här mången varm och röd,
som eder fader dock till slut
fick frälst ur febereldens glöd,
sen pestens gift var drivet ut.
Själv gick ni då ur hus i hus
med hjälp och råd, fast yngling blott.
Man bar så många döda ut,
men ni gick fri för dödens skott.
Ert mod höll stånd, den himlagåvan,
ty hjälparn själv fick hjälp från ovan.

ALLA.

Ja, välgång åt beprövad man,
Och länge leve, hjälpe han!

FAUST.

För Honom ovan böjen er,
som hjälpa lär och hjälpen ger!

WAGNER.

Hur bröstet måste vidgas, store man,
då mängden visar er en sådan heder!
Den som av sina pund sig reder
en sådan vinst, hur lycklig han!
Man frågar, springer, tränges omkring eder,
föräldrar visa er för sina små;
vart ni må gå,
de ställa sig i leder,
luften flyga hattarne,
ja, nära nog på knä man faller neder,
som komme själva venerabile.

FAUST.

Än några steg dit upp till denna sten;
här vilja vi på färden rasta.
Här satt jag ofta tankfull och allen
och späkte mig med bön och fasta
och lyfte händerna till himlen opp
och ville, stark i tron och rik på hopp,
med gråt och suckan Herren hasta
med hejdandet av pestens lopp.
Nu - mängdens lov är skärande som hån!
Se i min själ och du skall lära,
hur föga far och son
ha varit värde sådan ära.
Min far var mystiker, en hedersman,
som kring naturens underbara
och helga kretsar sina griller spann
i redligt strävande att dem förklara.

Han stod i sällskap med adepter
och sammangöt vid ugn och härd
på grund av hundratals recepter
allt stridigt i naturens värld.
Då sågs det »röda lejon» dristigt gilja
i ljumma badet till »den vita lilja»,
och båda pinades att fly
från bädd till bädd vid öppna lågors gny.
Om sist i glaset rika färger logo
och »unga drottningen» sitt intåg gjort,
var läkemedlet där - de sjuke dogo;
om någon kom sig, det var aldrig sport.
Så foro vi med våra avgrundsbrygder
långt värre fram i dessa bygder
än själva pestens plågoris.
Själv göt jag detta gift i tusen munnar;
de vissnade - och folket nu förkunnar
den fräcke mördarns lov och pris!

WAGNER.

Men detta bör ju ej bedröva!
För redlig man är det ju nog
att samvetsgrant och punktligt öva
den konst, som själv i arv han tog.
Om du som yngling hedrade din far,
så har du gärna lyssnat till hans lära;
om du din vetenskap som man förkovrat har,
så kan din son ju nå än större ära.

FAUST.

Kan någon hoppas frälsning ur de tomma
som havet djupa villor, lycklig han!
Vad ej man vet, det tarvar man,
och vad man vet är ej till fromma.
Likväl - i vemod över mänskonöd
må stundens hulda gava ej försina!
O, ser du, hur i aftonsolens glöd
de uti grönskan strödda tjällen skina!
Hon sjunker... dagen dör... men där, hur stolt hon far
att hölja i sitt ljus den andra världen!
O, lyfte mig från jorden vingars par

att följa, alltid följa med på färden!
I evigt aftonsken jag sage då
vid mina fötter jorden uti drömmar,
var dal i skymning sänkt, i brand var fjälltopp stå
och silverbäckar söka gyllne strömmar.
Ej stängde klyftor då, ej höga berg,
min gudalika färd uti det höga;
ren havet öppnar sig för häpet öga
med vikar skimrande i purpurfärg.
Nu sänker, sänker sig gudinnans änne,
men då med nyväckt lust jag ilar efter henne
att dricka evigt ljus ur hennes flammors skatt,
framför mig dag, bakom mig natt,
där uppe himmelen, där nere havets bölja!
En härlig dröm... varunder hon försvann!
Ack, kroppen ej sa lätt far vingar, han,
att vingad ande på hans färder följa.
Dock kan envar en medfödd längtan märka,
att upp och fjärran hän han vill,
när över sig han hör, hur vårens lärka
oskönjelig i rymden slår sin drill,
när bredda vingar örnen häva
högt över tallkrönt stupas rand,
och tranan ses mot hemmet sväva
ut över hav, ut över land.

WAGNER.

Av griller har ock jag haft mina stunder;
slik längtan dock jag ej förstår,
till fågelns vingar jag alls icke trår,
och snart man sett sig mätt på fält och lunder.
Vad högre fröjd, då man på tankens vingar
från bok till bok, från blad till blad sig svingar!
En vinternatt, då flitens ljus är tänt,
är sommarljuv och livar alla leder,
och, ack! upprullar du ett vördigt pergament,
då stiger hela himlen till dig neder.

FAUST.

Du känner blott den ena driftens röst;
må då du aldrig tjusas av den andra!

Ack, tvenne själar bo i detta bröst
och vilja skilda banor vandra!
Den ena slår i sinnligt kärleksrus
med krampens styrka armarne kring världen;
den andra sträcker våldsamt färden
till höga anors sfär ur jordens grus.
O, givas andar i det blå,
som öva välde mellan jord och himmel,
ned ur det gyllne soldoft sväven då
och fören mig i brokigt levnadsvimmel!
En magisk mantel min, som på mitt bud
mig bure hän till fjärran länder -
den vore icke fal ur mina händer
för dräkters prakt, ej för en konungs skrud.

WAGNER.

Nej, kalla icke ned den kända skara,
som strömmande i luften far omkring
och hotar oss på jordens ring
från alla håll med tusenfaldig fara!
Från norden tränga de så isigt kallt
in på dig med de uddigt vässta tungor;
från östern komna, de förtorka allt
och nära sig av dina lungor;
och söderns svärm med öknens kvalm och törst,
han nalkas, och du känner hjässan glöda;
och västerns skara vederkvicker först,
men för att dränka dig och jordens gröda.
De lyss med skadefröjd till minsta ljud,
de lyda, ty de äro svekfullt sluga,
de ställa sig som himlens sändebud
och läspa ljuvt som änglar, när de ljuga.
Men nu är luften kall och nejden grå,
och dimman faller. Vi må gå!
Om kvällen skattar man sin lilla vrå.
Men varför står du där och stirrar så?
Vad kan så fängsla dig i skymningsstunden?

FAUST.

Se, hur han springer där i krets, den svarte hunden!

WAGNER.

Den har jag länge sett. Vad märkligt är med den?

FAUST.

Vad tror du, att det är? Giv noga akt. min vän!

WAGNER.

Det är en pudel, som vill vädra opp
sin herre efter hundars vana.

FAUST.

Men se, han tecknar i sitt lopp
kring punkten, där vi stå, en ständigt trängre bana.
Det lyser, om jag ej ser illa,
liksom en eldrand i hans spår.

WAGNER.

Å, ni är ute för en ögonvilla,
det är en hund till hull och hår.

FAUST.

Mig tycks, som lade han kring oss en snara,
en magisk fin, för kommande försåt.

WAGNER.

Sin herre letar han och synes vara
helt brydd att finna andra på sin stråt.

FAUST.

Allt trängre krets! Nu är han när!

WAGNER.

Ni ser en hund och ej ett spöke här:
han gnäller tveksamt, lägger sig på buken ned
och viftar svans, allt efter hundars sed.

FAUST.

Nå, kom och följ oss, arma djur!

WAGNER.

Det är en pudeltok av muntraste natur:
du stannar, och han hejdar strax sitt lopp,
du lockar, och han springer mot dig opp,
vad man har tappat, bringar han i knäppen,
vattnet springer han och tar opp käppen.

FAUST.

Du har nog rätt: jag ser i detta djur
ej spår av ande, allting är dressur.

WAGNER.

En hund, som fått sin tukt, är värd
att ses med ynnest även av en lärd.
Jag undrar ej, att han din gunstling blev,
studenternas läraktige elev.

(De gå in genom stadsporten.)

Studerkammare.

FAUST *(inkommer med pudeln).*

Se, nattens djupa mörker täcker
den ängd, där nyss en gäst jag var;
en mystisk helig bävan väcker
till liv vad anden ädlast har.
Begärens storm och lustars villa
ha slumrat in med dagens larm,
och mänskokärlek rör sig stilla,
Guds kärlek rör sig i vår barm.

Still, pudel, ränn ej fram och tillbaka!
Vad har du vid tröskeln att vädra på?
Min bästa kudde vill jag försaka,
kom, lägg dig på den i spiselns vrå!
Du roat mig nyss på stigar och backar
med lek och språng, som du kunde bäst;
för detta som värd jag nu dig tackar,
men var en tyst och fridsam gäst!

När lampan åter vänligt brinner
uti vårt trånga stilla bo,
sitt bättre jag man återfinner,
hjärtat spridas ljus och tro,
förnuftets stämma hörs i natten,

och åter blomstrar hoppets vår,
och hän till livets bäckars vatten,
till livets källa själen trår.

Morra ej, pudel! Till de toner, som gläda
och fylla med helig längtan min själ,
passa ej djuriska läten väl.
Vi känna av vana, att människor smäda
vad ej de förstå, och håna och häda
det goda och sköna,
varav de ju ofta omak röna.
Vill hunden gläfsa däråt som de?

Men ack! jag känner, att ur hjärtats källa,
hur än jag önskar det, frid ej mer vill kvälla.
Men varför skall så hastigt strömmen sina
och vi på nytt i törst förtvina?
Så ofta skulle mig detta hända.
Dock, denna brist kan till förmån lända:
vi lära det överjordiska skatta,
till uppenbarelse längtan fatta,
och detta ljus är klarast tänt
uti det nya testament.
Jag trängtar nu att dess grundtext höra
och att med redligt ordaval
till kära modersmålet överföra
det heliga original.

(Han slår upp en bok och börjar.)

Det skrivet står: »i förstone var ordet»;
här redan sjunker pennan ned till bordet;
så högt kan ju omöjligt ordet skattas,
det måste annorlunda fattas.
Och andas jag en helig siarluft,
så skriver jag: »det första var förnuft».
Men pennan måste åter vila,
att ej hon må sig överila.
Har allt sitt upphov ur förnuftet haft?
Det borde stå: »i förstone var kraft».
Men innan än jag nederskrivit detta,
så hejdas jag och finner bättre råd,
ja, anden hjälper mig, jag har det rätta

och skriver trygg: »i förstone var dåd»!

Om mitt värdskap ej skall sluta,
pudel, hör upp att tjuta,
hör upp att skälla!
Gästrätt må ej gälla
för kamrat, som stör mig så!
En av oss två
skall ur kammarn gå.
Ogärna häver jag gästrätten opp;
men dörrn är öppen nu, du har ditt fria lopp.
Men vad får jag se!
Kan slikt naturligt ske?
Är min syn rent befängd?
Han sväller ut på bredd och längd,
han reser sig väldig opp,
det är ej längre hundens kropp!
Är det ett spöke jag fått till gäst?
Nu liknar han Nilens jättehäst
med brinnande ögon, hiskligt gap!
Jag känner dig, djävulskap!
För slik bastard av avgrundsblod
är »Salomonis Nyckel» god.

ANDAR *(i förstugugången).*

En är i fällan fången!
Följ honom icke, stanna i gången!
Gammal fanderslurifax
mår som räv sax.
Men given akt!
Rören eder,
sväven upp och neder,
då är han ur knipan bragt.
Kunde vår skara
till gagn honom vara,
ty oss allesamman
var han ju till gamman!

FAUST.

Först skall jag söka dig styra:
med formeln för de fyra:
Salamander skall glöda,
Undin förrinna,
Sylfid försvinna,
Kobold ha möda!

Den som ej känt
vart element,
ej vet att märka,
huru de verka,
kan ej befalla
andarne alla.
Försvinn i flamman,
Salamander!
Flyt brusande samman,
Undina!
I meteorglans må du skina,
Sylfid!
Kom med hemhjälp i tid,
Incubus, incubus du!
Träd fram och sluta nu!

Ingen av desse
göms i min bjässe.
Han ligger ju lugnt och begrinar mig!
Men vänta, än mer jag pinar dig!
Nu skall ditt öra
få värre ord att höra!

Skulle du stamma
ur helvetets flamma,
så se det tecken,
som djupt förfärar
de svarta härar!

Nu reser han borst och skjuter rygg.

Säg, kan du trygg
det tecknet se,
du skam och ve!

Mystärn, som är dig sluten,
men genom himlar gjuten,
den evigt födde,
som för ett nidstyng blödde?

Nu sväller han upp bak spiselns kant
till elefant!
Nu fyller han hela rummet opp,
mer lik en dimma än en kropp;
men stig nu ej mot taket opp,
nej, lägg dig här vid mästarens fot!
Du ser, förgäves är ej mitt hot.
Med helig låga sveder jag dig!
Akta dig
för det trefalt glödande ljus!
Akta dig, du monster,
för den största av mina konster!

(Vid Fausts ord skingras dimman, och Mefistofeles klädd som vandrande skolast, framträder ur spiselvrån.)

MEFISTOFELES.

Men varför sådant larm? Till tjänst står jag ju gärna!

FAUST.

Det var således pudelns kärna!
En vandrande skolast! Jag måste skratta gott.

MEFISTOFELES.

Jag hälsar er, bland lärde män en stjärna!
Av er har jag ett duktigt svettbad fått.

FAUST.

Ditt namn?

MEFISTOFELES.

Den frågan -- är hon svaret värd
för den, som ordet så föraktar,
som, upphöjd över fenomenens värld,
blott tingens väsen eftertraktar?

FAUST.

Hos er, I herrar, lär det bruket råda
att bära namn, som väsendet förråda:
»fördärvarn», »lögnarn», »flugoguden»,
här framgår väsendet ur ljuden.
Vem är du då?

MEFISTOFELES.

En del utav den kraft, vars lott
är alltid vilja ont och alltid verka gott.

FAUST.

Slikt dunkelt tal förstår jag ej.

MEFISTOFELES.

Min andes väsen, det är nej,
och det med skäl, ty allt, som födes,
är endast värt, att det förödes.
Fördenskull vore bäst, att intet funnes till.

Fördärv och synd - vad namn ni vill -
kort sagt: vad under ordet ont är känt,
det är mitt rätta element.

FAUST.

Du nämner dig en del och står dock hel för mig.

MEFISTOFELES.

En blygsam sanning må jag mäla dig:
då mänskan, liten narrvärld, i sin flärd
tror sig ett helt och kallar sig en »värld»,
är jag en del av delen, som var allt en gång,
en del av mörkret, som till sitt förfång
fött ljuset; dottern stolt har sig på tronen satt,
på rummets tron, som tillhör modern Natt.
Dock kämpas än: hur ljuset sträva må,
vid kroppar häftar det ändå,
från kroppar strömmar det, dem ger det färg och glans,
av kroppar hämmas det i loppet,
och inom kort - jag hyser nu det hoppet -
hör det med kropparne till vad som fanns.

FAUST.

Ditt ädla kall jag nu förstått:
i stort förmår du ej förstöra,
fördenskull börjar du i smått.

MEFISTOFELES.

Ack, föga är därmed att göra!
Det något, som mot intet träder opp -
jag menar denna plumpa värld -
bekämpar jag med städse gäckat hopp,
men har ej framgång på min vapenfärd.

Trots vågor, stormar, jordskalv, brand
förbliver lugnt till sist så hav som land.
Och djur- och mänskoynglets syndaflod!
Slikt otyg är omöjligt att förgöra;
till graven må jag millioner föra,
dock spelar jämt ett nytt och livligt blod.
Så går det på; man kan bli galen!
Tänk blott av frön de gränslöst stora talen,
som uti luft och jord och vatten gömma sig,
uti det torra, våta, varma, kalla!
Ja, finge jag i lågan ej befalla,
så funnes ingenting apart för mig.

FAUST.

Den kalla djävulshanden knyter
du mot den skaparkraft, som flyter
i tingen, evigt lyckosam;
men fåfängt sträcker du den näven fram.
Slå dig på något annat göra,
du Kaos' underlige son!

MEFISTOFELES.

Det är ett råd, som tål att höra;
mer nästa gång därom! Nu härifrån!
Du låter mig ju kila mina färde?

FAUST.

Vad tjänar väl den frågan till?
Nu har jag reda på ditt värde;
besök mig, när och hur du vill!
Se där ett fönster, där en dörr;
till tjänst står ock en skorstenspipa.

MEFIISTOFELES.

Nå, rent ut sagt, vad du ej visste förr:
ett litet hinder bragt mig här i knipa;
vid tröskeln finns en krumelur...

FAUST.

Är det mitt pentagram, som ängslar?
Men om det har en kraft, som fängslar,
hur, avgrundsson, kom du då in, ja hur?
Hur kunde du bli så bedragen?

MEFISTOFELES.

Se själv! En linje där är illa dragen,
och något öppen är - det ser du nu -
den vinkeln, som åt dörren pekar.

FAUST.

Det var då en av slumpens bättre lekar!
Du är ju då min fånge, du!
Och av en lyckträff sådant hände!

MEFISTOFELES.

Ack, pudeln såg det ej, när in han rände,
men saken fick ett annat slut:
hin onde slipper icke ut.

FAUST.

Men fönster, skorsten? Flyg din väg med röken!

MEFISTOFELES.

Det finns en lag för djävlar och för spöken:
den väg vi slunkit in, den må vi ut.
Vid in, men ej vid ut gör man som man behagar.

FAUST.

Så? Själva helvetet har lagar?
Nå, det var bra! Då kan man sluta
med er, I herrar, ett kontrakt?

MEFISTOFELES.

Vad man dig lovat, skall du okränkt njuta
och varje prick förbli vid makt.
Dock, detta tål att överväga,
vi tale mer därom härnäst.
Farväl är nu det bästa ni kan säga;
och därom ber så ödmjukt eder gäst.

FAUST.

Nej, du skall glamma med mig än
en liten stund; sen må du fara.

MEFISTOFELES.

Nej, släpp mig lös! Jag kommer snart igen;
då kan du fråga; jag skall svara.

FAUST.

Det är ej jag, som efter dig har stått;
skyll du dig själv, att du är fången!
Håll fan, när fast du honom fått!
Han gillras ej så lätt för andra gången.

MEFISTOFELES.

När du så vill, så må det bli därvid;
här står jag som din sällskapsbroder färdig,
men tillåt, att jag tager upp din tid
med prov på konst, som är mig värdig!

FAUST.

Det står dig fritt, det önskar jag,
blott konsten är mig till behag.

MEFISTOFELES.

Pass på, min vän! Du skall förnimma
mer sinnesfröjd i denna timma
än på ett år av vanligt tråkigt slag.
De toner, som från mina andar klinga,
de sköna bilder, som de bringa,
de äro ej ett simpelt gyckelspel:
din lukt av blomsterdoft skall tjusas,
din smak av ljuva safter rusas
och känseln få sin rika del.
Allt är på förhand ordnat, hör!
Stäm upp din sång, min andekör!

ANDAR.

Vike de dunkla
valv och försvinne!
Eterns den blåa
tjusande himmel

skåde här in!
Skyarnes gråa
töcken förrinne!
Stjärnornas vimmel
klarare brinne,
mildare solar
skine där in!
Hän över ängden
flyr som en hägring
himmelska söners
luftiga fägring;
trånande böners
körer dem följa;

skrudarne, banden,
fladdra och bölja
hän över landen,
hän över lunder
tysta, varunder
kärlekens ljuva
evighetstanka
älskande tänka.
Ranka vid ranka,
druva vid druva!
Huru de blänka,
svälla och skjuta
strålar, som sluta
samman, och snart en
flod utav viner
sköljer med fart en
bädd av rubiner,
undan han seglar
dröjande höjder,
ilar och speglar
strändernas fröjder,
vidgas till sjöar,
famnande ljuvligt
leende öar.
Solen till möte
flyger berusad
andarnes skara,
sänker sig tjusad
åter de klara
öar till möte,
gungande lätt på
böljornas sköte,
där du nu hörer

jublande körer,
ser, hur i ringar
dansen sig svingar.
tills i det vida
alla sig sprida,
klängande över
stängande öar,
simmande över
glimmande sjöar,
eller de häva
vingar och sväva
alla att hamna
fjärran hos klara
stjärnornas skara,
alla att famna
kärlekens fröjd.

MEFISTOFELES.

Han sover. Mycken tack för er konsert,
tack, varje gosse, luftig, fin och smärt!
Han vaggats ljuvt i sömn av eder hand. -
Än är du icke karl att hålla fan i band.
Må trolska drömmar nu med honom sväva
djupt in i villors underbara land!
Dock för att denna tröskels trollmakt häva
behöver jag en råttas tand.
En lång besvärjelse skall jag ej göra;
där prasslar en, och hon skall genast höra.
Jag, herren över alla möss
och flugor, paddor, loppor, löss,
jag manar dig att dristigt laga
dig fram och där vid tröskeln gnaga
på fläcken, nu med olja smord! -
Där sprang hon fram vid första ord.
Friskt nu till verket! Vinkeln, som mig binder,
är där vid kanten. Bort med detta hinder!
Ännu ett bett! Tack, lilla vän!
Dröm gott, min Faust, till dess vi ses igen!

FAUST *(uppvaknande).*

Ack, åter gäckad och förhånad!
Så ändas då min anderika trånad,
att djävuln var en dröm, som ljög,
och att på dörrn en pudel smög.

Studerkammare.

FAUST. MEFISTOFELES.

FAUST.

Vem där? Stig in! Vem är det nu som stör mig? Stig in!

MEFISTOFELES.

Säg detta tredje gången för mig!

FAUST.

Stig in då!

MEFISTOFELES.

Bravo! Så jag prisar dig!
Vi skola nog varann fördraga,
ty, dina griller att förjaga,
som ädling här jag visar mig
röda guldutsydda kläder,
i sidenmantels fras och flärd,
och hatten prydd av tuppens fjäder,
och så ett långt och spetsigt svärd.
Nu råder jag dig rätt och slätt:

styr ut dig du på samma sätt,
för att du, fri från allt besvär,
må lära dig vad livet är.

FAUST.

I vilken dräkt jag än må vara,
skall jordens kvava liv mig trycka ner.
För gammal är jag för att leka bara,
för ung att önska intet mer.
Vad fröjd kan jag i världen smaka?
Du skall försaka, ja försaka,
det är den evigt samma trall,
som varje öra höra skall,
som under hela livets lopp
allt hesare var timme stämmer opp.
Jag vaknar upp om morgonen och ryser,
och gråta bittra tårar ville jag
att se en dag, bestämd, lik varje dag,
att gäcka varje, varje hopp jag hyser,
en dag, som envis lumpna inkast gör
vid minsta fröjd mitt hjärta anar,
och med ett skenlivs grin och lappri stör
min ande, då sin värld han danar.
När äntligt natten nedersänker sig,
då vrider jag mig ängslig på mitt läger,
och vilda drömmar skrämma mig,
och ingen, ingen ro jag äger.
I hjärtat bor en Gud, som efter sitt behag
rör upp dess känslor eller dem försonar;
men verka utåt kan ej mer än jag
den Gud, som över mina krafter tronar.
En tyngd är livet så, på trötta skuldror fäst.
Jag hatar det, förintas vore bäst.

MEFISTOFELES.

Men döden aldrig var en fullt välkommen gäst.

FAUST.

O, salig den, som han i segerglansen
kring pannan flätar lager blodbegjuten,
som efter kärleksyra dansen
han finner i en flickas armar sluten!
O, att jag hänryckt livlös sjunkit neder
inför den höge andens kraft!

MEFISTOFELES.

Och dock lär ni en natt påminna eder,
då någon viss ej drack en mörkbrun saft.

FAUST.

Spioneri är ditt behag.

MEFISTOFELES.

Jag vet ej allt, men mycket känner jag.

FAUST.

Om då de vilda stormar veko
för kära ljud från forna dar,
som gäckade med ljuvligt eko
vad barndomskänslor jag har kvar;
jag nu förbannar allt, som snärjer
min själ i nät av villors lek,
jämrens dal mig kvarbesvärjer
med bländverk och förrädiskt smek.
Ja, ve det höga anden tänker
om eget jag i dårlig flärd!
Ve fenomenens spel, som sänker
i sken och lögn vår sinnevärld;
ve över ärans drömmar alla,
var dröm om namn, som aldrig dog!

Ve vad vi stolt vårt eget kalla,
så maka, barn, Som dräng och plog!
Ve över Mammon, han må egga
till bragder med sin gyllne skatt,
han dynan må tillrättalägga,
där dådlös njutning vilar matt!
Ve över druvans balsamsafter!
Ve allt vad kärlek ljuvt kan ge!
Ve eder, trons och hoppets krafter!
Men, tålmod, dig det tyngsta ve!

ANDEKÖR *(osynlig).*

Ve! ve!
Du störtade henne,
den sköna värld,
med väldig hand.
Hon faller i grus.
En halvgud krossade henne.
Vi draga
spillrorna över till intets land
och klaga:
den sköna är förlorad.
Med andens makt,
du dödlige,
i högre prakt,
förskönad, förstorad,
i egen barm bygg henne opp!
Nytt levnadslopp
i hopp och fröjd
du börje, och sången
för andra gången
ljude i höjd!

MEFISTOFELES.

De som sjunga så
äro mina små.
Hör, hur förnumstigt de mana
till nöjets och bragdernas bana.
Ut i världen
från ensliga härden,
där sinnen och safter stocka,

vilja de dig locka.

Hör upp att leka med din smärta,
som lik en gam ditt liv förtär!
Det sämsta sällskap lärer dig behjärta,
att mänska du bland mänskor är.
Dock ej, att min mening vore
att sänka dig bland pack;
jag är ingen av de store,
men tar du min hjälp till tack
på vägen du vill ha bruten,
då är jag din på minuten,
och då bekvämer mig jag
att göra dig allt i lag,
som din kamrat, ja väl
som din tjänare, din träl.

FAUST.

Vad kräver du i vederlag?

MEFISTOFELES.

Till dit är ännu mången dag.

FAUST.

Nej, djävulen är egoist,
gör han en tjänst, sker det helt visst
ej Gudi allena till behag.
Säg du ditt villkor utan krus!
Slik dräng för faran in i hus.

MEFISTOFELES.

Här städer jag mig som den tjänsteanden,
som på din vink står färdig i ett nu;
men mötas vi på andra stranden,

då är min tjänsteande du.

FAUST.

Det där »på andra stranden» bryr mig föga.
Slå denna värld till grus inför mitt öga!
Sen må den andra varda till.
Ur denna jord sprang upp vad fröjd jag kände,
och denna solen lyser mitt elände;
är dem jag lös och ledig, hände
vad hända må och hända vill!
Jag vill ej höra detta prat
om kärlek i ett annat liv och hat,

och om det finns i denna andra sfär
ett ovan och ett nedan liksom här.

MEFISTOFELES.

Ur sådan synpunkt kan du våga saken.
Giv löftet nu, och du skall se
på konster, vartill aldrig man såg maken;
vad ingen ägt skall jag dig ge.

FAUST.

Vad vill du, arme djävul, giva?
De höga mål, som mänskoanden liva,
ha de väl fattats av en slik som du?
Dock - rätter, som ej mätta, har du ju,
det röda guld du har, som i ett nu
kvicksilverlikt uti min hand förrinner,
ett spel, vari man aldrig vinner,
en mö, som, till mitt hjärta böjd,
i ögonlust för grannen brinner,
och ärans sköna gudafröjd,
som lik en meteor försvinner.

Låt se den frukt, som ruttnar, när hon bjuds,
och trän, som varje dag på nytt stå gröna!

MEFISTOFELES.

Med slika skatter kan jag stå till buds;
det räds jag icke för, det skall du röna.
Dock, tiden kommer, då ett gott man äger,
varmed min vän i lugn kan roa sig.

FAUST.

Om någonsin jag söker lättjans läger,
nöjd och till freds, då drabbe döden mig!
Kan du med lögn och smicker väcka
en känsla här av självbehag
och mig med jordisk njutning gäcka,
det vare då min sista dag!
Det vadet bjuder jag!

MEFISTOFELES.

Nå topp!

FAUST *(besvarar hans handslag).*

Och slag i slag!

Om jag till ögonblicket säger:
o dröj! du är så skönt ändå!
Slå mig i band! den rätt du äger!
Då vill jag utan knot förgå.
Då må min själaringning skalla,
då är du fri ifrån ditt kall!
Må uret stå och visarn falla!

Må Fausts tid då vara all!

MEFISTOFELES.

Betänk det väl - vi glömma icke lätt.

FAUST.

Där är du i din fulla rätt.
Var jag förmäten? Nej! hur jag mig skicke,
träl är jag ändå rätt och slätt;
vems träl - den frågan rör mig icke.

MEFISTOFELES.

I kväll skall du mig redan se
som din betjänt vid edert doktorsgille;
blott ett ännu! jag önskar, att du ville,
för dödsfalls skull, mig några rader ge.

FAUST.

Du fordrar även skriftligt, du pedant!
Var aldrig dig en man, ej mannaord bekant?
Är det ej nog, att ordet, en gång sagt,
skall evigt råda över mina dagar?
Då världen hän som i en störtflod jagar,
skall jag stå bunden med ett ord som vakt.
Dock, denna fördom är vårt hjärta kär;
vem vill dess band utav sig skaka?
Säll den, som tro i barmen bär!
Han aldrig ångrar, vad han må försaka;
mern pergament med skrift och stämpel är
ett spöke, vid vars syn vi sky tillbaka.
Ja, ordet dör i tecknarns fjäder,
och makten hava vax och läder.
Vad, onde ande, vill du mig?

Kan papper, pergament, brons, sten förnöja dig?
Är det med griffel, mejsel, penna jag skall skriva?
Säg själv! I valet är du fri.

MEFISTOFELES.

Hur hetsigt du kan överdriva
med sådant där ordmakeri,
då varje papperslapp är god!
Du undertecknar med en droppe blod.

FAUST.

Om du ej frestar mer mitt tålamod,
må det vid detta upptåg bliva.

MEFISTOFELES.

Blod är en mycket egen saft.

FAUST.

Räds ej jag bryter vår förening!
Att sträva med min hela kraft
är just mitt löftes rätta mening.
Hur uppblåst såg jag förr mot skyn!
Din rang - se där min ringa lott!
Naturen stängt sig för min syn,
den store anden mig försmått,
den tråd, min tanke spunnit, brast,
nu är mig vetandet äckligast.
De glödande lustars rop vi följe!
I vällustdjupen de stillas må!
I ogenomträngligt trolldomshölje
må alla under redo stå!
Vi störte med förtvivlans mod
i tidens brus, i vardandets flod!

Då må, slag i slag,
seger och nederlag,
fröjd och smärta följa varann,
men rastlöst verka höves en man!

MEFISTOFELES.

Dig är ej mått och syfte satt:
vill du ta någonting i flykten fatt

och läppja litet överallt,
så välbekommet hundrafalt!
Var icke blyg! Grip till och våga!

FAUST.

Du hör det ju: om fröjd är icke fråga.
Åt yran, kvalfull njutning, ljuvlig harm,
förälskat hat jag viger denna barm.
Mitt bröst, från kunskapstrånad helat,
skall ej för något kval sig sluta,
vad ödet åt mitt hela släkte delat
vill jag uti mitt eget inre njuta,
vad högst, vad djupast, allt vad det må äga
av väl och ve, på egna skuldror väga.
Mitt jag, till mänsklighetens jag förstorat,
skall gå till slut, med henne själv, förlorat.

MEFISTOFELES.

Ack, tro du mig, som nödgats älta
den hårda spisen många tusen år:
den gamla surdeg kan ej mänskan smälta
ifrån sin vagga till sin bår.
Tro en av oss: det hela det är hans,
är till för honom blott, som bor i evig glans;
oss har han uti mörkret satt,
för eder duger endast dag och natt.

FAUST.

Jag vill ändå!

MEFISTOFELES.

Det låter höra sig!
Men ett tör vara till förfång:
ditt liv är kort och konsten lång.
Tror du det låter göra sig,
så slå dig hop med en poet,
låt honom tankfull pennan vässa
och hopa på din hedershjässa
varenda ädel kvalitet,
lejonets mod,
hjortens snabbhet,
italienarns heta blod,
nordbons härdighet!
Han läre dig, om han har konsten inne,
hur du kan para svek med ädelt sinne,
och hur förälskas ungdomsvarm och trogen
på uppgjord plan och med beräkning mogen.
Var en sådan finns, det ville jag veta,
herr Mikrokosmos skulle han heta.

FAUST.

Kan jag ej mänsklighetens krona vinna,
för vilken alla känslor brinna,
vad är jag då?

MEFISTOFELES.

Just vad du är.
Sätt på dig en peruk av millioner lockar,
stick benen i de längsta sockar,
du är och blir dock vad du är.

FAUST.

I tankens skatter! hur jag hopat eder,
förspilld var all den möda som jag haft!
Ja, du har rätt: när trött jag satt mig neder,
framväller ej en ny, en inre kraft.
Från jorden är jag ej en hårsmån fjärmad,
än mindre det oändeliga närmad.

MEFISTOFELES.

Nu ser ni världen, bäste herre,
som vanligtvis man ser sin värld.
Tag saken klipskt, förrn det blir värre
och livets glädje flytt sin färd!
Vad bödeln! huvud, fötter, händer
och - - nog av! det är ju ditt,
men vad jag friskt till njutning vänder
är det ej lika mycket mitt?
Sex hingstar - om jag dem kan köpa,
hör deras kraft till mig allen,
jag kilar av, är karl att löpa
med summa tjugufyra ben.
Friskt opp! med alla griller stopp!
och in med mig i världens lopp!
En karl, som gett sig åt filosofin,
är, säger jag, ett ök, som drivs av hin
på torra heden jämt i samma ring,
och frodigt bete ligger runt omkring.

FAUST.

Nåväl, hur börja vi?

MEFISTOFELES.

Vi fly, och detta fort.

Vad är det här för pinoort?
Är det att leva? Är det mödan värt
att tråka ut sig själv och pojkars skara?
Din granne, herr Kapun, må sådant vara kärt,
men vill du tröska torra halmen bara?
Det bästa du kan hava lärt
får du dock ej för piltarne förklara.
Där hör jag en i korridoren redan.

FAUST.

Se honom nu - kan jag mig ej förmå.

MEFISTOFELES.

Den stackars gossen kom för länge sedan,
och utan tröst bör han ej gå.
Giv hit din rock, rätt så, och mössan sedan!
(Kläder om sig.)

Är jag ej kostlig nu att se uppå?
Ett litet skämt är saken värd,
en fjärndels timmes gyckel, medan
du rustar dig till härlig färd. *(Faust går.)*

MEFISTOFELES
(i Fausts långa rock).

Förakta blott förnuft och vetenskap,
den högsta kraft hos mänskoanden,
låt lögnens furste leda dig i banden
av bländverk i magiens avgrundsgap,
då har jag dig för alltid fast.
Han fått en själ, som vill sig djärvt förhäva,
som vill framåt i våldsam hast,
som, vart hans krafter överilat sträva,
ger jordens frukter ej ett ögonkast,
den skall jag ned i lumpet lappri gräva

och släpa genom livets vilda fejd;
i nätet skall han klibba, sprattla, bäva,
och han, vars ande trånar utan hejd,
skall se för sina läppar manna sväva,
men hungra, hur han bedja må,
ja, kunde han sin ed till djävuln jäva,
förtappad vore han ändå.

(En student inträder.)

STUDENTEN.

Till staden nyss jag kommen är,
och full av vördnad står jag här
att se och tala med en man,
som lovas mer än någon ann.

MEFISTOFELES.

En artig pilt! Jag tackar er,
jag är en man som andre fler.
Ni har väl redan sett er om?

STUDENTEN.

Ack, var mitt stöd, jag ber därom!
Jag kommer hit med hurtigt mod,
med hjälplig kassa, livligt blod.
Min bortfärd var moder min svår att bära,
här ville jag nu rätt duktigt lära.

MEFISTOFELES.

Då är ni på lämplig ort, min vän.

STUDENTEN.

Och likväl längtar jag hem igen.
Ja, öppet sagt, jag trivs här icke:
blott dystra murar, vart man blicke!
Här är så trångt och, vart man går,
av trän och grönska ej ett spår;
på lärosalens bänk där inne
förgå mig både syn och sinne.

MEFISTOFELES.

Ni blir nog van, allt vill ha tid:
ett dibarn tar ju ej på stund
sin moders bröst med villig mund,
men suger snart med lust och id.
Så skall ock Visdom, ädla amman,
ge er en dagligt större gamman.

STUDENTEN.

Jag ville famna, ack, med lust och flit
den ädlas hals; men huru komma dit?

MEFISTOFELES.

Säg först, vad än jag icke vet:
vad väljer ni för fakultet?

STUDENTEN.

Jag önskar varda mycket lärd,
så att jag vet och kan förklara
så tingen här i denna värld,
som vad i himlen månde vara,
att jag natur och vetenskap förstår.

MEFISTOFELES.

Då är ni nog på riktigt spår:
låt ingenting förströ er bara.

STUDENTEN.

Åt studier ägnar jag mitt liv,
fast det är sant, att nog behagar
en smula frihet, litet tidsfördriv
på vackra sommarferiedagar.

MEFISTOFELES.

Ack, nyttja dagen! Snart är han förliden!
Dock genom ordning spar man tiden.
Sätt, dyre vän, collegium logicum
i läseschemats främsta rum!
Då får er ande god dressyr,
i spanska stövlar han snörad styr
sin färd och slinker tam framåt
och varsamt, varsamt tankens stråt
och är ur stånd till språng och krumbukter
och irrskensfladderaktiga fukter.
Sen får ni lära mången dag,
att vad nu ni gör i ett enda tag,
så fritt som ni sväljer, måste ske
i logiska tempon: ett tu tre.
Nu är väl tankarnes fabrik
ett mästerstycke i vävkonst lik,
där fram och åter sköttlarne sväva;
ett tramp... och tusen trådar bäva;
ett enda slag, och obesett
de flyta i tusen punkter till ett.
In träder en vis att saken förklara,
och han gör klart, det måste så vara:
det första är så, det andra så
och ergo det tredje och fjärde så,
men vill du det första och andra negera,

vips finns ett tredje och fjärde ej mera.
Det prisa de läringar allestädes,
men vävare varda de aldrig, jag rädes.
Studera och beskriv en levande natur -
då gäller först: driv anden därutur!
Sen har du delarna uti din hand,
men ack, där saknas livets band.
Encheiresis naturæ nämns det i kemien,
som hånar sig själv och ser ej ironien.

STUDENTEN.

Jag fruktar jag förstår ej rätt.

MEFISTOFELES.

Nå, nästa gång tör det gå lätt,
när allt ni lärt att reducera
och som sig bör klassificera.

STUDENTEN.

Jag känner mig yr av slika ting,
som ginge ett kvarnhjul i huvudet kring.

MEFISTOFELES.

Sen gäller det att kunskapsfiken
slå sig med kraft på metafysiken,
att fatta in i sakens kärna
vad ej begrips av någon mänskohjärna,
att ha ett slagord, käre vän,
för vad går in och ej går in i den.
Men främst: tag ordning väl i akt
den här terminen, som jag sagt.
Fem timmar har ni varje dag,
var då i saln på klockans slag!

Har ni förut er preparerat
och paragraphos instuderat,
då ser ni, att han intet lagt
till det, som boken redan sagt.
Skriv likväl upp med flitig hand,
som dikterade själve den Helge And!

STUDENTEN.

Lägg det ej än en gång på minnet!
Den sakens nytta är mig klar,
ty det som svart på vitt man har
det bär man hem så trygg i sinnet.

MEFISTOFELES.

Välj så en fakultet, min vän!

STUDENTEN.

Lagfarenheten är mig ej i tycket.

MEFISTOFELES.

För det vill jag ej klandra er för mycket,
jag vet, hur det är ställt med den.
Ja, rätt och lagar äro som en smitta,
ett ärftligt ont förutan hejd,
från tid till tid sin väg de hitta
och smyga sig från nejd till nejd.
Förnuft blir nonsens, skydd blir plåga,
ve att du haft en faders far!
Men om den rätt man medfödd har,
om den tyvärr är aldrig fråga.

STUDENTEN.

Nu känner jag min avsky ökas;
den ni ger råd, hur lycklig han!
Teologin tål kanske att försökas?

MEFISTOFELES.

Jag vill ej vilseföra er, min unge man.
På detta fält kan ju den bästa vilja
knappt undgå råka in på villostig,
så mycket gift i henne döljer sig,
och vem kan det från läkemedlet skilja?
Vill ni ha edert intåg gjort
igenom Visshetstemplets säkra port,
då är det bäst ni hör och överväger
blott vad den ena sidan säger
och svär på allt magistern sagt.
Kort sagt: håll er till orden bara!

STUDENTEN.

En tanke bör väl dock i orden vara?

MEFISTOFELES.

Nå ja, men sådan ängslan kan man spara:
där tanken sviker, står ett ord på vakt,
Med ord som vapen slåss man bra,
system kan man på orden fota,
på ord en tro, så god man kan den ha,
och från ett ord kan ingen ta ett jota.

STUDENTEN.

Jag bör ej frågvis så förstöra
er tid, men giv mig än en stund!

Om läkarkonsten vill jag gärna höra
ett kraftord från er visa mund.
Tre år, det är en ringa tid
och skördemarken, Gud! så vid!
Men är nu vägen pekad ut,
så tar man väl sig fram till slut.

MEFISTOFELES *(för sig själv).*

Nu är jag mätt på denna torra ton!
Fram nu med Fan i egen hög person!

(Högt.)

Lätt är att fatta medicinens inre:
studera först vår värld, den större och den min're,
och låt det sedan slumpa till
som Gud det vill!
Sök ej att vetenskapligt fram er treva!
Ni lär ju endast vad ni lära kan.
Grip stunden ni! det är att leva,
då är ni man!
Ni är en välbyggd pilt, det är av vikt!
För modlös håg må ni ej heller klandras.
Om till er själv ni hyser tillförsikt,
så får ni, tro mig, alla andras,
Lär framförallt att leda könet:
dess tusen ack och ve
de botas de
från en punkt bara - märk det rönet!
Sker det till hälften höviskt blott,
så har ni alla under hatten fått.
En titel kräves för att tvivlen skingra,
hur högt er konst står över andras id.
Då kan ni vips den grannlåt fingra,
kring vilken andre stryka årslång tid.
Ni vet att trycka lilla pulsen varligt
och - för att hon ej må gå snörad farligt,
med eldigt sluga blickar slingra
helt höviskt, det förstås, er arm
kring smidigt liv och yppig barm.

STUDENTEN.

Här ses då var och hur. Det trivs jag bättre i!

MEFISTOFELES.

Grå, dyre vän, grå är all teori,
men livets gyllne träd är grönt.

STUDENTEN.

Det är mig som en dröm vad här jag rönt.
Ack, finge jag en andra gång besvära
och lära mer i grund utav en sådan man!

MEFISTOFELES.

Jag står till tjänst med vad jag kan.

STUDENTEN.

Jag kan ej gå, förrän jag fått den ära
att räcka er ett stamboksblad;
skriv som ett ynnesttecken någon rad!

MEFISTOFELES.

Rätt gärna.

(Han skriver och återlämnar bladet.)

STUDENTEN *(läser).*

Eritis sicit Deus scientes bonum et malum*.

(Lägger vördnadsfullt bladet i boken, bugar och går.)

MEFISTOFELES.

Följ du det gamla råd min moster Orm gav Eva!
Din gudalikhet visst skall komma dig att bäva.

FAUST *(inträder).*

Nåväl, vart bär det nu?

MEFISTOFELES.

Vart du vill ställa färden.
Vi se den lilla, sen den stora världen.
Vad gagn, vad glädje du skall känna
att genomnjuta fritt en kurs som denna!

FAUST.

Mitt långa skägg förliks ej rätt
med sådant flyktigt levnadssätt;
för mig är ej den vågen banad,
till världsman är jag icke danad,
bland andra jag så liten tycker mig,
och blyghet ständigt trycker mig.

MEFISTOFELES.

Hon dunstar bort i världens degel;
vet: självtillit är livets första regel.

FAUST.

Hur komma härifrån till slut?
Har du då kusk och vagn och hästar?

MEFISTOFELES.

Vi breda denna mantel ut,
och strax man högre rymder gästar.
Tag dock på denna djärva led
ej någon större packning med!
En smula eldluft, som jag nu vill laga,
skall snabbt oss genom luften draga,
och är man lätt, så går det fort dit opp.
Nu lycka till ditt nya levnadslopp!

---

* »I skolen vara såsom Gud, vetande vad gott och ont är.»

Auerbachs källare i Leipzig.

Dryckeslag av muntra bröder.

FROSCH.

Vill ingen dricka? Ingen skratta?
Ni hänger läpp - är' ni besatta?
Förr eld i sky, nu bara kvalm,
som om ni vore rutten halm.

BRANDER.

Ditt fel; vi väntat av dig, vi,
en dumhet om igen, ett svineri.

FROSCH
(slår ett glas vin över hans huvud).

Där har du båda.

BRANDER.

Ärkesvin!

FROSCH.

Du bad därom, håll nu god min!

SIEBEL.

Vill någon gräla, körs han ut;
nej, kolka, sjung »runda»! med öppen barm och trut.
För hej!

ALTMAYER.

Fort, bomull hit! han vill förgöra
min hörsel! Aj, mitt stackars öra!

SIEBEL.

När valvet dånande ger svar,
då märks den djupa makt, som basen har.

FROSCH.

Ja, ut med den, som ilsknar för ett skämt!
Hej, trallera la la!

ALTMAYER.

Hej! trallera la la!

FROSCH.

Nu har man strupen stämt.

(Sjunger.)

»Hur håller det hop, vårt kärälskliga land,
vårt heliga romerska rike?»

BRANDER.

En otäck sång! Tvi! en politisk visa!
Nej, prisa Gud var dag, som tändes ny,
att rikets vård ej gör er huvudbry!
Att kejsarkronan aldrig tryckt min tinning,
ej ens en kanslershatt, är mig en riklig vinning.
Dock är det skäl, att även vi oss gåve
ett överhuvud, och då var man vet
vad dygder krävs för denna värdighet,
så upp och korom oss en påve!

FROSCH *(sjunger).*

»Flyg upp, lilla näktergal, hälsa min vän
mång tusende gånger och tusende än!»

SIEBEL.

Nej, ingen enda gång! Jag känner denna snärta.

FROSCH.

Jo, henne tusenfalt min hälsning och mitt hjärta!

(Sjunger.)

Rigel opp vid stjärnors lopp!
Rigel opp, min rosenknopp!
Rigel till, förrn sol går opp!

SIEBEL.

Ja, sjung, min bror, sjung du ditt hjärtas flamma,
men den som skrattar sist, jag vet nog vem det är.
Mig drog hon vid min nos, dig gör hon snart detsamma.
Ett troll må vara hennes hjärtanskär,
må sig med henne i ett vägskäl vräka,
en gammal bock, vars färd från Brocken bär,
må mitt i sitt galopp god natt till henne bräka!
En ärlig karl av äkta kött och blod
han är den slinkan alltför god,
och hälsar jag ett sådant mönster,
är det med sten i hennes fönster.

BRANDER.

Håll tyst och hör ett ögonblick
och tillstå, jag har vett och skick!
Här finns förälskat folk, dem må jag fägna
med något till god natt, som kan till punkt och prick
för deras villkor, deras stånd sig ägna.
En sång, en splitter ny! Giv akt!
Refrängen sjungs med kraft och takt.

(Sjunger.)

En källarråtta levde rart,
fläsk och smör betagen,
tills hon som doktor Luther vart
så trind om lille magen.
Men köksan satte ut gift en gång,
och världen vart den råttan trång,
som om kärlek krupit i kroppen.

KÖREN *(jublande).*

Som om kärlek krupit i kroppen.

BRANDER.

Hon rusar ut, hon rusar kring,
hon dricker vid pöl och ränna,
hon gnager och skaver på varje ting,
men hejdlöst kvalen bränna.
Hon månget språng i våndan tog,
snart hade det arma kräket nog,
som om kärlek krupit i kroppen.

KÖREN.

Som om kärlek krupit i kroppen.

BRANDER.

Till köket hon sprang i sitt beknip,
fast det var ljusa dagen,
och damp vid spiseln i kramp och pip
och drog de sista dragen.
Men mörderskan log: din sista vers
du piper nu, känn på en pärs,
som om kärlek krupit i kroppen.

KÖREN.

Som om kärlek krupit i kroppen.

SIEBEL.

Hur dessa låga själar fröjda sig!
Det var ju konstigt över måttan
att lura gift uti den stackars råttan!

BRANDER.

Stå mössen högt i gunst hos dig?

ALTMAYER.

Du månskensflint med istermagen,
din motgång gör dig tam och mild.
Det svällda kräket bär ju dragen
utav hans egen dyra bild.

FAUST och MEFISTOFELES.

MEFISTOFELES.

I främsta rummet önskar jag

att föra dig i glada lag.
Hur lätt man lever ser du bäst
på folket här: var dag är dem en fest.
Med tarvligt skämt och riklig trevnad
trår här envar sin snäva cirkeldans,
som kattens unge med sin svans.
Och stör ej bakrus deras levnad,
och är krediten ej förtärd,
så är hon sorglös, deras värld.

BRANDER.

Helt visst två färdemän... Det ser man genast
på deras underliga sätt.
De varit högst en timme här allenast.

FROSCH.

Helt säkert har du gissat rätt.
Ja, Leipzig är en stad! Mitt Leipzig lov och pris!
Här lär man skick, här är i smått Paris.

SIEBEL.

Men vad slags folk tror du dem vara?

FROSCH.

Jag pumpar dem med glas i hand,
som man drar ut en barnatand.
Smal sak! Låt mig få hållas bara!
De äro adelsmän, det tycks av allt,
de skicka sig så missnöjt, stolt och kallt.

BRANDER.

Å nej, »marktschreier», det är klart som dagen.

ALTMAYER.

Kanske.

FROSCH.

Nu blir det »drift», och den blir fin!

MEFISTOFELES *(till Faust).*

De hedersmännen vädra aldrig hin,
om än han hölle dem i kragen.

FAUST.

Jag hälsar denna krets.

SIEBEL.

Vi tacka tusenfalt.

(Viskande i det han betraktar Mefistofeles.)

Vad? Är ej karln på ena foten halt?

MEFISTOFELES.

Kan man få slå sig ned i edert lag?
Då här ej finns att få en njutlig dryck, dess värre,
blir edert sällskap oss ett vederlag.

ALTMAYER.

Det tycks ni är en bortskämd herre.

FROSCH.

Ni for från Rippach sent, förmoda vi,
och har väl spisat med herr Hans till kvällen?

MEFISTOFELES.

Nej, denna gången foro vi förbi!
Dock såg jag nyligen den kvicke sällen,
han talte om kusinerna med gamman
och bad mig mycket hälsa allesamman.

(Bugar för Frosch.)

ALTMAYER.

Jo, han är god! Du fick på hornen, du!

SIEBEL.

En spjuver!

FROSCH.

Vänta du, han skall få sju för tu.

MEFISTOFELES.

Nyss hörde jag en ståtlig kör,
om icke mina öron sveko;
ett valv som detta, tror jag, gör
en präktig verkan med sitt eko.

FROSCH.

Ni är kanhända virtuos?

MEFISTOFELES.

Min kraft är svag; min håg förtjänar ros.

ALTMAYER.

Giv oss en sång!

MEFISTOFELES.

En mängd, om ni så önskar.

SIEBEL.

En splitterny ur mästarns hand!

MEFISTOFELES.

Vi komma just från Spaniens land,
där sången tonar och där rankan grönskar.

(Sjunger.)

Det var en kung som hade
en loppa stor och stinn -

FROSCH.

En loppa! Hör! Förstån I eller hur?
En loppa är mig just en snygg figur.

MEFISTOFELES *(sjunger).*

Det var en kung som hade
en loppa stor och stinn,
den han, som hovet sade,
höll kär som sonen sin.
Han kallar inför tronen
hovskräddarn mäster Bock:
»Tag mått av herr baronen
till byxor, väst och rock!»

BRANDER.

Glöm ej att göra klart för skräddarkroppen,
att måttet, som han tar, skall hålla streck,
och att han mister huvudknoppen,
om byxorna slå minsta veck!

MEFISTOFELES.

I sammet och i siden

nu kläddes loppan nätt,
fick ordnars mängd med tiden
och strax en taburett;
sprang jämt i kungaborgen
med stjärnor på sin dräkt,
och höga höns i korgen
vart junkerns hela släkt.

Var hovman argt de sticka,
var hovdam likaså,
och drottning, kammarflicka
i samma vånda gå.
Man fick ej ge dem knäcken,
ej klå sig, när man stacks;
vi knäcka dem på fläcken
vid första sticket strax.

KÖREN *(jublande).*

Vi knäcka dem på fläcken
vid första sticket strax.

FROSCH.

Hurra! Det var en sång att höra på!

SIEBEL.

Ja, gånge det varje loppa så!

BRANDER.

Spetsa fingren och tag med grace!

ALTMAYER.

För frihet och vin vårt höjda glas!

MEFISTOFELES.

För frihet tömde jag mitt glas i draget,
men edert vin är ej av bättre slaget.

SIEBEL.

Tyst, ni förnärmar dryckeslaget!

MEFISTOFELES.

Jag bjöde gärna denna värda krets
på vad min källare kan ha tillreds,
men fruktar, att vår värd beklagar sig.

SIEBEL.

Ro bara hit! Det tager jag på mig.

FROSCH.

Ett gott glas vin! då må vi er berömma.
Men knussla ej med prov! Skall jag bedöma,
då bör för sakens egen skull
herr domarn taga munnen full.

ALTMAYER *(viskande).*

De äro ifrån Rhen, det märkte jag ej förr.

MEFISTOFELES.

Giv hit en borr!

BRANDER.

Vad vill ni med en sådan?
Stå kanske edra fat vid källarns dörr?

ALTMAYER.

Vår värd har verktyg där i lådan.

MEFISTOFELES
(fattar borren. Till Frosch).

Säg nu, vad vinsort önskar ni?
Välj, och ni har den på minuten!

FROSCH.

Har ni då flere slag?

MEFISTOFELES.

Ni är i valet fri.

ALTMAYER *(till Frosch).*

Du redan slickar dig om truten.

FROSCH.

Fram då med druvans must från Rhenens strand!
De bästa gåvor ger ens eget fosterland!

MEFISTOFELES
(borrar ett hål i bordkanten mitt för den plats, där Frosch sitter).

Nu hit med litet vax till proppar!

ALTMAYER *(till Frosch).*

Taskspeleri!

MEFISTOFELES.

Pass på, att någon hålen stoppar!

(Till Brander.)

Och ni?

BRANDER.

Champagne från Marnens ängd,
som skummar upp i pärlors mängd.

(Mefistofeles borrar; en av sällskapet gör vaxpropparne och stoppar hålen.)

Mot allt vad utländskt är må man ej spjärna,
det goda finns ock under främmat tak.
En äkta tysk ser icke fransmän gärna,
men dricker deras vin med smak.

SIEBEL
(då Mefistofeles närmar sig hans plats).

Det sura är just icke i min väg;
ett glas utav det äkta söta!

MEFISTOFELES *(borrar).*

Tokajerns stråle skall er möta.

ALTMAYER.

Nej, herre, se mig rakt i syn och säg,
om ni ej gycklar med oss bara!

MEFISTOFELES.

Bevars! Det vore utan hut,
skämt med så ädla gäster har sin fara.
Men säg nu fort och utan prut:
med vad slags vin kan jag till nöje vara?

ALTMAYER.

Med vad som helst. Gör blott på saken slut!

(Alla hålen äro nu borrade och stoppade.)

MEFISTOFELES
(med underliga åtbörder).

Druvor bär vinstock,
horn bär en getbock.
Rankan är trä och vinet saft,
trä i ett bord har samma kraft.
Har ni den tankens djup förstått?
Här är ett under, tro nu blott!
Drag proppen ut, pass på och njut!

ALLA
(i det de draga ut propparne och se det önskade vinet flyta i glasen).

O ljuva brunn, tag aldrig slut!

MEFISTOFELES.

Sen noga till, att intet spilles ut!

ALLA *(sjunga).*

Vi må så kannibaliskt gott
som fyra hundra suggor.

MEFISTOFELES.

Ett folk i frihet - se, hur gott det mår!

FAUST.

Jag hade lust att genast fara.

MEFISTOFELES.

Först skall du se, hur djuriskheten går
att glänsande sig uppenbara.

SIEBEL
(dricker oförsiktigt, vinet flyter till marken och slår upp i låga).

Hjälp! Avgrundsbrand, som satan sänt!

MEFISTOFELES *(manande lågan).*

Var lugnt, mitt eget element!

(Till Siebel.)

För denna gång en droppe skärseld bara!

SIEBEL.

Håll, herre! Dyrt skall ni för detta svara;
ni är bland folk, som ni ej känt.

FROSCH.

Gör icke om det där, det vill jag råda!

ALTMAYER.

Säg honom, att han går beskedligt härifrån!

SIEBEL.

Han understår sig dylikt hån,
men slika hokuspokus ha sin våda!

MEFISTOFELES.

Tyst, gamle vinkagg!

SIEBEL.

Kvast, vet hut!
På köpet vill ni oss med ovett fägna,
men vänta, här skall prygel regna.

ALTMAYER
(drar en propp ur bordet; eld slår emot honom).

Jag brinner, brinner!

SIEBEL.

Häxeri!
Stöt till! Den karln är fågelfri.

(De draga knivarne och gå löst på Mefistofeles.)

MEFISTOFELES
(med allvarsamma åtbörder).

Ordet villor spinne,
skifte rum och sinne!
Ute var och inne!

(De stå häpna och se på varandra.)

ALTMAYER.

Var är jag? Vilket härligt land!

FROSCH.

Och vinberg!

SIEBEL.

Druvor falla mig i hand

BRANDER.

I denna lund, den skuggrikt ljuva,
se vilken vinstock, vilken druva!

(Han fattar Siebel om näsan. De andra göra det ömsesidigt och höja knivarne.)

MEFISTOFELES *(som ovan).*

Fall bort, du ögonvillors band!
Märk satans skämt, och se ej mer i syne!

SIEBEL.

Vad nu?

ALTMAYER.

Ja, vad?

FROSCH.

Jag höll ju i ditt tryne!

BRANDER *(till Siebel).*

Det är din nos jag har i hand.

ALTMAYER.

Det var ett slag, som alla lemmar kände!
En stol! Jag faller över ände.

FROSCH.

Men säg, vad var det nu som hände?

SIEBEL.

Var är den fan? Det slutar icke, förrn

han ligger död till maskars mat.

ALTMAYER.

Själv såg jag, hur han gränsle på ett fat
for ut igenom källardörrn.
Jag känner blytyngd ner i benen.

(Vänder sig till bordet.)

Om vin här ännu runne - ack!

SIEBEL.

Nej, lögn och svek var hela scenen.

FROSCH.

Dock tycks mig det var vin jag drack.

BRANDER.

Var druvan även satans funder?

ALTMAYER.

Kom nu och säg, man ej bör tro på under!

Häxans kök.

(På en låg äril står en stor kittel över elden. I ångan däröver te sig varjehanda skepnader. En markatta skummar kitteln och tillser, att han icke kokar över. Markatthonan med ungarne sitter bredvid och värmer sig. Väggar och tak höljda med de underligaste bohag.)

FAUST och MEFISTOFELES.

FAUST.

Hur vidrigt detta trolldomsvanvett är mig!
Och hälsan, tror du, du beskär mig
i detta träsk av tokeri?
Är det en kärings goda råd jag kräver?
Är det en sliks gårkokeri,
som tretti år från denna nacke häver?
Ve mig, vet du ej bättre råd!
Mitt sista hopp har ren försvunnit.
Har ej en ädel ande i sin nåd,
har ej naturen någon balsam funnit?

MEFISTOFELES.

Min vän, nu syns du åter klok.
Ett medel finns, förutom häxans kittel;
men se, det står uti en annan bok
och är ett underligt kapitel,

FAUST.

Säg ut!

MEFISTOFELES.

Nå hör, hur simpelt medlet är!
Ej trolldom, doktor eller mynt det kräver.
Ut med dig strax på åkern här!

Där hackar du med lust och gräver.
När dig med enkel spis, och stäng dig inne
inom den trängsta krets med själ och sinne,
lev ibland fän som fä, och akta ej för rov
att gödsla själv de fält, där du skall bärga!
Se där varav du har behov,
skall du till åtti år din ungdom värja.

FAUST.

Jag är ej van därvid, kan ej fördraga
att i min hand en spade taga,
jag trivs ej i en sådan levnadskrets.

MEFISTOFELES.

Då måste häxan stå tillreds.

FAUST.

Men varför denna käring då?
Du själv - kan du ej drycken brygga?

MEFISTOFELES.

Ett nöje just att hitta på!
Jag ville hellre tusen broar bygga.
Ej konst och vetenskap förslå,

här tarvas tålamod också:
en stilla själ, som sysslar oförtruten,
av tiden varder kraft i brygden gjuten.
Och sen, hur mycket smått och gott
av underting, som därtill höra!
Av fan har hon den konsten fått,
men likväl kan ej fan det göra.

(Hans blick faller på djuren.)
Hur nätta varelser, min vän!
Den pigan är och drängen den.

(Till djuren.)

Är hon ej hemma, eder fru?

MARKATTORNA.

På gille, du!
Flög ur hus
genom skorsten burdus.

MEFISTOFELES.

Hur länge plär
hon svärma så där?

EN MARKATTA.

Så länge jag gassar
mina tassar.

MEFISTOFELES *(till Faust).*

Vad säger du? Det är ju söta djur?

FAUST.

Så äckliga, att aldrig såg jag maken.

MEFISTOFELES.

Men prata med dem livar min natur
och är mig mer än annat snack i smaken.
Så flinkt de vispa om och doppa!

(Till den ena markattan.)

Nå säg, satdockan min, vad rör du i?

MARKATTAN.

Jag kokar tunnlagd tiggarsoppa.

MEFISTOFELES.

Då har du kunder i parti.

MARKATTHONAN *(smyger intill Mefistofeles och smeker honom).*

Ack, gör mig nu rik
vid raffelmusik
och tärningens svängar!
Min nöd har du sett,
men nog har jag vett,
om blott jag har pengar.

MEFISTOFELES.

Den apan blir helt visst vid gott humör,
får hon att göra med en kollektör.

(Under tiden hava markattungarne lekt med ett stort klot, som de nu framrulla.)

MARKATTHANEN.

Se världens lopp!
Går ned och opp
och runt och galet!
Har klang av glas,
går lätt i kras,
är bara skalet.
Hon glänser här,
än mera där.
Vid liv jag är,
men du har valet:
gå därifrån
eller dö, min son!
Av ler hon är,
och lätt en skärva
kan dig fördärva.

(Markatthanen tar ned ett såll.)

MEFISTOFELES.

Vad gör du, din luv?

MARKATTHANEN.

Jo, är du en tjuv,
så syns det i sållet.
(Springer till honan och låter henne se genom sållet.)
Nu ser du en luv,
nu ser du en tjuv.
Men tyst blir det hållet.

MEFISTOFELES *(närmar sig elden).*

Nå, kitteln här står?

MARKATTORNA.

Ej våpet förstår,
vad kitteln förmår,

vad grytorna mäkta.

MEFISTOFELES.

Ohövliga djur!

HANEN.

En stol, eller hur?
Och även en fläkta.

(Nödgar Mefistofeles att sätta sig och räcker honom en fläkta.)

FAUST *(som under tiden stått framför en spegel och än närmat sig, än avlägsnat sig från honom).*

Vad ser jag! Fägring utan namn,
som spegeln trolskt för ögat bringar!
Giv mig de snabbaste av dina vingar
och för mig, kärlek, hän i hennes famn!
Ack, i ett moln ses hon försvinna,
om ej på denna punkt jag kvar vill stå,
om närmare jag vågar gå.
O, skönsta bild utav en kvinna!
Är kvinnofägring så utöver allt?
Skall alla himlars glans jag enad finna
denna vilande gestalt?
Finns sådant på vår jord!

MEFISTOFELES.

Naturligt,
ty när en Gud vill svettas veckan ut
och ropa bravo själv till slut,
bör vad han gör bli rätt finurligt.
Se dig nu mätt på den figuren!
Jag spårar upp åt dig en sådan skatt.
Den som med henne har sin bröllopsnatt
är under lyckans stjärna buren.

(Faust ser oavlåtligt i spegeln. Mefistofeles, som sträcker sig i stolen och leker med fläktan, fortfar.)

Här tycker jag mig lik en konung trona;
en spira har jag här, det fattas blott en krona.

(Djuren, som hitintills gjort varjehanda underliga rörelser, bära under skrik och larm en krona till Mefistofeles.)

MARKATTORNA.

Ack, var nu så god
med svett och med blod
den kronan att limma!

(De handfara henne ovarsamt, bryta henne i två stycken och springa omkring med dem.)

Ha, måste det ske!
Vi tala och se,
vi höra och rimma.

FAUST *(vänd mot spegeln).*

Ve! mitt förstånd har mist sitt ankar.

MEFISTOFELES *(pekande på djuren)*.

Mitt driver ock bland bränningar och bankar.

MARKATTORNA.

Om lyckan det vill
och slumpen därtill,
så nog blir det tankar.

FAUST *(som ovan).*

Mitt hela inre börjar bränna.
Bort härifrån! Kom nu... och fort!

MEFISTOFELES *(i sin förra ställning).*

Det må man då åtminstone bekänna,
det är poeter, som bekänna kort.

(Kitteln, Som markatthonan försummat, kokar över; en stor låga slår upp i skorstenen. Häxan kommer nedfarande genom lågan med ett rysligt skrik.)

HÄXAN.

Aj, aj, u, hu!
Fördömda so! Förbannad du!
Försummar kitteln, sveder din fru.
Fördömda djur!

(Får syn på Faust och Mefistofeles.)

Hur är det, hur?
Vad är det där?
Vad gör ni här?
Hur smög ni in?
Förbrinn, förbrinn
i ben och skinn!

(Hon tar med grytskeden i kitteln och kastar lågor på Faust, Mefistofeles och djuren. Djuren tjuta.)

MEFISTOFELES *(slår med fläktan bland glas och kärl).*

Itu, itu!
Där ligger nu

båd brygd och glas,
ett lustigt ras.
Min takt, du as,
till vad du sjunger, du.

(Häxan träder tillbaka full av fasa och ilska)

Se opp, benrangel, odjur! Det är jag,
den mästare, med vilken du ej tävlar.
Vad hindrar mig att slå ett slag
och krossa dig och dina markattdjävlar!
Har röda tröjan mist respekt?
Bär jag ej tuppens fjäder högt i stäven?
Kom jag med anletet betäckt?
Och skall jag säga namnet även?

HÄXAN.

Förlåt mitt sätt att taga mot!
Jag ser ju, herre, ingen hästefot,
och korpeparet har försvunnit.

MEFISTOFELES.

För denna gången må det gå,
ty sen vi träffades, vi två,
har ej så litet vatten runnit.
Du ser, kulturn, som slickar allt,
har sträckt sig ock till djävulens gestalt.
Det nordiska fantom hört länge till det forna:
var kan du nu se hornen, svansen, klorna?
Min hästfot, oumbärlig som han är,
kan skada mig i opinionen;
en lösvad jag fördenskull bär,
lik mången man av goda tonen.

HÄXAN *(dansande).*

Jag tappar rent båd sans och vett,
ty junker Satan har jag återsett.

MEFISTOFELES.

Det namnet har jag mig ju undanbett!

HÄXAN.

Men varför då! Vad ont kan det ha gjort?

MEFISTOFELES.

Det har man längesen i fabelboken skrivit;
dock, släktet bättrats ej, såvitt jag sport,
den onde är man kvitt, de onde ha förblivit.
Säg herr baron, så är den saken god,
jag är en adelsman, som andre män av adel,
och om du tvivlar på mitt ädla blod,
så se mitt vapen utan fläck och tadel!

(Gör en ohövisk åtbörd.)

HÄXAN *(gapskrattar)*.

Ha, ha, det är just i er väg.
Är ni mig ej den gamle skälm, så säg!

MEFISTOFELES *(till Faust)*.

Min vän, det här är dig en läxa,
hur man skall umgås med en häxa.

(Till häxan.)

Nu till det ärende vi haft!
Ett glas av din bekanta saft,
ett glas utav den allra äldsta,
ty åren öka ju dess kraft.

HÄXAN.

Ja, gärna, här har jag en flaska,
varur jag själv ibland plär snaska,
som alldeles är fri från stank.
Ett glas därav vill jag servera,

(Viskar till Mefistofeles.)

Får karlen oberedd därav en slank,
så lever, som ni vet, han ej en timme mera.

MEFISTOFELES.

Han är en vän, som drycken skall kurera,
väl värd det bästa köket kan prestera.
Läs dina trollspråk, drag din krets,
och håll en bräddad kopp tillreds!

(Häxan drar med underliga åtbörder en trollkrets och ställer besynnerliga saker därinom. Härunder börja glasen klinga och kittlarne skramla. Därefter bär hon fram en stor bok, ställer inom ringen markattorna, som tjäna henne till bord och måste hålla facklorna. Hon vinkar till Faust att närma sig.)

FAUST *(till Mefistofeles).*

Men säg, vad gör hon där för fukter?

Hon vrider sig i vilda bukter.
Slikt vämjeligt bedrägeri
det känna och det hata vi.

MEFISTOFELES.

Bah, lägg du bort den stränga minen!
Åt slikt bör man ju skratta blott.
Små hokuspokus gagna medicinen.
Det gör, att saften gör dig gott.
(Han nödgar Faust gå inom ringen.)

HÄXAN *(läser med stort eftertryck ur boken).*

Du bör förstå,
att en, när två
du låter gå,
är tian lik,
gör trean jämn,
så är du rik.
Släpp fyran bort,
ty femman, sexan,
så säger häxan,
gör sju och åtta,
då blir det måtta.
Och ett är nio
och noll är tio.
Det är en bok för tok och klok,
och det är häxans räknebok.

FAUST.

Jag tror, att hon är febergalen.

MEFISTOFELES.

Än är det långt från slut på balen.
Den går från pärm till pärm; jag själv gjort mig besvär,

fast spilld var mödan, att förstå den boken.
A är ej A, motsägelsens mystär
är lika mörk för tänkarn som för token.
Det är en gammal konst och ny,
och övad uti alla tider,
att lögn för sanning ut man sprider
med »try och ett» och »ett och try».
Så lär och dravlar man i ro;
vem vill befatta sig med stollar?
När människan hör ord, vill hon dock gärna tro,
att någon tanke finns bak ordens mantelfållar,

HÄXAN *(fortfar).*

Vad kunskap haft
och har för kraft -
fördold för världen var den.
Den aldrig tänkt
är visdom skänkt,
han utan möda har den.

FAUST.

Ha, jag blir yr av vad jag hör
den galna gamla häxan pladdra.
Det är som hörde jag en kör
av hundra tusen narrar sladdra.

MEFISTOFELES.

Hör upp, hör upp, förträffliga sibylla!
Fram nu med drycken! du skall fylla -
och raskt till brädden upp - din skål.
Min vän tömt bägare i rader,
han är en man av många grader,
och även denna saft han tål.

(Häxan häller under många ceremonier drycken i en skål. När Faust för drycken till munnen, slår en låga upp.)

MEFISTOFELES.

Svälj friskt, min vän, svälj i ett nu,
och du skall strax få hjärtegamman;
den som med djävulen är du,
han bör ju icke sky för flamman.

(Häxan upplöser kretsen. Faust stiger ut.)

Nu ut på dörrn, och frisk motion!

HÄXAN.

Må drycken väl bekomma gästen!

MEFISTOFELES *(till häxan).*

Och kan jag stå till tjänst, får hon
påminna mig därom å Valborgsfesten.

HÄXAN.

Här är en sång, sjung den ibland!
Det har en egen verkan, detta stycket.

MEFISTOFELES *(till Faust).*

Nå, skynda dig, jag tar din hand.
Kom nu! du måste svettas mycket,
att kraften tränger in och ut.
Jag lär dig skatta sen det ädla latmanslivet,
snart märker du förtjust, hur ung din hydda blivit,
hur Amor leker där i varje knut.

FAUST.

I spegeln än en blick, en enda bara,
hän till den skönaste bland skönas tal!

MEFISTOFELES.

Nej, kom! Och snart skall jag dig uppenbara
livslevande all fägrings ideal.

(För sig själv.)

Med denna dryck i kroppen skall du finna
en Helena i varje kvinna.

Gata.

FAUST. MARGARETA går förbi.

*

FAUST
(fattar Margaretas arm).

Min sköna fröken, vågar jag den bön
att vid er arm ledsaga eder få?

MARGARETA.

Är varken fröken eller skön,
hem kan jag oledsagad gå.

(Gör sig lös och går.)

FAUST.

O Gud, hur skönt det barnet var!
Den skönsta mö jag skådat har!
Hur hövisk och hur blyg hon gick!
Och dock, så näbbigt svar jag fick!
Den kind så skär, den mun så röd,
dem minns jag, minns jag i min död!
Djupt präglat står i hjärtat kvar,
hur hon slog ned sitt ögonpar,
hur kort om huvudet hon var,
ja detta rent mig tjusat har.

MEFISTOFELES uppträder.

FAUST (häftigt till honom).

Hör, skaffa mig den där!

MEFISTOFELES.

Vad är på färde?
Vem menar du?

FAUST.

Just nu gick hon förbi.

MEFISTOFELES.

Den där? Hon kommer från sin själaherde.
Han gjorde henne syndafri.
Jag smög mig biktstoln tätt förbi,
hon är en oskuld, gick till bikt
för ingenting av minsta vikt.
Nej, intet här min makt förmår.

FAUST.

Dock är hon mer än fjorton år.

MEFISTOFELES.

Du talar som bror Liderlig,
som kräver varje ros för sig
och ingen gunst och ära ser,
som icke han kan plocka ner.
Slikt går dock icke alltid an.

FAUST.

Min herr magister Vördigman,
hör vackert upp att läsa lagen!
Nu kort och gott jag säger, att
om ej jag har den hulda skatt
i mina armar nästa natt,
vårt avtal sett den sista dagen.

MEFISTOFELES.

Betänk, knappt fjorton dar förslå
för sådant bråk som passa på
en lämplig stund att lägga garnet!

FAUST.

Sju timmars tid, och jag är man
att utan minsta hjälp av fan
förföra henne, unga barnet.

MEFISTOFELES.

Nej, hör vår franske herr markis!
Dock må ni ej en vink förtycka:
att njuta bums är simpel lycka.
Sin docka bör man ej på livet rycka,
förrn man på månget konstigt vis
har knådat och tillberett sin spis.
Först då gör kärlek riktigt säll,
det lär oss mången välsk novell.

FAUST.

Har dessförutan god aptit.

MEFISTOFELES.

Hör upp med skämt, som ej hör hit!
Jag svärjer dig: det väna barn
fås ej så lätt i våra garn.
Med storm kan ej den borgen vinnas,
nej, blott med list kan målet hinnas.

FAUST.

Så, giv mig till min kärleks tröst
en duk, som höljt det unga bröst,
ett något, vari hon är klädd,
för mig till ängelns hulda bädd!

MEFISTOFELES.

Nå, till bevis, hur nitiskt jag
vill tjäna er, då lustan flammar,
så skall jag redan denna dag
ha fört er in i hennes kammar.

FAUST.

Att se, att äga henne då?

MEFISTOFELES.

Nej, till en grannfru skall hon gå,
dess mera ostört kan ni stå
förtjust i hennes atmosfär
och njuta hoppets fröjder där.

FAUST.

Nu redan?

MEFISTOFELES

Nej, för tidigt än.

FAUST.

Så, skaffa en skänk för mitt hjärtas vän! (Går.)

MEFISTOFELES.

Strax skänker! Gott, den gynnarn tycks förstå det!
Då får han nog sin ängel fatt.
Jag känner mången nedgrävd skatt,
vill ut och syna det förrådet. (Går.)

Kväll.

I Margaretas lilla kammare.

MARGARETA (flätar sitt hår).

Ack, visste jag, ack, visste jag,
vem han var, den herrn jag såg i dag!
Bra såg han ut i sin junkerdräkt
och är helt visst av ädel släkt;
det tycktes hans stolta panna förklara,
så djärv han väl annars ej kunnat vara. (Går.)

MEFISTOFELES och FAUST inträda.

MEFISTOFELES.

Stig in... helt varligt... smyg på tå!

FAUST
(efter en stunds tystnad).

Här vill jag vara ensam. Gå!

MEFISTOFELES (snokande omkring).

Var jungfrubur är ej så ren. (Går.)

FAUST (ser sig omkring).

Var hälsat, hulda skymningssken,
som dallrar i en helgedom!

Grip mig, du kärlekssmärta ljuv och from,
du trånad, närd av hoppets dagg allen!
Allt andas lugn. Hur allt här målar
en ande, fridfull, ordnande och nöjd!
Vad rikedom i detta armod strålar!
I detta fängelse vad salig fröjd!

(Kastar sig i en länstol vid sängen.)

Tag mot mig du, som öppna armar räckte
i väl och ve åt en förgången värld!
Hur ofta trängdes, ack, ett yngre släkte
kring denna faderstron vid hemmets härd!
Här kanske hon med barnakind så rund,
till tack för farfars skänk i julens glädjestund,
med kyssar fromt hans vissna hand betäckte.
Din ande svävar här, du ljuva mö,
den husligt ordnande, och röjer handen,
som dotterligt har lärt att hemmet blomsterströ,
som höljde bordet där med duk så vit som snö,
ja, krusat här vid dina fötter sanden.
Du kära hand, så gudalik!
Med dig är kojan som en himmel rik.
Och här!

(Han lyfter sängomhänget.)

Vad salig rysning genom själen strömmar!
Här kunde jag i timmar stå.
Natur, här lät du uti lätta drömmar
en ängel ur sin puppa gå.

Här vilade en gång den lilla
med livets värma i sitt sköt,
här verkade så ren och stilla
den kraft, som gudabilden göt.

Och du! Vad har då hit dig fört?
Hur djupt mig denna åsyn rört!
Vad vill du här? Vi tyngs ditt hjärta ner?
Ack, arme Faust, jag känner dig ej mer.

Är det en magisk luft jag andas här?
Nyss sjöd mitt blod i lavaströmmar,
nu löses själen upp i kärleksdrömmar.
Att man en lek för varje vindtryck är!

Och trädde hon här in i detta nu,
hur straffad helgerånaren sig såge!
Du stolte, då hur liten du!
Förlamad du vid hennes fötter låge.

MEFISTOFELES.

Bort! flickan kommer nu, min vän!

FAUST.

Ja, bort, och aldrig hit igen!

MEFISTOFELES.

Här är ett skrin, just ej så lätt,
som jag på annat håll har fått.
(Pekar på skåpet.)
Ställ in det här! På detta sätt
blir flickan, tro mig, yr i pannan.
Jag gömt där varjehanda smått

att därmed kollra bort en annan.
Men barn är barn, och skämt är skämt.

FAUST.

Jag vet ej, skall jag?

MEFISTOFELES.

Tveksam jämt!
Vill du då själv behålla smycket?
Då råder jag er lystnad, jag,
att nyttja klokare sin dag
och ej besvära mig så mycket.
Jag grubblar och jag sliter hund --

(Ställer skrinet i skåpet och läser det.)

Bort nu på stund!
För att ni må
det ljuva barnets tycke få --
Men ni stirrar så,
som skulle ni upp i katedern gå
och såge en skepnad, rysligt lik
den gråa fru Metafysik.
Bort nu! -- (De gå.)

MARGARETA (med en lampa).

Vad det är hett och kvalmigt här!

(Öppnar fönstret.)

Och ute dock -- hur svalt där är!
Jag är så underligt, underligt stämd.
Ack, om min moder komme hem!
Jag ryser ju i varje lem...
Du fjolla, som så lätt är skrämd!

(Hon sjunger, medan hon kläder av sig.)

Det var i Tule en konung
så trogen till sin grav:
hans döende käresta honom
en gyllne bägare gav.

Han skattar ej något däröver,
den tömmer han varje fest.
Hans ögon flödade över,
när ur den han drack som bäst.

Så voro hans år förrunna;
sitt rike med städers tal,
allt månde han arvingen unna,
men icke sin pokal.

Han satt i ättarsalen
högt där på havets strand,
bland riddare, vid pokalen --
stod upp med den i hand.

Drack sista levnadsglöden,
den dryckeskämpe god,
och kastar i djupets flöden
sin heliga klenod,

såg, hur den föll och rycktes
fullbräddad av böljan ner.
Hans ögon tyngdes och lycktes,
ej drack han en droppe mer.

(Hon öppnar skåpet för att hänga in sina kläder och varsnar juvelskrinet.)

Hur kom det vackra skrinet hit?... Ja, hur?
Mitt skåp var läst och nyckeln därutur.
Så underligt! Där är väl något grant?
Kanhända har min moder det som pant;
hon lånar ju pengar ut ibland.

Där hänger nyckeln vid ett band;
jag kan väl öppna det, månntro?
Du store Gud, vad ser jag! O!
Såg du väl nånsin maken, du?
Med dessa smycken kan en adelsfru
på stora fester visa sig.
Jag undrar, hur den kedjan passar mig.
Vem kan väl äga ting så fina?

(Hon går till spegeln, pryder sig med kedjan och ett par örringar.)

Om bara dessa vore mina!
Så ser man dock helt annat ut.
Vad hjälper ungdom, skönhet blott?
Väl är det något skönt och gott,
men därmed, tycka de, är det slut,
halvt ömkande lovord de ge oss.
Till guldet står,
till guldet trår
dock allt. Vi fattiga, ve oss!

Promenad.

FAUST går tankfull fram och tillbaka. MEFISTOFELES kommer.

MEFISTOFELES.

Vid all förhånad kärlek! Vid helvetets härar och herre!
Ack, funnes ett mera sataniskt, då kunde jag svära dess värre!

FAUST.

Vad nu? Vad sveder dig för flamma?
Slik uppsyn såg jag aldrig i min dag.

MEFISTOFELES.

Jag ville djävuln måtte mig anamma,
om icke djävuln vore jag.

FAUST.

Har du i huvudet fått getingbon?
Det kläder dig att spela dårhushjon.

MEFISTOFELES.

Margretas juveler, tänk dig då,
dem har en präst lagt klorna på.
Hennes mor far se dem, och som de lysa
för gummans ögon, så börjar hon rysa.
Jo, hon har väderkorn, hon är klok!
Hon rotar jämt i sin bönebok
och luktar med en näsa så van,
om en möbel är helig eller profan.
Hon vädrade nog på ring och ked,
att dem var föga välsignelse med.
Hon ropade: »orättfånget gods
gör själen, mitt barn, så svår till mods;
vi ägna det här åt den helga Guds moder,
då fägnar hon oss med mannafloder.»
Margret hon hängde läpp så smått,
hon tänkte: man granskar ej häst man fått,
och den har omöjligt ett gudlöst sinn,
som smugglade skrinet så fint hit in.
Men modern hämtar en präst på stund,
han ser på skrinet och slickar sin mund
och tycker, att skämtet är ganska gott.
»Den sig besegrat har seger fått,»
så föllo hans ord, »men ingen klage,

att kyrkan skulle ha dålig mage!
Hon har ju ätit hela riken,
men är ändå efter mera fiken.
Go' vänner, en orätt mammon kan tjäna
som smältbar föda kyrkan allena.»

FAUST.

Men allmän är den rätten dock:
en kung och en jude smälter den ock.

MEFISTOFELES.

Strök in både spänne, kedja och ring,
som vore det alls ingenting,
och tackade, som om han fått
en korg med hasselnötter blott,
men gav dem till lön all himlens frid.
De kände sig så uppbyggda därvid.

FAUST.

Och Margaret?

MEFISTOFELES.

Kan icke sitta still,
hon vet ej vad hon skall och vill,
tänker på smyckena dag och natt,
men mer på givaren än hans skatt.

FAUST.

Min älskades sorg är också min.

Fort, skaffa nya smycken in!
De förra voro just icke rara.

MEFISTOFELES.

För herrn är allt en barnlek bara.

FAUST.

Gör som jag sagt, och det på stund!
Tag hennes grannfru i förbund!
En djävul vare det med besked.
Fort hit med ringar och gyllne ked!

MEFISTOFELES.

Min nådige herre, hjärtans gärna!

(Faust går.)

Ja, slika galningar förmå
att slunga måne, sol och varje stjärna,
till ögonfröjd för hjärtats tärna,
som en raket upp i det blå. *(Går.)*

Grannfruns hus.

MARTA (ensam).

Gud förlåte min käre man,
men illa, illa gjorde han,

som gav sig ut i den vida värld
och lämnade mig vid öde härd.
Han visste ju ej, vad huskors är;
Gud vet, jag höll honom hjärtligt kär. (Gråter.)
Tänk, om han är död!... då vore bäst
att ha i hand en dödsattest.

MARGARETA (kommer).

Fru Marta!

MARTA.

Vad nu, min lilla vän?

MARGARETA.

Jag tror, jag segnar ner på knä;
nyss fann jag i mitt skåp igen
ett litet skrin av ebenträ
med mången sak så härligt rar,
mer dyrbart än det förra var.

MARTA.

Det måste du hålla tyst för mamma,
ty annars gör prästen igen detsamma,

MARGARETA.

Ack, ser ni, ser ni, vad jag fann!

MARTA

(pryder henne med smyckena).

Du lyckliga, vad du är grann!

MARGARETA.

Men får ej visa det för någon ann,
får ej i kyrkan vara prydd därmed.

MARTA.

Kom ofta hit! här kan du ju i fred
få smycka dig med pärleband och ked
och vandra framför spegeln i din ståt.
Vi båda ha vår fröjd däråt.
Nog kommer lägenhet, en fest ibland,
då man kan visa det för folket efter hand --
en ring, en kedja sen; får mamma se det, då
finns alltid något ju att hitta på.

MARGARETA.

Men vem kan ge mig ting av sådant värde?
Blott intet orätt är på färde!

(Det klappar på dörren.)

O Gud! om det är moder min!

MARTA
(spejar genom förhänget).

En okänd herreman... Stig in!

MEFISTOFELES (inträder).

Förlåt, mina damer, en främlings sätt
att stiga in så »sans façon»!
Jag söker fru Schwerdtlein...

MARTA.

Herrn går då rätt.

MEFISTOFELES

(träder vördnadsfullt tillbaka för Margareta och säger med något sänkt röst till Marta).

Jag endast bugar mig denna gång,
och dröjer med ärendet till härnäst,
nu har ni en adlig dam till gäst.
Förlåt, att jag störde! Jag kommer åter
i eftermiddag, om frun tillåter.

MARTA (tyst).

Vad kan hans mening med detta vara?

(Högt till Margareta.)

Herrn tror du är fröken -- tänk dig bara!

MARGARETA.

Herrn tänker om mig alltför gott,
jag är en fattig flicka blott,
och dessa smycken äro ej mina.

MEFISTOFELES.

Det är ej smyckena blott, som skina;
det ligger i blicken, i hela tycket.
Att jag får stanna fägnar mig mycket.

MARTA.

Herrn har ett ärende... vågar jag...?

MEFISTOFELES.

Ack, vore det blott av gladare slag!
Låt skuggan ej falla på mig tillbaka!
Er man är död och hälsar sin maka.

MARTA.

Min man, den ärliga själen, död!
Ve mig! det slaget var för tungt!

MARGARETA.

Förtvivla icke i er nöd!

MEFISTOFELES.

Hör sorgebudet nu till punkt!

MARGARETA.

Vill aldrig bli kär... skulle dö av smärta,
om han ginge bort, som ägde mitt hjärta.

MEFISTOFELES.

Sorg följer glädje, som mörker ljus.

MARTA.

Men säg, var fällde han vandringsstaven?

MEFISTOFELES.

Han ligger i Padua begraven
hos den helige Antonius.
Där vilar stoftet, tro mitt ord,
så svalt och lugnt i välvigd jord.

MARTA.

Har ni annars intet att överbringa?

MEFISTOFELES.

Ack jo, en önskan, som ej är ringa,
en bön av vikt för den armes väl:
låt läsa mässor, minst tre hundra, för hans själ!

För övrigt råder tomhet i min ficka.

MARTA.

Vad! Ej ett smycke ens, fast varje hantverkssven
på bottnen av sin pung plär spara åt sin flicka
en grannlåt och i tanken på sin vän
kan hungra, tigga, men ej offra den!

MEFISTOFELES.

Min fru, det gör mig tung till mods;
dock har han icke slösat bort sitt gods,
han sörjde ock de fel, som han begått,
och ännu mer sitt ödes bittra lott.

MARGARETA.

Ack, jag beklagar mänskors hårda öde,
vill bedja månget rekviem för den döde.

MEFISTOFELES.

Ni är ett snällt och älskligt barn,
väl värd att fångas strax i hymens garn.

MARGARETA.

Nej, det går ännu icke an.

MEFISTOFELES.

Nåväl, en älskare, om ej en man;
en sådan i famn är den bästa gåvan,
som nånsin en flicka kan få från ovan.

MARGARETA.

Men landets sed är icke så.

MEFISTOFELES.

Sed eller ej, så kan det gå.

MARTA.

Men fortsätt att förtälja då!

MEFISTOFELES.

Jag stod invid hans bädd -- en bild av bristen,
en sophög ej, men ruttet strö och strå.
Emellertid -- han dog som kristen
och tycktes ångerfull förstå,
att han på långt när ej gjort upp för sin förtäring.
Han skrek: »jag hatar mig ur djupet av min själ,
som rymde så från hustru och från näring,
det minnet pinar mig ihjäl.
Giv mig din tillgift, hustru, här i livet!»

MARTA (gråtande).

Du gode man, det är dig ren tillgivet.

MEFISTOFELES.

»Dock hennes skuld var störst, Vår Herre vet det väl.»

MARTA.

Det ljög han! Vid sin grav en lögnens träl!

MEFISTOFELES.

Nog torde han i sista stunden,
såvitt jag känner folk, ha pratat bredvid munden.
»Jag hade,» sade han, »ej makligt, må ni tro,
i denna äktenskapliga förening,
först skaffa barn, så bröd uti vårt bo,
och bröd i ordets fulla mening,
fick aldrig äta ens min egen del i ro.»

MARTA.

Att han så glömt min kärlek och min tro,
och hur jag dag och natt fick slita!

MEFISTOFELES.

Han kom ihåg er, därpå kan ni lita.
»Jag bad,» så sade han, »en hjärtlig bön
för barn och maka, när jag for från Malta,
och himlen täcktes föranstalta,
att mannamodet fick sin lön.
Vi stötte på en ottomansk fregatt,
till storsultanen förde han en skatt.
Och av den rika pris vi gjorde
fick jag min lott, en rundlig, som sig borde.»

MARTA.

Vad nu? En rikdom? Kunde han grävt ned den?

MEFISTOFELES.

Vem vet, vart himlens vind förspred den?
När sen han till Neapel kom
och där som främling såg sig om,
fann då en vacker fröken honom värd
sin ömhet och sin kärleks gärd.
Så mycket gott hon honom gjorde,
att efterslängarne han sporde
intill sin saliga hädanfärd.

MARTA.

En bov! En tjuv mot sina barn!
Trots all sin nöd, trots allt elände
förblev han vad han var: ett skarn.

MEFISTOFELES.

Ja, därför fick han ock en sådan ände.
I edert ställe lät jag nu ett år
i hövisk änkesorg passera
och kunde mellertid nytt äktenskap planera.

MARTA.

Ack, sådan make som min förste får
jag troligen i denna värld ej mera.
Den hjärtans token hade blott det fel
att älska kvinnfolk, vin och vandringslivet
och sitt fördömda tärningsspel.

MEFISTOFELES.

Nå nå, det kunde gått, om ni för egen del
fått vid pass lika mycket eftergivet.
På sådant förord ville jag
med eder växla ring i dag.

MARTA.

Herrn skämtar med den stackars Marta.

MEFISTOFELES (för sig själv).

Nu bort, förrn det för sent är vordet!
Hon kunde taga fan på ordet.

(Till Margareta.)

Hur är det då med edert hjärta?

MARGARETA.

Vad menar herrn?

MEFISTOFELES (för sig själv).

Du lilla oskuld, du!

(Högt.)

Och nu farväl!

MARGARETA.

Farväl!

MARTA.

Ett ord ännu!
Det vore bra att ha ett intyg skrivet,
var, när och hur min man gick bort ur livet.
Jag är en ordningsvän, vill också ha det
att läsa som annons i veckobladet.

MEFISTOFELES.

Men överallt blir sak till sanning gjord,
min goda fru, på tvenne vittnens ord:
jag har en fin kamrat; den ställer
jag fram som andra vittnet, när det gäller.
Jag för honom hit.

MARTA.

Gör det, jag ber.

MEFISTOFELES.

Då är väl skön jungfrun ock hos er?
En ståtlig fyr, har sett sig om,
och artig mot damerna, vart han kom.

MARGARETA.

Jag måste då rodna och stå så brydd...

MEFISTOFELES.

För ingen med jordisk krona prydd!

MARTA.

Vi vänta er båda vid läglig tid
i afton, i trädgården här bredvid.

Gata.

FAUST och MEFISTOFELES.

FAUST.

Vill det gå? Nåväl? Är det uppgjort nu?

MEFISTOFELES.

Ha, skönt! ni står i eld och låga!
Snart har ni flickan utan fråga:
vi mötas ren i kväll hos hennes granngårdsfru,
en kvinna, kopplerska av naturen,
till sådant yrke klippt och skuren.

FAUST.

Nå gott.

MEFISTOFELES.

Dock fordras ock av oss en gärd.

FAUST.

En tjänst är ju den andra värd.

MEFISTOFELES.

Vi varda vittnen åt den värda damen,
att hennes makes stelnade lekamen
i Padua fått sitt helga vilorum.

FAUST.

Just klokt! Vi måste då till Padua först och leta.

MEFISTOFELES.

Sancta simplicitas! nu var ni litet dum,
ni skiljer ej på vittna och på veta.

FAUST.

Vet du ej bättre råd, är planen idel skum.

MEFISTOFELES.

Ni helgon -- glorian fick ni med ett språng! --
är det i edert liv den första gång
ni vittnat falskt? Har ni ej definierat

vad Gud, vad världen är, vad allt som rör sig där,
vad mänskan är till tanke och begär,
och slungat ut er definition
med oblyg min och säker ton?
Då var er fräcka panna icke röd,
fast -- om ni går med eder själv till rätta --
ni måste tillstå, att om detta
ni icke visste mer än om hr Schwerdtleins död.

FAUST.

Du är och blir en lögnhals, en sofist.

MEFISTOFELES.

Men något skarpsynt dock, helt visst.
I morgon vrider du på ärbar sed
den stackars ungmöns vett ur led
med mången helig kärleksed.

FAUST.

Den svär jag hjärtligt.

MEFISTOFELES.

Gott och väl.
Ja, då blir snack om kärlek in i döden,
om tro, som övervinner alla öden --
och slikt skall gå ur djupet av er själ?

FAUST.

Ja, säger jag! När hjärtat brinner,

när genomträngd av känslors mängd
jag söker namn och intet finner
och letar genom himmel, genom jord
och griper efter språkets högsta ord
och kallar då den onämnbara glöden
oändlig, evig, upphöjd över döden.
är det en djävulsk lögn?

MEFISTOFELES.

Helt visst.

FAUST.

Men märk till sist --
det ber jag dig, och skona nu min lunga --
vill du ha rätt och endast har en tunga,
får du det visst.
Kom nu! På detta ordkrig är jag mätt.
Jag måste, måste -- därför har du rätt.

Trädgård.

MARGARETA vid FAUSTS arm. MARTA med MEFISTOFELES.

(De vandra fram och tillbaka.)

MARGARETA.

Ni gör mig brydd, då ni så skonar mig --
ni sänker er till mig, det kan jag ana.
Med vad som bjuds försonar sig
en vänlig resande av vana.
Nog vet jag, att mitt stackars prat ej kan
behaga en så vittförfaren man.

FAUST.

All världens vishet, vad är den för mig
emot en blick, ett ord av dig!

(Han kysser hennes hand.)

MARGARETA.

Hur kan ni kyssa den? Er artighet är stor,
ty händer äro icke fina,
som ha måst syssla så som mina.
Jag har en alltför noggrann mor. (De gå förbi.)

MARTA.

Och ni, min herre, reser oupphörligt?

MEFISTOFELES.

Oss mana plikt och kall, vi måste fort,
med smärta skiljes man från mången ort,
men stanna -- ack, det är ej görligt.

MARTA.

Det går väl för sig i de unga år,
att man så där helt fritt kring världen jagar.
Snart komma dock de onda dagar,
och ensam släpa sig som ungkarl till sin bår
är dock en lott, som ej behagar.

MEFISTOFELES.

Med fasa ser jag den i perspektivet.

MARTA.

Så tänk er för, förrn det för sent är blivet.
(De gå förbi.)

MARGARETA.

»Ur syn, ur sinn», ett ordspråk, som ni känner;
för er är artigheten lag,
men ni har säkert många vänner,
som hava mer förstånd än jag.

FAUST.

Förstånd! Tro mig, min vän, jag ofta lärde
bak denna skylt se dumhet, flärd...

MARGARETA.

Å nej?

FAUST.

Ack, att ej enfald och att oskuld ej
kan fatta rätt sitt helga värde!
Att blygsam ödmjukhet, det skönsta smycket,
som skänkes av naturens modershand...

MARGARETA.

Tänk ni på mig ett ögonblick ibland!
Jag får nog tid att tänka på er mycket.

FAUST.

Ni är väl ofta ensam då?

MARGARETA.

Å ja, vårt hushåll är ibland de små;
men tillsyn kräver det ändå.
Vi ha ej tjänstehjon; jag själv skall sy ech sticka
och springa ärenden och laga mat,
och mamma är till punkt och pricka
så ackurat.
Men att det sker av nöd må ni ej tro;
vår lott -- rätt mången önskade att ha den:
min fader lämnat oss ett vackert bo,
ett litet hus med trädgård utom staden.
Nu går min dag rätt lugn och stilla;
min broder är soldat,
min lilla syster död.
Med henne hade jag min kära nöd
dock gärna allt igen jag bure för den lilla,
det barnet var så sött,

FAUST.

En ängel, om likt dig.

MARGARETA.

Jag skötte det; det fäste sig vid mig.
Min far var död, när syster min såg livet,

allt hopp om mamma själv var övergivet,
hon låg som invid gravens rand
och kom sig endast smått och efter hand.
Att själv ge lillan di var då
ju ej ens någon tanke på.
Så närde syster syster sin
med mjölk och vatten. Så vart hon min!
Och på min arm och på mitt sköt
hon spratt och växte och var söt.

FAUST.

Den rensta lycka njöt du visst därunder.

MARGARETA.

Men hade också svåra stunder,
ty hennes vagga under nattens lopp
stod vid min säng, och rörde hon sig bara,
så spratt jag opp.
Än var hon hungrig, än hon ville vara
hos mig i bädden; än, när barnet grät,
jag måste upp och dansa smått och gunga det.
Och sen i morgonstund vid tvätten stå,
så syssla i vårt kök och gå
att göra våra köp på torgen --
och nästa dag den samma sorgen.
Det är ej alltid roligt, må ni tro;
likväl -- dess bättre smaka mat och ro.

(De gå förbi.)

MARTA.

En stackars kvinna står ju helt förlägen;
en ungkarl är ju oförbätterlig.

MEFISTOFELES.

Ack, ville edra likar visa mig
och leda mig in på den bättre vägen!

MARTA.

Säg öppet: har ni ännu ingen funnit?
Har hjärtat aldrig än av ömhet brunnit?

MEFISTOFELES.

Ett ordspråk säger: bäst är eget bo,
och mer än guld och pärlor kvinnans tro.

MARTA.

Jag menar: var ert hjärta alltid kallt?

MEFISTOFELES.

Man emottagit mig rätt hövligt överallt.

MARTA.

Jag menar: kan det ej på allvar brinna?

MEFISTOFELES.

Man understår sig ej att skämta med en kvinna!

MARTA.

Ack, ni förstår mig ej.

MEFISTOFELES.

Det stämmer ned mitt mod;
men jag förstår -- att ni är mycket god.

(De gå förbi.)

FAUST.

Du ängel, jag var ju igenkänd av dig
i samma stund, när in jag gick?

MARGARETA.

Såg ni det ej? Jag slog ju ned min blick.

FAUST.

Förlåter du den skymf min djärvhet gav dig?
Förlåter du den fräckhet, som
jag visade, när du ur kyrkan kom?

MARGARETA.

Det aldrig hänt mig förr; jag var bestört,
man kunde intet ont om mig ha hört.

Ack, tänkte jag, har du då något fräckt
och otillständigt i ditt sätt att vara?
Ni tycktes genast tro, man kunde käckt
och utan omsvep med den där förfara.
Men här dock något genast rörde sig
till eder förmån, trots en sårad heder.
Jag tillstår, jag var riktigt ond på mig,
för att jag ej var riktigt ond på eder.

FAUST.

Min älskling!

MARGARETA.

Släpp!

(Hon plockar en stjärnblomma och avrycker bladen, ett i sänder.)

FAUST.

Men varför gör du så?

MARGARETA.

Det är en lek.

FAUST.

Men hur?

MARGARETA.

Ni skrattar åt mig, gå!

(Hon plockar och viskar.)

FAUST.

Vad viskar du?

MARGARETA (halvhögt).

Han älskar -- älskar ej...

FAUST.

Du ljuva syn!

MARGARETA (fortfar).

Han älskar -- älskar ej,

(avplockar det sista bladlet, med strålande glädje:)

han älskar mig!

FAUST.

Ja, barn, en gudavarsel vare dig

den blommans ord! Han älskar dig!
Förstår du vad det är? Han älskar dig!

(Fattar båda hennes händer.)

MARGARETA.

Jag skälver...

FAUST.

Bäva ej! Låt denna blick,
låt handen, tryckt i handen, säga dig
det outsägliga:
att, själ försänkt i själ, förnimma
en salighet, som måste vara evig.
Evig! Förtvivlan, om hon vore ändlig!
Nej, oändlig, oändlig!

(Margareta trycker hans händer, gör sig lös och skyndar bort. Faust står ett ögonblick i tankar; därefter följer han henne.)

MARTA (kommer).

Det mörknar.

MEFISTOFELES.

Ja, vi måste skiljas snart.

MARTA.

Jag skulle önska, att ni stannat,
men nabolaget är av ledsam art,
där folket ej tycks göra annat
än lyss och lyss

på grannens steg, och vad man gör, till slut
för onda tungor skall man råka ut.
Vårt par?

MEFISTOFELES.

Det flög helt nyss,
två yra fjärilar, där opp
för trädgårdsgången.

MARTA.

Han synes fången.

MEFISTOFELES.

Hon är det även. Så är världens lopp. (De gå.)

Lusthus.

MARGARETA

(springer in, gömmer sig bakom dörren, håller fingerspetsen för läpparne och tittar genom springan).

Han kommer.

FAUST.

Skälm, du narrar mig!
Jag fann dig.

(Kysser henne.)

MARGARETA
(omfamnar honom och återgäldar kyssen).

Käraste, jag älskar, älskar dig!

(Mefistofeles klappar på dörren.)

FAUST (stampande).

Vem där?

MEFISTOFELES.

God vän!

FAUST.

En best!

MEFISTOFELES.

Vi måste skiljas nu.

MARTA (kommer).

Ja, herre, det är sent.

FAUST (till Margareta).

Men följa får jag ju?

MARGARETA.

Nej, mamma skulle... nej, farväl!

FAUST.

Ack! lämna dig!
Farväl!

MARGARETA.

Farväl! Snart återser du mig.

(Faust och Mefistofeles gå.)

Min Gud! Vad dock en sådan man
kan tänka allt! Ja, allt han kan!
Jag känner mig så blyg och har
blott ja och alltid ja till svar.
Jag vet så litet, stackars jag,
och minst, hur han finner till mig behag. (Går.)

Skog och berghåla.

FAUST (ensam).

Du, höge ande, gav mig allt, ja allt,
varom jag bad: ditt anlete i eld
du vänt till mig, ej fåfängt, ty du gav mig
den härliga natur till kungarike,
kraft till att fatta, kraft att njuta henne.
Ej blott ett häpnande och kallt besök
tillstadde du; du unnar mig att skåda
djupt in i hennes barm som i en väns.
Och varelsernas rader leder du
förbi mig, lär mig känna mina bröder
i stilla lund och snår, i luft och vatten.
När stormen far i skog med brus och brak,
och jättetall på grannens grenar störtar,
slår dem i kras och krossar nabostammar --
dovt gensvar dånar kullen till dess fall --
då för du mig till trygga hålan, för mig
in i mig själv, och se, då öppna sig
mitt eget hjärtas djupa, dolda under.
Och stiger för min syn den rena månen
så blidkande på fästet, ser jag sväva
från fjällens branter och ur fuktig lund
en fornvärlds silverskepnader in till mig
att mildra mina tankars stränga lust.
Nu vet jag, ack, att ingenting fullkomligt
vart mänskolott. Till denna höga fröjd,
som för mig gudar när och närmare,
gav du mig den ledsagare, som vart
mig oumbärlig, fast han kall och fräck
mig självförnedrar och tillintetgör
med blott ett ord, ett andedrag, din gåva.
Han blåser ivrigt upp en vådaeld,
en hejdlös åtrå till den väna bild.
Från trånad och till njutning tumlar jag,
och då jag njuter, smäktar jag av trånad.

MEFISTOFELES (framträder).

Är ni ej trött på detta levnadssätt?

Hur kan det roa er i längden?
Att prova är nog bra; snart är man mätt
och väljer något nytt i mängden.

FAUST.

Har du ej annat att förrätta
än skämma bort för mig en lycklig dag?

MEFISTOFELES.

På allvar säge du ej detta!
Jag lämnar dig rätt gärna, jag.
Att mista slik kamrat är skral förlust,
en tvärvigg så förryckt och van att snäsa;
min hela dag är bråk och släp och pust,
vartill den herrn har lust och ej har lust
står icke skrivet på hans näsa.

FAUST.

Där föll du in i rätta tonen just!
Han vill ha tack, för att han tråkar ut mig.

MEFISTOFELES.

Hur hade det väl gått till slut dig
förutan mig, du son av jordens mull?
Det krafs, varav din fantasi var full,
har jag för långlig tid kurerat,
och mig förutan hade du spatserat
från vår planet för bara ledsnads skull.
Hur kan du väl som ugglan leva
försutet liv i håla och i skreva
och slörpa näring som en tossa
ur stendropp och ur fuktig mossa?
Ett nöje just, som piggar opp!

Än dväljs magistern i din kropp.

FAUST.

Att detta ökenliv ger anden kraft,
en sådan aning har du aldrig haft.
Du skulle annars djupt förtycka --
ty därtill är du djävul nog -- min lycka.

MEFISTOFELES.

Hur onämnbara fröjder
att ligga vått på nattomsvepta höjder,
att hänryckt famna jord och himmelrike
och blåsa upp sig till en gudars like
och tränga aningsstark i jordens djupsta grunder,
gå havande med skaparveckans under
och njuta vad vet jag? i kraft och renhet
och saligt flyta hop med alltet till en enhet,
löst ur sin jordiska natur,
och änteligen stupa ur
så hög intuition, jag vill ej säga hur!

(Gör en ohövisk åtbörd.)

FAUST.

Skam över dig!

MEFISTOFELES.

Det föll er ej i smaken?
Så blygsamt »skam»! Nå, ni har rätt i saken:
för kyska örat får man ej förklara
vad kyska hjärtat ej kan utan vara.
Kort sagt: jag unnar honom sina funder

att ljuga för sig själv på mellanstunder:
men länge står han icke ut.
Ni har ju slitits till en trasa
av ångest, galenskap och fasa,
och varar det, så är ni slut.
Hör upp! Din ungmö sitter ju där inne;
hur tryckt, hur sorgsen lillan är!
Hon får dig icke ur sitt sinne,
hon har dig outsägligt kär.
Först kom din vilda lust som strömmen rusar,
då, svälld av snö, han flödat över brädd;
han in i hennes hjärta brusar,
och tom är nu din rännils bädd.
Den höge herrn, som tronar här i skogen,
gör bättre i att ge den sköna mön,
det stackars unga blod, sin lön
för hennes kärlek huld och trogen.
Hon står vid fönstret, ser på molnens gång
över den gamla stadsmurens krön;
»vore jag liten fågel!» så går hennes sång
dagen och halva natten lång.
Än är lynnet glatt, än förstämt,
än får hon gråta ut
och är då lugn en minut,
men förälskad alltjämt.

FAUST.

Orm och avgrundssnara!

MEFISTOFELES (tyst).

Fångad lär du vara.

FAUST.

Vik hädan, bov, ur syn och minne!
Nämn ej den sköna kvinnans namn!
Ställ ej den ljuva, väna hamn
på nytt inför mitt halvförryckta sinne!

MEFISTOFELES.

Men övergiva henne vore grymt;
hon tror, ej utan skäl, att du har rymt.

FAUST.

Jag är hos henne, är jag än så fjärran,
jag kan ej glömma, kan ej mista henne.
Jag känner avund, avund emot Herran,
när hans lekamen rörs av läppar tvenne.

MEFISTOFELES.

Och jag mot er; rätt ofta stod min vilja
till killingpar i bet bland ros och lilja.

FAUST.

Bort, kopplare!

MEFISTOFELES.

Ni skymfar och -- beskrattas.
Den Gud, som skapat pojk och tös,
fann det en plikt, en stolt och klanderlös,
att laga själv, att lägenhet ej fattas.
Kom nu! Vad pärs för den naturen!
Ni skall ju in i jungfruburen,
ej till den bleka död!

FAUST.

Hur himmelsk fröjd i hennes famn jag finner,
och hur vid hennes barm jag brinner,
så känner jag ju hennes nöd!
Ty hennes vän -- en hemlös flykting är han,
en usling utan mål och utan fred;
min väg -- emot ett bråddjup bär han,
som forsen störtar vilt för berg och branter ned.
Bredvid står hon så späd med barnsligt sinne
på alpens lilla äng vid säterns härd,
och hennes sysslande där inne
är hennes hela lilla värld.
Men mig, av Gud förhatad, var det icke nog,
att klippor jag tog
och den i spillror slog,
men även hennes frid jag måste undergräva --
det offret skulle, helvete, du kräva!
Förkorta denna ångstens tid, du snöde!
Det som skall ske må ske på stund.
På mig det sammanstörte, hennes öde,
och hon med mig förgås i grund!

MEFISTOFELES.

Nu kokar det på nytt och brinner;
gå in och trösta henne, tok!
När slik en skalle ingen utväg finner,
så ser han genast domens bok.
Nej, leve den som håller färg!
Du var ju tämligt nära att fördjävlas.
Det äcklar mig i ben och märg
att se förtvivlan med en djävul ävlas.

Margaretas kammare.

MARGARETA (vid spinnrocken).

Min frid är hän,
mitt hjärta tungt
och aldrig mera,
o! aldrig lugnt.

Är han ej när,
lik graven är
då världen all
så mörk och kall,

och rent förryckt
är tanken min,
och som i stycken
mitt stackars sinn.

Min frid är hän,
mitt hjärta tungt,
och aldrig mera,
o! aldrig lugnt.

I fönstret jag ser
efter honom blott,
blott honom jag söker,
när ut jag gått.

Hans stolta gång,
hans ädla skick,
hans leende mun
och härskarblick!

Hans röst -- till den jag
förtrollad lyss! --
hans handtryck och ack!
och ack! hans kyss!

Min frid är hän,
mitt hjärta tungt,
och aldrig mera,
o! aldrig lugnt.

Min famn mot honom
sig trånfull drar:

o, kunde jag fånga
och hålla kvar

och kyssa honom
i varje stund
och vid hans kyssar
förgås i grund!

Martas trädgård.

FAUST. MARGARETA.

MARGARETA.

Ack, lova mig, Henrik...

FAUST.

Vad jag kan.

MARGARETA.

Nå, säg, hur är det med din religion?
Du är en god och hjärtlig man,
men bryr dig föga, rädes jag, om tron.

FAUST.

Låt vara, barn! Du vet, jag vill dig väl,
jag offrar dem jag älskar liv och själ,
vill rycka ingen ur hans tro och kyrka.

MARGARETA.

Ej nog, ty man skall tro och dyrka.

FAUST.

Skall man?

MARGARETA.

Ack, kunde jag till Gud ditt sinne vänt!
Du vördar ej de helga sakrament.

FAUST.

Jag vördar dem...

MARGARETA.

Men åtrår dem ej innerligt.
Du gick på länge ej till mässa eller bikt.
Tror du på Gud?

FAUST.

Min vän, vem djärvs förklara:
jag tror på Gud?
Må prästen, må den vise svara,
de svara blott med tomma ljud,
som likna hån.

MARGARETA.

Då tror du icke, du.

FAUST.

Förstå mig rätt, du hulda anlet, nu:
vem djärves nämna
hans namn och lämna
det vittnesbörd: jag tror?
vem med förmåga
av känslor våga
de ord: jag tror ej?
Han allomfattarn,
han uppehållarn,
fattar, uppehåller ej han
dig, mig, sig själv?
Välver ej himlen där ovan?
Vilar ej under oss jordens grund?
Och skrida ej vänligt blickande
eviga stjärnor på fästet opp?
Ser jag ej, öga i öga, dig,
och tränger ej med makt
till huvud och barm dig allt
och skapar en evig gåta
osynlig, synlig, runt om dig?
O, fyll därmed ditt hjärtas hela vidd,
och när du sjunkit så i salig känslas djup,
nämn det då vad du vill:
sällhet, hjärta, kärlek, Gud!
Jag vet ej namn därför.
Känsla är allt!
Namn är rök och dön,
omtöcknande himmelsk glaIls.

MARGARETA.

Nog låter din mening god och skön,
och fast ej orden äro hans,
säger dock prästen nästan detsamma.

FAUST.

Ja, alla hjärtan stamma
överallt under dagens himmelska flamma,
var på sitt mål, vad som är outsägligt,
jag på det språk, som är min tunga lägligt.

MARGARETA.

Ja, när man hör det, låter det drägligt,
men ändå är saken skev och tom,
ty du har ingen kristendom.

FAUST.

Mitt kära barn!

MARGARETA.

Och länge sörjde jag
däröver att se dig i sådant lag.

FAUST.

Hur så?

MARGARETA.

Den karlen, som du har i hack och häl,
är mig förhatlig djupast i min själ.
Ty aldrig, aldrig kände
jag sådant hjärtestyng, som då han vände

sin stygga uppsyn till mig -- hu!

FAUST.

Var ej så rädd för honom, du!

MARGARETA.

Mot alla ville jag vara god,
men han, den hemske, rör upp mitt blod.
Hur djup min längtan till dig må vara,
så ryser jag, ser jag den människan bara.
Han är en skurk! Förlåte mig Gud,
om nu min tunga bryter Hans bud.

FAUST.

Men slika uvar måste ju givas.

MARGARETA.

Bland sådana kunde jag aldrig trivas.
Står han i dörrn, hur hånfullt han ser,
och vresigt även, hit in och ler!
Det märks, att kallt
är detta hjärta för allt, för allt.
Det står ju på hans panna skrivet:
han älskar intet här i livet.
Jag är så lycklig vid din arm,
så fri, så hjärtehängivet varm;
är han här, kvävs dock känslan i ett nu.

FAUST.

Du aningsfulla ängel, du!

MARGARETA.

Närhelst jag honom ser,
då tycker jag, jag älskar dig ej mer,
den känslan är mig för tung att bära,
och bedja kan jag ej, när han är nära.
Men djupt må detta gräma mig;
så måste det vara även med dig.

FAUST.

Du har antipati.

MARGARETA.

Jag måste ila.
Farväl!

FAUST.

Så säger du igen: farväl!
Får aldrig jag en stund invid ditt hjärta vila
och tränga bröst till bröst och själ i själ?

MARGARETA.

Ack, sove jag ensam, skulle jag
i natt låta rigeln öppen stå,
men mammas sömn är mycket svag,
och finge hon se oss samman, då --
då vore jag på stället död.

FAUST.

Du ängel, det har ingen nöd.
Tag flaskan här! Tre droppar därutur
i hennes dryck -- och det är nog att hölja
i djup och vänlig sömn en trött natur.

MARGARETA.

Vad gör jag ej, när du så vill?
Men säg: det kan ju ingen skada följa?

FAUST.

Hur kunde jag då råda dig därtill?

MARGARETA.

En enda blick på dig, och jag --
jag känner, att din vilja är min lag.
Så mycket ren jag gjort för dig, min vän,
att nästan intet mera är igen. (Går.)

MEFISTOFELES (framträder).

Gick sötnos?

FAUST.

Har du åter spionerat?

MEFISTOFELES.

Vartenda ord har till mitt öra nått.
Herr doktorn har hon strängt katekiserat;
jag hoppas, det gör honom gott.
Ja, flickor har det alltid intresserat,
att karlen är ett fromt och sedigt fä --
de mena, att en from har lätt att böja knä.

FAUST.

Du odjur fattar ej,
att denna själ, den barnsligt rena,
som har i tron det stöd,
som henne saliggör allena,
kan lida, heligt lida av att mena,
att den hon älskar går till evig död.

MEFISTOFELES.

Du kurtisör så översinnligt sinnlig,
du dras vid näsan av ett flickebarn.

FAUST.

Vidunder du av eld och skam!

MEFISTOFELES.

Som fysionomist är hon ju oupphinnlig!
Hon i min närhet mår, hon vet ej hur.

Min mask tycks röja en förborgad mening;
hon ser, jag är helt visst en genial natur

och kanske fan därtill i skön förening. --
Nåväl, i natt?...

FAUST.

Vad rör det dig?

MEFISTOFELES.

Å jo, det fägnar även mig.

Vid brunnen.

MARGARETA och LISA med krukor.

LISA.

Du har väl hört det, du som jag,
om Barbro?

MARGARETA.

Nej, jag råkar folk så sällan.

LISA.

Sibylla sade mig det i dag:
jo, nu är även hon i fällan.
Så lönas högfärd.

MARGARETA.

Hur?

LISA.

Skam över henne!
Den mat hon nu tar till sig föder tvenne.

MARGARETA.

Ack!

LISA.

Så fick hon sitt straff, det usla skarn!
Hur länge hon hängde efter den kar'n!
Det var ett promenerande
och dansande och kurtiserande!
Du skulle sett hennes stolta min!
Han bjöd henne jämt pastej och vin,
hon tyckte sig nog så skön och fin,
fast hon var skamlös mer än du tänker:
hon höll ju till godo med hans skänker!
Det var att slicka och kyssa jämt --
nu har hon sin jungfrublomma skämt.

MARGARETA.

Den arma!

LISA.

Kan du beklaga den?
När någon av oss vid sländan satt,
och mor höll oss inne Guds långa natt,
då hade hon trevligt med sin vän
bak dörrn i den mörka förstugång,
där var dem tiden just ej för lång.
Nu får hon i botdräkt göra bikt
och skamsen stå sin kyrkoplikt.

MARGARETA.

Han gifter sig väl med henne.

LISA.

Nej,
då vore han dum, ty världen står
den fyren öppen, vart han går.
Han är också sin kos, det har jag sport.

MARGARETA.

Ack, det var icke vackert gjort.

LISA.

Men hon skall må, om hon blir hans!
Då trampa gossarne hennes krans,
och hackelse strö vi vid hennes dörr. (Går.)

MARGARETA.

O förr!
o förr hur hårda tal jag höll,

när någon stackars syster föll!
Ej ord nog många fann min tunga
att emot andras synder slunga;
hur svart det var, hur svart det vart,
jag ville göra det mera svart
och korsade mig och stolt förhov
den som nu själv är syndens rov.
Dock, vad som dit mig drivit har,
o Gud, hur kärt och ljuvt det var!

Mellan vallen och stadsmuren.

Andaktsbild av Mater dolorosa i en murfördjupning. Framför henne blomsterkrukor.

MARGARETA
(sätter friska blommor i krukorna).

O! vände
till mitt elände
ditt anlet du, som känner kvalens glöd.

Med svärd i hjärta
och namnlös smärta
du skådar upp till sonens död.

Till fadern ser du!
I suckar ber du
för sonens och för moderns nöd.

Vem känner:
det bränner
här genom märg och ben?

Hur av fasa hjärtat fängslas,
hur det trånar, hur det ängslas,
det vet du, ja du allen.

Vart än jag må bege mig,
o ve, o ve, o ve mig

för plågor utan tal!
Och är jag ensam åter,
jag gråter, gråter, gråter
av grymma hjärtekval.

På blomstren i mitt fönster
min gråt som dagg han flöt,
när jag i arlastunden
dig dessa blommor bröt.

När morgonsolen klara
sken i min kammar in,
såg hon mig vaken vara,
förtvivlad i mitt sinn.

Hjälp! Fräls mig du från skam och död!
Du vände
till mitt elände
ditt anlet, du som känner kvalens glöd!

Natt.

Gata utanför Margaretas dörr.

VALENTIN
(soldat, Margaretas broder).

När förr jag satt i glättigt lag,
där mången ordar med självbehag
och var kamrat på sitt eget vis
högt stämde upp en flickas pris
med arm mot bord och säker min
och sköljde skrytet ned med vin,
satt jag helt trygg och hörde lugnt
på skrävlet, tills det nått till punkt.
Då strök jag glad mitt skägg och log
och tog det fulla glas i hand
och sade: de äro goda nog,
men finns det en i hela vårt land,
som går mot min hulda syster opp?

som tävlar med Margret? Nej, topp!
Topp, topp, kling klang kring bordets rund,
och skrävlet satt med lås för mund,
och mången ropade: hon är skön,
hon är en prydnad för sitt kön. --
Men nu! -- Jag vill riva hår och skägg
och ränna huvudet mot vägg!
Med stickord, hån och rynkad näsa
skall varje skurk få mitt blod att jäsa.
Skygg skall jag sitta lik en förgjord
och svettas vid varje det minsta ord,
och slår jag dem sönder och samman alla,
lögnare kan jag dem icke kalla.

Vem smyger där? Jag hör det gå ...
Det tyckes mig som det är två.
Om han -- då är hans respass skrivet,
han slipper ej härifrån med livet.

FAUST. MEFISTOFELES.

FAUST.

Ur sakristians fönster skimrar matt
den eviga lampan. Uppåt skenet svävar,
åt sidan svagt och svagare det bävar,
och runt om tränga skuggor fram och natt:
så råder mörker i mitt sinne.

MEFISTOFELES.

Men jag, jag smäktar som en katt,
som slinker uppför stegens pinne
och stryker sen kring takets tinne.
Det känns därvid så dygdigt i min själ:
en fläkt för snatteri, en annan fläkt jämväl.
Det leker i min kropp, jag smakar
på förhand Valborgsnattens fröjd igen;
i övermorgon kommer den,
då vet man dock, varför man vakar.

FAUST.

Men skatten där bakom, där skenet flämtar,
säg, häver han sig högre opp?

MEFISTOFELES.

Min vän, du har det bästa hopp,
och snart du penningkitteln hämtar.
Jag sneglade nyss dit in: av gull,
av lejondalrars, är kitteln full.

FAUST.

Men ej ett smide, ej en ring,
min allra käraste till smycke?

MEFISTOFELES.

Nog såg jag någonting, som hade tycke
med pärlband eller slika ting.

FAUST.

Nå gott, jag vill ej, som du vet,
gå tomhänd till min Margaret.

MEFISTOFELES.

Dock borde ni väl ej förtycka
att njuta kostnadsfritt en lycka.

Men nu vid tusen stjärnors gång
skall ni ett mästerstycke höra.
Jag sjunger en moralisk sång
att henne säkrare förföra.

(Sjunger till cittran.)

Katrin, o hör!
Säg, vad du gör
här utanför,
när dagen börjar blicka!
O fly! försvinn!
du släppes in,
som flicka in,
men icke ut som flicka.

Tag dig i akt!
Är offret bragt,
har lyckan sagt
god natt, och tjuven springer.
Om du är vis,
var kall som is
till varje pris,
tills du fått ring på finger!

VALENTIN (framträder).

Vem lockar du? Nu är du såld.
råttfångare! Nu har jag räven!
Först instrumentet fan i våld,
så fan i våld med sångarn även!

MEFISTOFELES.

Gitarrn itu och bitarne på gatan!

VALENTIN (till Faust).

Nu hamrar jag din skalle, satan.

Håll stånd, herr doktor! Hurtigt mod!
Tätt vid min sida, då jag manövrerar!
Ut med ert spett! Det gäller blod.
Ni stöter ni, och jag parerar.

VALENTIN.

Parera den!

MEFISTOFELES.

Ja väl, vem mäktar
ej det?

VALENTIN.

Och den?

MEFISTOFELES.

Ja visst.

VALENTIN.

Jag tror, att djävuln fäktar.
Men vad är det? Min hand är lam.

MEFISIOFELES (till Faust).

Stöt till!

VALENTIN (faller).

O ve!

MEFISTOFELES.

Nu är den lymmeln tam.
Nu är det tid på att man springer;
det skrikes mord, det höres tramp och gny.
Polisen har jag på mitt finger,
men blodbann gör mig huvudbry.

MARTA (vid fönstret).

Kom ut, kom ut!

RÖST. (från ett fönster).

Kom hit med bloss!

MARTA.

Man skriker, fäktar, svår och slåss.

FOLK.

En ligger redan död.

MARTA (kommer ut).

Ha mördarne flytt härifrån?

MARGARETA (kommer ut).

Vem ligger där?

VALENTIN.

Din egen moders son.

MARGARETA.

Allsmäktige, vad nöd!

VALENTIN.

Jag dör: snart är den saken slut,
så snart som sagd och spord.
I kvinnfolk, tyst med gråt och tjut!
Kom, lyss till mina ord!

(Alla samlas kring honom.)

Margret, än är du ung till år,
och yrket, som du valt, förstår

du mycket slätt ännu.
Jag, oss emellan, säge ut:
när nu du är en sköka du,

så var det utan prut!

MARGARETA.

Min bror! O Gud, mitt djupa fel!

VALENTIN.

Nej, blanda ej Gud i detta spel,
ty gjort, tyvärr, är gjort ändå,
som det kan gå, så skall det gå.
Först börjar du i smyg med en,
och flere andra komma sen,
och när du så har haft en rad,
så har dig snart den hela stad.

När nesan födes, vill hennes mor,
att ingen därom skall höra,
och sveper nattens mörkaste flor
över dess huvud och öra,
ja, grove den gärna i jorden.
Men växer hon och lägger ut,
så går hon naken om dan till slut
och är ej skönare vorden;
ju vidrigare hennes drag,
dess fräckare söker hon ljusan dag.

Det skall ej tändas månget ny,
förrn ärbart borgarfolk skall sky
dig som ett smittsamt lik och söka
gå dig ur vägen, du sköka.

Men ser man dig in i din ögonsten,
då skall du skälva i märg och ben.
Ej får du gå efter ärbar sed
i krage av spetsar och gyllne ked,
du släppes ej till altaret fram,
från dansen drives du bort med skam,

du dväljes, där mörkret ruvar
pa tiggarebyke och tjuvar.
Och om än Gud förlåter din färd,
förbannad är du i denna värld.

MARTA.

Låt tanken stiga till himlen opp!
Vill ni ännu häda och håna?

VALENTIN.

O, kunde jag krossa din skrumpna kropp,
du skändliga kopplarkona!
Då hade jag det vissa hopp,
att Gud skulle all min synd förlåta.

MARGARETA.

Min broder! Vilka avgrundskval!

VALENTIN.

Jag säger dig: hör upp att gråta!
När du din ärliga vandel slöt,
fick jag den hårdaste hjärtestöt.
Nu slumrar jag in till Gud i ro,
soldat och man av mod och tro. (Dör.)

Domkyrkan.

Mässa, orgel och sång.

MARGARETA bland mycket folk. OND ANDE bakom Margareta.

OND ANDE.

Minns du, Margret, de dagar,
då oskuldsfull du trädde
till detta altar fram?
Ur tummad liten bönbok
du jollrade böner då,
halvt barnlek,
halvt Gud i hjärtat!
Margaret,
var är ditt vett?
I ditt hjärta vilket odåd?
Ber du för hennes själ, din moders, som
inslumrat genom dig till långa, långa kval?
-- Och under ditt hjärta
rör sig ju, svällande, det
som ängslar dig och sig
med varselfull tillvaro?

MARGARETA.

Ve, ve!
Vore jag de tankar lös,
som sväva över och om mig
oemotståndligt!

KOR.

Dies iræ, dies illa
solvet sæclum in favilla.

(Orgelton.)

OND ANDE.

Vreden kramar dig!
Basunen dånar!
Gravarna skälva!
Och ditt hjärta,
återuppståndet
ur askans ro
till lågors kval,
spritter upp.

MARGARETA.

Vore jag fjärran!
Det är som om orgeln
kvävde mig
och hjärtats djup
löstes av sången.

KOR.

Judex ergo cum sedebit,
quidquid latet adparebit,
nil inultum remanebit.

MARGARETA.

Här är så kvavt,
murpelarne
klämma mig,
och valvet
trycker mig... Luft!

OND ANDE.

Dölj dig! Synd och nesa
varda ej dolda.

Luft? Ljus?
Ve dig!

KOR.

Quid sum miser tunc dicturus?
Quem patronum rogaturus,
cum vix justus sit securus?

ONID ANDE.

Sitt anlet vända
de heliga från dig,
att räcka dig handen
sky de rena.
Ve!

KOR.

Quid sum miser tunc dicturus?

MARGARETA.

Granne, er luktflaska! (Dånar.)

Valborgsnatten.

Harzbergen. Nejden kring Schirke och Elend.

FAUST. MEFISTOFELES.

*

MEFISTOFELES.

Jag ville ha den grövste bock att rida,
och du vill kanske sporra sopans skaft?
Än äro vi från målet vida.

FAUST.

Min knölpåk är mig nog, då benen ha sin kraft.
En genväg minskar färdens fröjder;
nej, smyga dalars villsamt krumma lopp
och sen att leta stigar opp
för dessa fjällars stela höjder,
från vilka evigt källsprång störtar ned,
det är den fröjd, som kryddar sådan led.
I björken väves nu den gröna väven,
ja, själva tallen känner, det är vår;
så böra våra lemmar livas även.

MEFISTOFELES.

Jag röner ej därav det minsta spår.
Det känns i kroppen som en driva,
jag önskar snö och frost uppå min stig.

Hur sorglig månens ofullgångna skiva
med sen och blodig glöd där häver sig
och lyser klent! Än far man mot en stubbe,
än snavar man mot stock och sten.
Säg, vill du ha en lyktegubbe?
Där fladdrar en med lustigt sken.
Hör hit, min vän, om jag törs be dig!
Du driver dank, men var nu sedig
och lys oss stadigt vägen opp!

IRRBLOSSET.

Jag hoppas, vördnaden för er skall stuka
ett flyktigt lynne; annars bruka
vi dansa sicksack i vårt lopp.

MEFISTOFELES.

Åhå, han tänker härma mänskors vana!
För djävulen, gå rakt sin bana,
jag blåser annars ut hans fladderliv!

IRRBLOSSET.

Med herrn i huset intet kiv!
Jag känner er och vill mig foga;
men minns, att nu är berget rent besatt,
och skall ett irrbloss visa väg i natt,
så får man icke ta det noga.

FAUST, MEFISTOFELES, IRRBLOSSET
(i växelsång).

Drömmens rike, trolldomsvärlden,
mitt i den vi måtte hamnat!
För oss raskt framåt på färden
i den öderymd oss famnat!
Led oss väl, så får du heder!

Skåda trädens djupa leder,
se hur snabbt förbi de skrida!
Fjällens långa snablar frusta,
hur de snarka, hur de pusta!
Klippor buga vid vår sida.
Liten bäck och rännil glida
ringlande bland sten och tuva.
Hör jag källbrus? hör jag ljuva
sånger? Kärleken, som klagar
flydda, himmelskt sköna dagar,

trånad, ack! och hopp tillika?
När de hulda toner vika,
återklingar dem det svaga
eko som en forntidssaga.

Hi, uhu! hörs närmre skalla.
Äro de då vakna alla,
vipa, uggla, uv och skrika?
Hör, hur här i busken rasslar!
Långbent, bukig ödla prasslar
kanske där; vid våra fötter
ringla ormar, ringla rötter,
som ur sand och klippa räcka
armar underliga långa,
oss att skrämma, oss att fånga.
Varje träd har liv, det kryper
ur var knölig stam polyper,
de mot vandrarn ut sig sträcka.

Tusenfärgade betäcka
mössens skaror hed och mossar,
och som följe, där de smyga,
täta lysmaskhopar flyga,
och det gnistrar och det blossar.

Men så säg mig, om vi skrida
framåt eller stilla bida!
Ring i ring vill allt sig vrida,
klippor, som i trollhamn grina,
trän och irrbloss -- se, de skina,
större, flere, i det vida!

MEFISTOFELES.

Grip min mantelflik! Ditt öga
skall från denna medelhöga
toppen häpna för den prakt
Mammon har i berget lagt.

FAUST.

Vad sällsamt sken i djupen glimmar
så morgonrodnadslikt och matt!
Dess avglans fläktar in och simmar
i själva avgrundssvalgets natt.
Här virvlar dunst, där flyger dimma.
Nu lyser glöd, där töcknet sam...
där går han lik en trådfin strimma,
där bryter han som källan fram;
här åter syns den matta flamman
i hundra ådror grena sig,
och här, där bergen stöta samman,
som i en flodbädd ena sig.
Där gnistrar det åt alla kanter
liksom en utströdd gyllne sand.
Men se, upp till de högsta branter
står bergets hela vägg i brand!

MEFISTOFELES.

Belyser ej till dessa fester
herr Mammon ståtligt sitt palats?
Bra, att du sett det! Nu giv plats!
Jag spårar ren de vilda gäster.

FAUST.

I natt är luftens demon vred;
med slag på slag han störtar mot min hjässa.

MEFISTOFELES.

Du skall dig hårt till bergets revben pressa;
han annars vräker dig i detta bråddjup ned.
Töcken och natt i förbund!
Hör, det dånar i skogarnes rund!
Ugglorna flaxa förskräckta,
pelarne svikta, bräckta,
i templen de evigt gröna.
Grenar, som gnissla och stöna,
stammar, som skaka och braka,

rötter, som knarra och knaka,
i rysligt virrvarr de alla
över varandra rassla och falla,
och genom klyftor, som höljts av ruiner,
vinden tjuter och viner.

Röster genom stormen skära
ovan, fjärran hän och nära,
ja, längs bergets rand så lång
strömmar en rasande trolldomssång.

HÄXOR (i kor).

Till Brocken drager häxors tropp,
herr Urian sitter på bergets topp.
Dit samlas skön,
dit samlas ful,
brodden är grön
och stubben gul.
Så går det över sten och stock,
då pr-r en häxa, då stinker en bock.

RÖST.

Ensam kommer mor Baubo,
hon rider på en dräktig so.

KOR.

Så ära den som äras bör!
Fru Baubo fram! hon tåget för.
Slik mor på duktig suggas rygg,
då följer hela skaran trygg.

EN RÖST.

Vad väg kom du hit? Över Ilsen?

EN ANNAN RÖST.

Jo,
där glodde jag in i en ugglas bo.
Hon gjorde två ögon!

EN RÖST.

Din helvetespacka!
Rid varligt, du racka!

EN ANNAN RÖST.

Hon flått mig till håren,
se här ser ni såren.

HÄXOR. KOR.

Vår väg är lång, vår väg är bred;
är sådan trängsel skick och sed?
Av tjugor man sticks, av kvastar man slås,
och barnet kväves och modern förgås.

HÄXMÄSTARE HALV KOR.

Så trögt som snäckan krypa vi,
allt kvinnfolk är oss långt förbi,
ty kvinnan, när till hin det bär,
väl tusen steg i förväg är.

DEN ANDRA HÄLFTEN.

Den sak är ej så allvarsam:
med tusen steg når kvinnan fram,
men hur hon fjäskar på sin gång,
når mannen fram i ett enda språng.

RÖST (ovanfrån).

Kommen med, kommen med från Klippsjöns strand!

RÖST (nedifrån).

Vi lyfte oss gärna till fjällets rand.
Vi två oss så rena från topp till tå,
men äro ofruktsamma ändå.

BÅDA KÖRERNA.

Och vind är tyst och stjärna släckt
och dyster måne molnbetäckt,
han skyr att se vår trolska värld,
i sprakande gnistor går vår färd.

RÖST (nedifrån).

Håll, håll!

RÖST (ovanfrån).

Vem ropar ur klyftan?

RÖST (nedifrån).

Ett stackars troll.
Tre hundra år jag gått och gått
och likväl ej till toppen nått.
Ack, tag mig med över dessa branter!

Jag vore så gärna bland själsförvanter.

BÅDA KÖRERNA.

Oss bär en kvast, oss bär en bock,
en käpp, en tjuga duger ock;
den ej i dag sig lyfta kan
förlorad är för alltid han.

HALVHÄXA (nedanför).

Jag trippar allt vad jag förmår;
hur fort det för de andra går!
Jag får ej lugn uti mitt bo,
och här ej heller får jag ro.

HÄXORNAS KOR.

Oss häxor giver salvan mod,
en trasa är till segel god,
till skepp ett tråg, och aldrig du
skall flyga, flyger du ej nu.

BÅDA KÖRERNA.

När färden gått kring bergets kam,
så stryka vi längs marken fram;
där må vår hela svärm slå ned
och hölja så den hela hed.

(De slå ned på berget.)

MEFISTOFELES.

Håll fast, att ej vi ryckas från varandra!

Vi här i ett förskräckligt kaos vandra,
med dok av stank och gnistor överspänt,
det slamrar, pladdrar, tränger, knuffar,
det piper, virvlar, slänger, skuffar,
det lyser, fräser, osar bränt --
ett äkta häxeelement!
Var är du?

FAUST.

Här.

MEFISTOFELES.

Har ren den vilda jakten
ryckt dig så långt? Då gälle husbondmakten!
Giv junker Voland rum! Plats, söta pöbel, plats!
Här, doktor, grip min hand och i en enda sats

ur trängseln ut! Det är det enda valet,
ty till och med för mig är här för galet.
Jag känner nu en dragning i mitt sinn
till den där buskbevuxna trakten:
där lyser underligt. Kom, smyga vi dit in.

FAUST.

Motsägelsens demon! Nåväl, du lede färden
varthän du vill; men är det ej besatt:
till Brocken draga vi en Valborgsnatt
för att få fritt avsöndra oss från världen!

MEFISTOFELES.

Ser du den glada stockeldsflamman?
Där är en munter klubb tillsamman;

man är ej ensam i en liten krets.

FAUST.

Men hellre vore jag på bergets spets;
där ser jag virvelrök och låga,
och till den onde strömmar tropp på tropp,
där löses mången dunkel fråga opp.

MEFISTOFELES.

Där knytes också mången dunkel fråga.
Låt stora världen brusa fritt förbi oss;
här i det stilla roa vi oss.
Det har man länge funnit gott
att i den stora värld ha sig en värld i smått.
Jag ser helt nakna unga häxor där,
och varsamt slöjad ses en äldre skara.

Var vänlig, vore det för min skull bara!
Stort blir ditt nöje, litet ditt besvär.
Musik, det hör jag, har man ock på stället --
dock får man vara van vid det fördömda gnället.
Kom med, kom med, det måste vara så!
Jag träder fram, du presenteras då.
Jag gör dig mig på nytt förbunden.
Nå, vän, är här ej svängrum, eller vad?
Väl hundra eldar brinna i en rad,
och änden ser du knappt, så vid är grunden.
Här är kalas och dans och bålar och kurtis:
säg nu, var finns ett bättre paradis?

FAUST.

Vill du för trollkarl eller djävul gälla,
då vi för kretsen här oss föreställa?

MEFISTOFELES.

Att gå inkognito är jag nog van,
men på en galadag man visar sin kraschan.
Ett knäband fick jag ej att bära,
dock hålles här min hästfot högt i ära.
Där kryper fram en snäcka; vill du tro,
att hon med trevande antenner
har vädrat fan? Nej, här på stället känner
man herrn igen, trots allt inkognito.
Kom nu! Från eld till eld! Först hit och sen till grannen!
Du friarn är och jag är bönemannen.

(Till några, som sitta kring falnande kol.)

Vad han I här egentligen att göra,
I gamle herrar? Brockens gäster böra
ses mitt i ungdomslivligt sus och dus.
Man är ju ensam nog i eget hus.

GENERAL.

Tro ej nationerna! Man gör det rönet,
om än man dem ur tusen faror frälst.
att folket, likt det täcka könet,
ser unga kurtisörer helst.

MINISTER.

Det står ej rätt till nu med politiken.
Jag prisar, jag, den gamla goda tid,
guldålderns dar! Då gjorde vi musiken,
och folk och furstar dansade därvid.

UPPKOMLING.

Så dumma voro ju ej heller vi,
och snedsprång gjorde vi ju flera,
men nu omstörtas allt med raseri,
just då vi vilja allting konservera.

FÖRFATTARE.

En bok, som bjuder på en dosis vett,
säg, vem en sådan nu behagar?
Och aldrig man i förra tider sett
så näsvis ungdom som i våra dagar.

MEFISTOFELES
(ser hastigt mycket gammal ut).

För domedag ses folket moget stå,
ty jag är sista gången här vid festen;
min egen tunna ger nu bara jästen,
då måste världen stå på häll också.

SCHACKERHÄXA.

Go' herrar! gån ej så förbi!
Försummen icke att betrakta
min bod, ty mycket, värt att akta,
uti mitt lager finnen I.
På jorden har det ej sin like:
varenda sak har någon gång
länt värld och mänskor, folk och rike
till duktig skada och förfång.
Här finns ej dolk, för vilken blod ej flutit,
ej kalk, som icke i en sund
och kärnfrisk kropp har giftets etter gjutit.
Vartenda svärd har brutit ett förbund,
har bakifrån en ovän genomstungit,
vart smycke med förförisk glans betvungit
en älskvärd kvinna i en svaghetsstund.

MEFISTOFELES.

Hon missförstår, fru moster, våra tider;
skett är ju skett, och flytt är flytt!
Nej, fyll med nyhetskram sitt lider,
vi älska blott det som är nytt.

FAUST.

Det här må då en marknad kallas;
av yrsel vill man överfallas.

MEFISTOFELES.

Mot bergets topp ses hela virveln rycka;
du trycks framåt, då själv du tror dig trycka.

FAUST.

Vem är den där?

MEFISTOFELES.

Jo, hon är värd att skåda.
Det är Lilith.

FAUST.

Vem?

MEFISTOFELES.

Adams första brud.
De sköna lockar, hennes enda skrud,
tag dig i akt för dem! de bringa våda.
Den unge man, som hon med dem får fast,
den släpper hon ej sedan i en hast.

FAUST.

Där vila sig två häxor under eken,
en ung, en gammal, trötta utav leken.

MEFISTOFELES.

Här ges ej ro och rast i natt.
Det går till dans på nytt; kom, tag den ena fatt!

FAUST (dansar med den unga).

Jag drömde skönt en morgonstund,
en apel stod uti en lund,
där lyste sköna äpplen två,
de tjuste mig, jag steg uppå.

DEN SKÖNA.

Små äpplena ha tjust envar
bland män, och det från Edens dar.
Ack, hjärtans glad jag lilla är,
att ock min täppa äpplen bär.

MEFISTOFELES
(dansar med käringen).

Jag drömde vilt en morgonstund:
ett sprucket träd stod i en lund,
och -- -- -- -- -- -- -- men
-- -- -- -- -- den.

KÄRINGEN.

Tag han min bästa hälsning mot,
herr riddare med hästefot,
och -- -- -- -- -- -- tillreds,
-- -- -- -- -- -- -- till freds.

PROKTOFANTASMIST.

Fördömda pack, vad vågar ni?
Har jag ej uppryckt med dess rötter
den tro, att andar stå på säkra fötter?
Och nu -- nu dansen I precist som vi!

DEN SKÖNA (dansande).

Vad vill den där här på vår soaré?

FAUST (dansande).

Å, honom får man allestädes se,
ty andras dans skall han bedöma.
Vart steg, som icke han kan tömma
sin svada på, är ogjort det.
Att se oss gå framåt gör honom mest förtret;
men snor man jämt i krets, som själv han gör det
uti sin egen gamla kvarn,
får man beröm som snälla barn,
helst om man ber om lov och tackar honom för det.

PROKTOFANTASMIST.

I ären kvar.., ha, det är oerhört!
Bort! Mörkrets rike ha vi ju förstört.
Men detta satpack lyder ingen regel:
trots all vår klokhet spökar det i Tegel.
Hur mycken vantro ut jag kört,
rent hus har jag ej än -- hur oerhört!

DEN SKÖNA.

Men hör då upp! Fy, vad hans prat är tråkigt!

PROKTOFANTASMIST.

Rent ut, I andar, veten I,
jag tål ej andetyranni,
min ande finner det för bråkigt.

(Dansen fortgår.)

Jag ser, i natt min ävlan heter
en fruktlös möda; dock en »Resa» gör
jag av det här och hoppas, förrn jag dör,
ha kuvat djävlar och poeter.

MEFISTOFELES.

Han går och sätter sig uti en puss;
det är hans sätt att soulageras,
för andar och för anden han kureras,
när iglar njuta på hans stuss.

(Till Faust, som gått ur dansen.)

Men varför släppte du den vackra flickan,
som sjöng till dina steg i dansens rund?

FAUST.

Hu, bäst hon sjöng, sprang ut ur hennes mund
en eldröd råtta.

MEFISTOFELES.

Gott, att icke råttan
var grå; du är nogräknad över måttan.
Vem är så granntyckt i en herdestund?

FAUST.

Sen såg jag...

MEFISTOFELES.

Vad?

FAUST.

Mefisto, se ditåt!
Det bleka, väna barn, som står långt från de andra,
som långsamt skrider fram sin stråt
och tycks med bundna fötter vandra --
mig synes, ack! det tillstår jag,
hon bär min Margaretas drag.

MEFISTOFELES.

Se bort! Den synen gör ej någon gott.
Hon är en trollbild, är en skugga blott.

Att möta henne kräver mod,
ty hennes stela blick förstelnar mänskans blod,
hart när förstenar henne! -- Kom!
Medusa har du ju hört talas om.

FAUST.

Ja, det är ögon, ack, som döden släckte,
och ingen hand med sörjande ömhet slöt.
Det är den famn Margreta mot mig räckte,
det är de ljuva lemmar, som jag njöt.

MEFISTOFELES.

Bah, idel trolleri! Hur lättförledd du är!
I henne ser envar sin hjärtans kär.

FAUST.

O, hur jag fröjdas, hur jag ängslas!
Hur jag av dessa ögon fängslas!
Hur sällsamt halsens bländande behag
blott av ett enkelt snöre smyckas,
en knivsrygg brett och blodrött, vill mig tyckas.

MEFISTOFELES.

Rätt så! Det ser då även jag.
Hon bär ibland sitt huvud under armen,
ty Perseus högg det av i harmen.
Vad du är böjd för svärmeri!
Kom nu, och uppför kullen skynda vi.

Här är så muntert som i Wiens Prater.
Är ej min syn förgjord, min vän,
så ser jag även en teater. --
Vad ger man här?

SERVIBILIS.

Vi börja strax igen.
Det sjunde stycket går, sex äro givna.
Så många brukas här att föra upp.
De äro utav dilettanter skrivna,
och dilettanter är vår trupp.
Om ursäkt, mina herrar, jag försvinner,
det diletterar mig dra upp ridån.

MEFISTOFELES.

Gott, att jag er på Blocksberg finner;
I borden aldrig vara härifrån.

(På teatern spelas Valborgsnattsdrömmen eller Oberons och Titanias guldbröllop.)

Mulen dag. I det fria.

FAUST och MEFISTOFELES.

FAUST.

I elände och förtvivlan! Länge, osäll, kringirrande på jorden och nu fånge! Som missdåderska inspärrad i fängelse till fasansfulla kval, den hulda, osaliga varelsen! Därhän har det gått, därhän! - Förrädiske usle ande, och det dolde du för mig! - Nej, stanna! Rulla ilsken dina djävulska ögon! Stå där och trotsa mig med din outhärdliga närvaro! Fånge! I oåterkalleligt elände! Överantvardad onde andar och den känslolösa mänsklighetens dom! Och mig invaggar du under tiden i osmakliga förströelser, förtiger hennes stigande nöd och lämnar henne att hjälplös förgås.

MEFISTOFELES.

Hon är icke den första.

FAUST.

Hund! Vidunder! Omskapa honom, du oändlige ande, giv krypet åter den hundhamn, vari det ofta roade honom nattetid att luffa framför mig, tumla för fötterna på den intet ont anande vandraren och hänga sig på den fallandes axlar! Förvandla honom åter i hans älsklingsskepnad, att han må krypa på sin buk i sanden framför mig och jag trampa honom, den förkastade! - Icke den första! - Jämmer, ofattlig för en människosjäl, att mer än en varelse sjönk i detta eländes djup, att icke den första, som vred sig i dödens kval inför den evige förbarmarens anlete, sonade alla de andras skuld! Mig tränger genom märg och ben denna endas ve; du hångrinar förnöjt åt tusendes öde.

MEFISTOFELES.

Nu stå vi åter vid vettets råsten, där ert förstånd, I människor, vippar över. Varför slår du dig i lag med oss, om du ej kan göra det med gagn? Du vill flyga, men är ej trygg mot yrsel. Trängde vi oss på dig eller du dig på oss?

FAUST.

Skär ej glupska tänder så emot mig! - Det äcklar mig. - Store, härlige ande, som i nåd gav mig din åsyn, du, som känner mig till själ och hjärta, varför smida mig vid denne skändlige ledsagare, som fägnar sig åt skada och glädes åt fördärv?

MEFISTOFELES.

Har du talat ut?

FAUST.

Rädda henne eller ve dig! Den rysligaste förbannelse i årtusen över dig!

MEFISTOFELES.

Jag kan icke lossa hämnarens länkar, ej öppna hans riglar. - Rädda henne! - Vem störtade henne i fördärvet, jag eller du?

(Faust ser vilt omkring sig.)

Griper du efter ljungelden? Väl, att han ej vart given er, usle dödlige! Att krossa den oskyldige, som kommer honom i vägen, är i trångmål tyrannens sätt att ge sig luft.

FAUST.

För mig dit! Hon skall vara fri!

MEFISTOFELES.

Och faran, som du utsätter dig för? Vet, från din hand ligger ännu blodskuld över staden. Över den fallnes grav sväva hämndens andar och lura på den återvändande mördaren.

FAUST.

Även detta av dig! All världens mord och död över dig, vidunder! För mig dit, säger jag, och frigör henne!

MEFISTOFELES.

Jag för dig dit, och hör vad jag kan göra! Har jag då all makt i himmelen och på jorden? Väktarens sinne vill jag omtöckna: tag så nycklarne och för henne ut med människohand! Jag vakar. Trollhästarne stå redo, och jag bortför er. Det mäktar jag.

FAUST.

Upp och härifrån!

Natt. Öppna marken.

FAUST och MEFISTOFELES storma förbi på svarta hästar.

FAUST.

Det vimlar kring galgen, vad göra de där?

MEFISTOFELES.

Vem vet vad de koka och sejda?

FAUST.

De sväva och häva sig, höja sig, böja sig.

MEFISTOFELES.

Ett häxeskrå.

FAUST.

De strö och de signa.

MEFISTOFELES.

Förbi, förbi!

Fängelse.

FAUST med nyckelknippa och lampa framför en järndörr.

FAUST.

Mitt bröst, så länge stålsatt, skälver
av allt det ve, som är mitt släktes lott.
Kring henne denna dävna mur sig välver!
En ädel villa -- det var hennes brott!
Du tvekar att gå till henne!
Du bävar att stå inför henne!
Fram! din tvekan framtvekar döden blott.

(Han fattar i låset.)

SÅNG (innanför).

Den skökan, min mor,
som styckat min kropp!
Den boven, min far,
som ätit mig opp!
Lilla syster sen
bar bort mina ben
under linden sval.
Där vart jag en vän liten fågel på gren,
flyger fort, flyger bort över berg och dal.

FAUST (låser upp dörren).

Hon anar ej, att älskarn lyss och hör,
hur halm och kedjor rassla innanför.

(Han går in.)

MARGARETA
(gömmer anletet i sin bädd).

O ve! de komma! Grymma död!

FAUST (sakta).

Var tyst! Befriarn hastar dig till möte.

MARGARETA
(vrider sig på golvet).

Är du en människa, så känn min nöd!

FAUST.

Du ropar väktaren ur sömnens sköte.

(Han fattar hennes bojor för att upplåsa dem.)

MARGARETA (på knä).

Av vem, av vem är mitt öde dig,
bödel, i handen givet?
Vid midnatt redan du hämtar mig.
Miskunda dig och skänk mig livet!
Tids nog i morgon är det ju? (Hon stiger upp.)
Jag är så ung, så ung ännu
och förs till döden!
Skön var jag ock -- det störtat mig i nöden.

Min vän var mig när -- är nu sin kos,
min krans ligger bruten, ros från ros.
Du kramar min arm, o skona mig!
Vad har jag dig gjort? Låt försona dig!
O hör, o hör den arma, som klagar!
Jag såg dig ju aldrig i mina dagar.

FAUST.

Förmår jag bära detta ve!

MARGARETA.

Bödel, se,
jag är i ditt våld, du har mig fatt.
Men låt mig först ge di åt den lilla!
Jag smekte och smekte mitt barn i natt;
de togo det från mig; nu sägs det, att
jag dödat det; ty man vill mig illa.
Och aldrig blir jag glad igen.
De sjunga visor om mig! Hur elakt av dem!
Så slutar en saga, men ack vem gav dem
den tydningen?

FAUST (kastar sig på knä).

Hör vid din fot din älskling bedja
att lossa få eländets kedja!

MARGARETA
(faller på knä bredvid honom).

Ja, böjom knä, låtom oss bedja!
Se, under denna kammar,
denna trappa flammar
avgrundsbranden!
Den lede

helvetesanden
stormar i sin vrede!

FAUST (högt).

Margareta!

MARGARETA (lyssnande).

Det var vännens stämma!

(Springer upp. Kedjorna falla av henne.)

Var är han? var är han? Jag hörde hans röst.
Jag är fri! Intet kan mig hämma.
Jag vill flyga till hans bröst,
vill sjunka i hans famn!
Där stod han på tröskeln och ropade mitt namn,
och mitt genom helvetets flammor och dån,
genom djävlarnes vilda gnisslande hån,
genom skärande verop ur hädiska bröst
förnam jag den milda, den smekande röst!

FAUST.

Det är jag.

MARGARETA.

Du är det! Säg det än en gång!

(Omfamnar honom.)

Det är han, han! Var är nu bojans tvång,
var dödens kval, var fängelsets elände?
Det är du! Med räddning du återvände,
och jag är räddad.
Där ligger gatan, som hon låg,
när första gången jag dig såg,
och trädgården, i vars sköte
jag bidade dig till möte.

FAUST
(söker föra henne med sig).

Kom med, kom med!

MARGARETA.

Nej, vila!
Jag dröjer med fröjd, där du vilar.

(Smeker honom).

FAUST.

Ila!
Om du ej ilar,
plikta vi dyrt. -- Skynda! Tyst!

MARGARETA.

Vad, kan du ej kyssa, som förr du kysst?
Min vän, fast skild från mig så kort,
har att kyssa glömt bort.
Men varför rädes jag vid ditt bröst?
Förr kände jag vid din blick, din röst
all himlens fröjd omsväva mig,

och du kysste, som ville du kväva mig.
Kyss mig!
Annars kysser jag dig. (Omfamnar honom.)
O ve! din mun är kall,
är stum.
Den kärlek jag vann
försvann!
Vad gjorde den ljum?

(Hon vänder sig från honom.)

FAUST.

Mod, älskade! kom, stöd dig vid min arm!
Min kärlek lågar tusenfaldigt varm.
Nu ber jag, ber jag: följ mig, kom!

MARGARETA
(vänder sig till honom).

Men är det du? Och är jag viss därom?

FAUST.

Det är jag. Så kom!

MARGARETA.

Du spränger fängslets dörr
och bojans länk och famnar mig som förr.
Men varav kommer det, att du ej skyr
den arma? Vet min vän, med vem han flyr?

FAUST.

O kom! Se natten viker, dagen gryr!

MARGARETA.

Min moder har jag i graven sänkt,
mitt barn har jag dränkt.
At dig och mig var den lilla skänkt --
dig ock! Men är det, är det du?
Giv mig din hand! Nej, jag drömmer ej nu.
Din kära hand! Men hu! Blod tycks ju färga
dina fingrar. Avtvätta det fort!
O Gud! vad har du gjort?
Stick i slidan din värja!
Jag ber dig, hör mig!

FAUST.

O, varför uppbesvärja
det som förflutit? Du tillintetgör mig.

MARGARETA.

Nej, kvar skall du bliva
och de gravar jag nu vill beskriva,
för dem skall i morgon du börja
att sörja.
Giv bästa rummet åt min moder,
lägg invid henne min broder,
avsides mig, men ack! ändå
ej alltför långt ifrån de två,
och barnet vid mitt högra bröst;
men ingen annan jag äger
att dela mitt läger.
O, förr när jag smög till din sida,
hur ljuvliga stunder, hur blida!
Men nu förmår jag ej känna så;
det är som jag tvungen till dig gick,
och du stötte mig bort och bjöd mig gå.

Och likväl är det du och lika mild din blick.

FAUST.

Du känner mig, så följ mig då!

MARGARETA.

Dit ut?

FAUST.

I det fria.

MARGARETA.

Är graven där,
lurar döden, så kom!
Härifrån till evig vilas bädd!

Där slutar min led.
Nu går du, Henrik! Kunde jag gå med!

FAUST.

Du kan! Så vill då! Dörrn är slagen opp.

MARGARETA.

Jag bör ej gå: för mig är intet hopp!

Vad hjälper flykt? De spana ju mig opp.
Han är så sorglig, tiggarns lott,
och helst när samvetet ej är gott;
så ångsligt att irra i fjärran land,
snart är jag ju åter i deras hand.

FAUST.

Du blir hos mig.

MARGARETA.

Skynda dig!
Rädda ditt barn!
Vägen dit opp
längs bäckens lopp,
genom skogen fram,
där står en kvarn,
där är en damm.
Det flyter opp,
grip fatt!
Det sprattlar än!
Fräls, fräls!

FAUST.

Besinna dig, vän!
Ett enda steg, och du är fri.

MARGARETA.

Men berget -- vore vi där förbi!
Där sitter min moder på en sten --
något kallt tar mig i håren
hon sitter och vaggar i månens sken
med huvudet, grått av åren.
Ej vinkar, ej nickar hon; huvudet ner

sjönk blytungt, hon sover och vaknar ej mer,
hon sov för att icke förtycka
vår sällhet. O stunder av lycka!

FAUST.

Var bön på hälleberget gjut en!
Nåväl, jag bär dig bort, i mina armar sluten.

MARGARETA.

Jag tål ej våld, gå bort, gå bort!
Krama mig ej så mordiskt hårt!
Förr var ju din vilja i allt min lag.

FAUST.

Dagen gryr! Älskade, älskade!

MARGARETA.

Dag! Ja, det dagas snart. Min sista skådar jag.
Det borde varit min bröllopsdag.
Säg ingen, att du redan var hos mig.
Men var är kransen?
Ack, vissnad ligger han!
Vi återse varann,
men ej i dansen.

Se, massan trängs, hon är tyst och stum,
ej torget det vida,
ej gatorna ha rum
för alla som bida.
Nu dånar klockan, och domens stav
bryts av.
Hur bödlarne binda och krama sin slav!

Hon släpas de sista stegen.
Nu susar mot varje nacke den glav,
som susar över min egen.
Stum ligger världen som en grav.

FAUST.

O, hade jag aldrig sett dagen!

MEFISTOFELES (visar sig i dörren).

Upp! Eljest är timmen slagen!
Gagnlöst söl, sladder och pladder!
Mina hästar rysa,
det börjar lysa
vid österns bryn.

MARGARETA.

Där stiger ur jorden en ryslig syn!
Bort med den där! Fort!
Vad vill han på en helig ort?
Han vill mig!

FAUST.

Frälst skall du varda!

MARGARETA.

Guds dom! dig skall jag mig överantvarda!

MEFISTOFELES (till Faust).

Kom! Eller gå med henne dödens stig!

MARGARETA.

Din är jag, fader! Rädda mig!
Kringlägra och bevara
mig, heliga änglaskara!
Henrik, jag ryser för dig.

MEFISTOFELES.

Hon är fälld!

RÖST (från ovan).

Frälst!

MEFISTOFELES (till Faust).

Hit till mig!

(Försvinner med Faust.)

RÖST (inifrån, bortdöende).

Henrik, Henrik!

UR

SORGESPELETS ANDRA DEL

En sommarafton hava ljusalferna stämt möte på en äng mellan bergen. Medan de leka, kommer där en färdeman med osällt anlete. År av irrfärder och kval ligga bakom honom, och när han kastat sig på marken för att, om möjligt, njuta en flyktig vila, hör han ännu den älskade röst, som en gång ur fängelsets djup kallade honom vid namn. Nu ljuder ropet som en maning att icke tillspillogiva själen i dådlös vånda. Mannen vänder sig oroligt på sitt läger. De medlidsamme alferna samla sig osynlige kring honom, och Ariel, deras korförare, sjunger vid klangen av eolsharpor:

När sig över alla sänker
vårligt regn av doft och blom,
när för varje dödlig blänker
fältets gröna rikedom;
då har alfen brått, den lille,
stor i andens kraft och mod:
var han kan han hjälpa ville,
ömmande för ond och god.

I, som kring detta huvud luftigt sväven,
som ädla alfer visen er nu även
och stillen detta hjärtas grymma strid!
Från ångerpilars eldskott må han helas,
hans inre från sin rönta skräck ha frid!
I fyra skeden nattlig vila delas:
så fyllen vänligt denna tid!
På svalkans örngott lägg hans huvud neder;
sen löga det i dagg från Letes ström;
då mjukna snart av krampen stela leder,
och styrkt han slumrar i sin morgondröm;
sist fullgör, alf, din skönaste gärd:
giv honom åt ljusets heliga värld!

ALFERNAS KOR.

När de ljumma fläktar bäva
över skogomgärdad hed,
och med skymningsdagrar sväva
doft och skira dimmor ned,
skapen barnaro här inne
med en vaggsång ljuv och still,
stängen för den tröttes sinne
gyllne dagens portar till!

Natten sjunker, stjärnor simma
barm till barm i himmelskt rus.
Fjärran glänsa, nära glimma
späda gnistor, klara ljus,
glimma här i sjöars speglar,
glänsa där som fästets vakt.
Djupsta vilas fröjd beseglar
månens fulla härskarprakt.

Svunna äro vakans stunder:
sorg och glädje, allt har flytt.
Känn en nyfödd hälsas under!
Tro den nya dag som grytt!
Dalar grönska, kullar svälla,
skugga sig till lundars frid,
åkerns silvervågor välla,
böljande mot skördetid.

Se mot ljuset! Varje hinder
faller för din andes val!
Len är bojan, som dig binder,
spräng då sömnens lätta skal!
Våga tveklös du, när mängden
står i rådlös tröghet still!
Allt den ädle kan i längden,
som förstår och kraftigt vill.

(Väldigt dån förebådar solens uppgång.)

ARIEL.

Hör! vad gny från Timmars skara!
Dagen föds vid underbara
toner, andehörbart klara!
Österns portar rassla, braka,
Foibos' eldhjul prassla, knaka...
O, vad dån oss ljuset bragt!
Lurar och trumpeter skalla;
flyn! vi bländas, dövas alla
av det oerhördas makt!

Den ljusdallrande etern förnimmes av alferna som dövande klang: de ila att gömma sig i stenar, löv och blommor. Faust vaknar och ser, hur solljuset, som bländande överstrålar bergens toppar, i mildrad glans sänker

sig från fjälltrappa till fjälltrappa, från säteräng till säteräng, tills det i brutna färger genoniskimrar vattenfallet, där det störtar ned i dalen. Medan morgonens röster kalla honom till liv och dåd, varder honom denna syn till ett naturens insegel på det rön han gjort, att ett mänskligt öga ej uthärdar det eviga ljuset, och att vi äga livet endast i färgat återsken.

Utan givet mål, men med djupaste längtan att finna ett, som ger innehåll och värdighet åt människolivet, går han nu att fresta andra vägar, sedan han i skapelsens skönhet undfått det dop hon mäktar giva till andens förnyelse.

*

Huru styrelsepligternas börda skall kunna sammanjämkas med furstens höga rätt att ha roligt, är ett spörsmål, som förekommer det heliga romerska rikets unge kejsare brydsammare än han väntat. Men aldrig har den frågan trätt honom så närgånget i vägen som nu, då mitt i karnevalen ärkebiskopen-kanslern med ängslig uppsyn yrkar på statsråd. Hovet samlas. Rikets storvärdighetsmän, kanslern, härmästaren, skattmästaren och marskalken, ställa sig vid tronens trappa. Kejsaren stiger upp i sitt högsäte. På hans högra sida står hovastrologen, som skall avgöra, om de i statsrådet väckta förslagen kunna påräkna stjärnornas ynnest; på majestätets vänstra är rum för den man, som skall pröva, om samma förslag kunna stå sig mot löjet. Men detta rum är tomt, ty hovnarren har tyvärr hastigt insjuknat. Hade han verkligen intet annat att skaffa än föra det naturliga vettets talan mot tidens högsta bildning, kunde väl kejsaren undvara honom; men då han är hedrad med det än mer maktpåliggande kallet att vara rolighetsminister, gäspar den höge herren i andanom åt överläggningar, som ej skola kryddas av uddiga infall, och man må ej undra över den glada förvåning, varmed han ser en ny, pråligt utstyrd narr tränga in i salen trots vaktens korsade hällebarder, knäböja vid tronen och intaga det lediga ämbetet. Den nye rolighetsministern är Mefistofeles.

Kanslerns vigda läppar, som aldrig fläckats av smicker, förklara, att en helgongloria av högsta dygd omstrålar kejsarens huvud. Men glänser dygden på samhällets höjd, är det dess mörkare i djupen. Det finnes ingen rättvisa i landet. Väld på tinget, våld där utanför. Altaret med kors och kalk är icke tryggt mot rånarhand; än mindre nästans hustru och ägodelar. Alla samfundsband i upplösning. -- När kanslern tystnat, börjar härmästaren. Legoknektarne, vilkas manstukt och krigarande under vanliga förhållanden naturligtvis borde växa med deras oinskränkta övningstid, ha icke fått sin sold och härja nu det land de skulle värna. Dock har detta läge även sin ljusa sida, ty vore man dem ingenting skyldig, lupe de sin väg. -- Skattmästaren klagar, att »subsidierna» torkat in, att de många bortgivivna friheterna länsat statens inkomstkällor, och att de nye jorddrottar, som uppstått i landet, tillgripa nävrätten till hägn för sin frälserätt. Var och en skrapar åt sig vad han kan, men ingen har en tanke för det helas tarv. -- Marskalken meddelar, att »naturaprestationerna» till hovets underhåll ännu inlöpa tämligen oklanderligt, dock med undantag av vinet, som rinner så ohejdat ner i ädle borgherrars och välvise rådmäns strupar, att knappt en rännil hinner till de kejserliga faten.

Utledsen vid denna klagolåt spörjer kejsaren narren, om icke även han har en nöd att skildra. Mefistofeles svarar, att rikets tillstånd är det allra bästa och ej kan vara annat under en sådan kejsare med sådane rådgivare. Men fel finnes i allt mänskligt, och vad som här brister är pengar, något som kan botas, ty man har ju endast att utfärda sedlar med anvisning på de ofantliga skatter, som ligga oupptagna i bergens ådror eller dolts av människohand i jorden, men kunna skaffas i dagen av »begåvad mans natur- och andekraft». Påhittet förefaller alla ypperligt. Kanslern är den ende, som gör invändningar: hans misstanke har väckts av orden »natur» och »ande», som ljuda

kätterskt och samhällsvådligt, emedan varken natur eller ande må göra sig gällande i kyrka och stat. Dessutom rädes han, att ökade omloppsmedel skola rubba den nuvarande egendomsfördelningen. Han utbrister:

Natur och ande! Tig inför en kristen
med ord, varför man bränner ateisten --
med ord av största våda, värsta hån!
Natur är synd, och ande Satan,
och tvivlets fule Leviatan
är deras lönskalägers son.
Ej så hos oss! -- I kejsarns gamla länder
blott tvenne släkter uppstått, tvenne ständer
som värdig tronvakt, stark och skön:
det är de helige och adeln,
mot varje storm de kämpa högt i sadeln,
och stat och kyrka taga de i lön.
Men pöbelvänligt sinne träder
hos villoandar upp mot oss --
där är det trollpack, där den kättartross,
som ödelägger land och städer.

Mefistofeles genmäler med en svidande snärt åt tidens lärdom, vars språkrör kanslern är. Snärten är lång nog att träffa kanslerns avkomma i många led. Kunskapens förmåga att utveckla själsanlagen visar sig även i den blomstring han ger åt dumheten. Den kunskapsrika dumheten är det mest uppblåsta och självkära i världen, och mer än en filosof har anmärkt, att där är mänsklighetssinnets hårdaste hämsko. Det klara huvudet och det varma hjärtat, som med kunskapens hjälpmedel gå ut i världen, sträva, ju högre odlade de äro, dess ödmjukare och innerligare eller, för att nyttja den fromme kanslerns ord, dess pöbelvänligare att trygga en mänskligt värdig tillvaro åt alla och överskattar icke skillnaden mellan det vett, som uppammats inom skolans väggar, och det, som uppvuxit där utanför. Den skolade dumheten däremot ser i sina kunskaper en utmärkelse, som höjer henne över massan, och en rätt till det avgörande ordet i samhällets frågor. Att varje mansålder misstänker varje föregående form av »högre bildning» som därtill mindre lämplig än det naturliga förståndet hos mängden, som har sitt fäste på självrönta samfundskrav, omakar henne icke, ty ur hävderna drager hon aldrig slut- satser, som kunna träffa henne själv.

Kejsaren finner ärkebiskopen-kanslerns fastepredikan överflödig, eftersom hon icke mäktar hjälpa honom ur stundens trångmål, och han gillar Mefistofeles' råd, tack vare vilket han nu kan sorglöst kasta sig in i karnevalen. Glanspunkten i denna är en maskerad, vari även Faust uppträder.

Mefistofeles har fört Faust till hovet i hopp att makt- och ärelystnad skola gripa en själ, som ej låter fasthålla sig i grövre sinnesnjutningar. Övervinner människan en lidelse, är det för att falla i en annan. Själv vill Faust se »den stora världen», måhända emedan han väntar att där finna tillknytningspunkten för sin vaknande åtrå att verka på samhällslivets område. Men vid hovet har ingen, allra minst kejsaren, en aning om statens ändamål. Staten är en pyramid, som står dess orubbligare, ju tyngre de övre blocken trycka de lägre. Dock är kyrkan ett slags jämlikhetsivrare, ty hon avklipper varje skott, som skjuter över det dogmatiska måttet. Självisketen

genomtränger samhället från höjden till djupet. Att omstörta denna ordning, innan ett nytt samhällsideal uppgått i medvetandet, tjänade till intet annat än att några förtryckta bytte rum med förtryckarne.

I karnevalsmaskeraden uppträder Faust som Plutus, folkets välmåga, värnad av lagbunden frihet. Plutus' spann köres av en vacker och livlig gosse, poesiens och konstens genius. Utan skönhetsliv är det rikaste samhälle ett fattighus. Men skönhetslivet måste uppspira ur folkets estetiska drift, som vaknar, när allmän välmåga ger det fristunder fran kampen för lekamlig nödtorft. Konsten, omhuldad endast ovanfrån, som en leksak för de högre kretsarne, är utan rot, kringdriver med dagens tycken och går hastigt genom överförfiningens skede in i förskämningens. Maskeradens slutuppträde, framkallat av Faust, vill visa upprorsbranden som straffet för de styrandes synder. Plutus har öppnat sin kista; i hennes botten väller en flammande guldkälla. Kejsaren, klädd som Pan, lutar sig girigt över lågan, men elden fattar i hans skägg, sprider sig till hans omgivning och från den ut över salen och slottet, tills Faust med sin trollstav skingrar ögonvillan. När skrämseln är överstånden, ser kejsaren -- och det må ej förtyckas honom -- i denna tillställning ingenting annat än ett praktfullt skådespel, frammanat av den store magus, som kommit till hans hov. Han njuter och tycker sig vara underjordens gud, där han vandrar bland lågor, som slingra sig kring pelarne, medan mängden, som rör sig i skenet, nu som alltid hyllar honom.

Efter detta prov på Fausts konst vill kejsaren ha ett annat. Det lyster honom se den manliga och den kvinnliga fägringens mönsterbilder: Paris och Helena. Faust lovar uppfylla hans önskan, som, ehuru född av tom nyfikenhet, räcker hand åt hans egen skönhetstrånad. Men Mefistofeles, vars makt skall infria löftet, är motsträvig: han rädes, att Faust i de ädla formernas värld skall varda otillgänglig för andra frestelser. Hedningarne, säger han, äro icke hans folk; de ha sitt helvete för sig. Till sist yppar han dock hur målet kan nås. Paris och Helena dväljas hos de gudinnor, som kallas mödrarna, i en värld, som hyser bilderna av allt andligt och lekamligt liv, en värld, där det förflutna, närvarande och tillkommande äro ett. En nyckel, som Mefistofeles lägger i hans hand, öppnar den aldrig trådda vägen dit. I det rumlösa djupet finns en trefot, som, vidrörd med nyckeln, följer honom upp i ljuset. Med den i sin ägo kan en magus ur rökelseskyar kalla forntidens andar fram.

Faust gör den vådliga färden och återvänder lyckligt. Nu skall skådespelet givas. Kejsaren är tillstädes, hovet samlat, Faust i prästerlig dräkt på banan framför trefoten, vars rökelseskyar, skingrade av hans besvärjelse, avslöja en skön yngling. Det är Paris. Åskådarnes granskning är putslustig nog att höra. Könen dela sig i skilda kritiska läger.

DAM.

Vad glans av ungdomsvår och blomstringskraft!

ANDRA DAM.

Som persikan så frisk och full av saft!

TREDJE DAM.

Och munnens linje fylligt ljuv och fin!

FJÄRDE DAM.

Du vill väl läppja bägarn av rubin?

FEMTE DAM.

En fager pilt, men ej just fin och nätt.

SJÄTTE DAM.

Han kunde ha ett ledigare sätt.

RIDDARE.

Jag ser en herdesven och intet mer
och allra minst en prins och kavaljer.

ANDRE RIDDARE.

Nå, skön är pojken, när till hälften naken;
men kläd på harnesk! det förändrar saken.

DAM.

Han sätter sig... hur älskligt vek och vän!

RIDDARE.

Ni sutte gott måhända på hans knän?

ANDRA DAM.

Så lent han böjt kring lockarne sin arm!

HOVÄMBETSMAN.

Den slyngelns självsvåld retar mig till harm.

DAM.

I herrar häcklen allt och stryken ner det.

HOVÄMBETSMANNEN.

Att vräka sig så där, när kejsarn ser det!

DAM.

Men scenen är en enslig lantlig trakt.

HOVÄMBETSMANNEN.

Här krävs av själva scenen vett och takt.

DAM.

Han vilar ljuvt, i sömnens armar domnad.

HOVÄMBETSMANNEN.

Och snarkar snart -- naturalist fullkomnad.

UNG DAM (hänförd).

Vad blandar sig med rökelsen så härligt,
så friskt? Mitt hjärta suger det begärligt.

ÄLDRE DAM.

En doft, som trängt i själens djup med kraft...

Den är från honom!

GAMMAL DAM.

Ungdomsväxtens saft!
I ynglingen beredes den som nektar
och ångar ljuvt med varje drag, som fläktar.

(HELENA framträder. FAUST nära att mista fattningen vid åsynen av hennes skönhet.)

ÄLDRE DAM.

För litet huvud, allt det andra ståtligt.

YNGRE DAM.

Men hennes fot är plump, ja oförlåtligt.

DIPLOMAT.

Furstinnor har jag sett, som likna henne,
mig vill hon synas skön från fot till ämne.

HOVMAN.

Hon nalkas gossen så förföriskt mild.

DAM.

Hur ful bredvid hans ungdomsrena bild!

SKALD.

Av hennes skönhet är han som bestrålad.

DAM (spetsigt).

En Luna med Endymion -- ja som målad!

SKALDEN.

Gudinnan sänker sig och lutar täckt
sig ned att dricka gossens andedräkt.
O avundsvärt!... En kyss!... Hans mått är rågat.

DUENNA.

Och det för allas ögon! Tänk hur vågat!

FAUST (upprörd).

Hon gynnar gossen fruktansvärt!

MIFISTOFELES (ur sufflörluckan).

Var still! Var tyst! Låt spöket göra som det vill!

HOVMAN.

Han vaknar, och hon smyger bort på tå.

DAM.

Hon ser sig om -- det kunde jag förstå.

HOVMAN.

Han häpnar, ty ett under timat här.

DAM.

För henne själv är ingenting mystär.

HOVMAN.

Hon står för honom nu i ädelt skick.

DAM.

Det märks hon tager honom i sin lära.
Var karl är dum i slikt. Är denne kvick?
Nej, han tror ock han först fått denna ära.

RIDDARE.

Hon är trots klandret majestätiskt skön.

DAM.

Den skökan! det är skamlöst, pliktförgätet.

PAGE.

Jag ville gärna göra samma rön.

HOVMAN.

Vem vill ej fångas i det fina nätet?

DAM.

Igenom mången hand gick den klenoden,
förgyllningen är nött, så det förslår.

ANDRA DAM.

Den nöttes ren då hon var tio år.

RIDDARE.

Man tar till tack det bästa som man får: j
ag nöjdes med den sköna återstoden.

LÄRD HERRE.

Väl ser jag henne tydligt nog, men detta
bevisar icke, att hon är den rätta,
ty autopsi för till det överdrivna,
och därför håller jag mig till det skrivna.
Där läser jag, att uti staden Troja
vart gråskägg velat bära hennes boja,
och detta, syns mig, passar här i stycket:
hon faller mig, som ej är ung, i tycket.

Den lärde herrn har knappt slutat sin kostliga, från tvivlet regelrätt utgående undersökning av Helenas »identitet», förrän Paris slår sin arm om hennes midja. Faust, utom sig av kärlek och svartsjuka, glömmer att de äro skuggor, som han själv manat: han störtar fram, vill rycka Helena till sig och sträcker den magiska nyckeln mot trojanen. Blixt och knall -- skuggorna ha försvunnit, och Faust utbäres sanslös av Mefistofeles. Denne suckar över att vara bunden vid en sådan narr. Den dygd, som företrädesvis odlas vid ett hov, rödskinnets och arabens dygd att i det yttre lägga band på sina känslor, saknar han, och han har intet öga för det sataniskt lustiga i den lek historien leker med folk och stater, då hon åtminstone skenbart låter deras öden länkas av en krets, som nödvändigt måste vara den ihåligaste, vari människolivet kan röra sig, såvida icke den kretsens medelpunkt är en stark och ädel vilja. En Faust, som varit Mefistofeles' värdige stallbroder, vilket odödligt skämt han kunnat driva här!

Man återfinner Faust i den trånga studerkammare, där han dvaldes, innan han ännu lärt känna andra irrfärder än vetenskapens. Idealet låter icke taga sig med storm.

*

Wagner, Fausts förre famulus, har stigit i värdighet, sedan vi sågo honom sist: han är en namnkunnig professor. Det oaktat har han gjort framsteg i självkännedom. De äro otillräckliga, det inser han nu, dessa ideliga minnesläxor, som utestängde allt självständigt tankearbete. Men de äro det endast därför att tiden är ond. Vördnaden för det hävdvunna i kyrka, stat och vetenskap lutar till fall. Det uppstår allt flere frågvisa, som icke nöjas med de svar skolastiken har till hands. En professor kan nu hemsökas av studenter, som läsa ej endast för att inexamineras i statsämbeten och prästgäll, utan ock för att få veta något. Under så tryckande omständigheter måste Wagner tillgripa ett utomordentligt medel för att hålla lärdomsfrejden uppe. Ett sådant medel gives. Gör på den lärda vägen, i den kemiska flaskan nämligen och enligt alkemiens föreskrifter, ett barn, en »homunculus», och skapelsens gåtor skola tydas på den lilles läppar. Nittonde århundrade, du skulle icke tvivla därpå, ifall du trodde på Teofrastus Paracelsus! Saken är ju lätt förklarlig: enär en homunculus ej har far eller mor i vanlig mening, trycker honom ej heller den arvsyndabörda av skeva synpunkter och falska meningar, som ökad överantvardas av släkte till släkte. Med en homunculus i fickan skall Wagner på katedern göra underverk. Skolastkappan gömmer då för första gången ett av dogmer oförvillat vett, och den förutsättningsfria inblicken i

skapelsens sammanhang får ett ord med i de lärdes lag.

Wagner står vid ugnen i sin verkstad. Han har stått där nätter, veckor, månader, svart som en kolare om näsan, den lärde mannen; men så är också förlossningstimmen inne. Det lyser och sprakar i flaskan, och ett tu tre ropar en liten tingest i glaset pappa till den av fadersglädje översälle alkemisten, som icke anar, att den just nu inträdande Mefistofeles haft sitt finger med i spelet. Wagner vill genast hämta visdom av sin homunculus:

Ett ord! Jag skäms, ty ung och gammal grämer
mig med en skur av kvistiga problemer.
Här är nu ett, som ingen kunnat råda:
hur själ och kropp så passa hop, de båda,
att nästan oskiljaktiga de vandra,
men ligga jämt i luven pa varandra.
Och sen...

MEFISTOFELES.

Nej, håll! jag frågar hellre då,
vi man och hustru sämjas si och så.
Den saken lär ni aldrig rätt förstå.

Men Homunculus har ingen håg att inlåta sig i lärda samtal, ty dörren till sidorummet, där Faust vilar, är öppnad av Mefisto, och den lille skådar tjusad in i drömvärlden, som omgiver slumraren. Faust drömmer om Hellas och Helena. Nu ser han den stund, då gnistan till hennes liv skall tändas av Zeussvanen, simmande i Eurotas' säv till den badande Leda:

...... Ett lundomkransat spegelvatten,
och väna kvinnor låta skruden falla,
de skönaste! -- Alltmera blottas skatten!
Men en där är, som överglänser alla.
Från hjältar, ja från gudar må hon stamma!
Sin fot hon i det genomklara sänker:
kristalln, kring ädla lemmar gjuten, blänker
och kyler smeksamt livets hulda flamma.
Men hör, vad sus av rappa vingars segel!
Vad plask och brus rör upp den glatta spegel?
Var tårna flyr; furstinnan ensam ser
med lugn det kommande till möte,
och stolt i kvinnligt välbehag hon ler,
ty svanars konung smög till hennes sköte,
förtroligt tam... snart syns han vand till färden.
Då stiger dimma över flodens bryn

och höljer i sitt flor en syn,
den allra täckaste i världen.

Det är självsvådliga, överförfinat sinnliga bilder han där ser, det kan icke nekas; men linjernas klarhet, stämningens enhet, tavlans glada solljus breda oskuld över den yppiga fantasileken och tyda på ett mänskligt liv, som ej är splittrat i sig själv. Men här, i verkligheten åter, hur otrevligt! Spetsbågar och skumma valv, fula kroppar, som aldrig övats i gymnisk lek, förkomna själar, som aldrig skakat på lärosatsers boja, och luften full av häxbålens ångor och det dualistiska vanvettets rysliga skepnader! Homunculus ömmar för den sovande. Skall han vakna till denna verklighet? Det skulle döda honom. Nej, bort härifrån till frihet och skönhet, till enhet och samklang! Upp till Hellas!

Mefistofeles vill det icke: han har vedervilja för antiken. Men Homunculus retar hans nyfikenhet med en vink om att även Hellas har sin Valborgsnatt och även den forngrekiska inbillningskraften sina vidunder. De bryta upp och föra den slumrande Faust genom rymden till hans längtans land och tidevarv. Wagner står övergiven. Vad skall han svara studenterna?

*

När Faust vaknar, står han på klassisk mark, och hans första fråga är: var fins hon? Han må söka. Här följer envar sin egen drift, träffar det umgänge och når det mål, som stämmer med hans kynne. Mitt i den brokiga mängden av skepnader, som i den trolska natten vimla på farsaliska fälten och vid Peneios, åtskiljas således Faust, Homunculus och Mefisto. Den sistnämnde råkar in bland gripar, arimasper, sfinxer och sirener. Han harmas å den påklädda osedlighetens och anständighetens vägnar över den myckna nakenhet fram och bak han möter här. Fikonlöv och överklistringar reta mer hans smak: de påminna så småtrevligt om det första syndafallet och fresta till nya. Han trives icke. Dessa vidunder ha i själva sin fulhet något klart och duktigt. Först när han kringdansas av de gäckande lamiorna och äntligen påträffar Forkys' döttrar, nattens och djupets äckliga avkomma, känner han sig i värdigt lag. »Kaos' älskade son» är deras nordiske broder.

Den lille pigge Homunculus har ock sitt mål, och det har han medvetet för sig. Hans skönhetslängtan brinner i skröpliga lemmar, alstrade av den medeltida lärdomens onatur. Glaset, vari han föddes, omsluter honom ännu som klostercellen tankelivet: på en gång dess fängelse och dess hägn. Det är dock, i trots av Mefistofeles' gensaga, någonting värt att vara människa i ordets fulla mening, och det vill Homunculus, skall han ock nödgas börja från början och i havet, varelsernas moderliv, gå till mötes alla de skiften genom vilka naturen utvecklar allt högre former, tills hon vinner vad hon eftersträvar: människan. Mot havet styr ock Homunculus sin färd, och där, på de egeiska böljorna, utbreder sig för honom ett skådespel, vari han anar andens och naturens, det gudomligas och det mänskligas föreningsfest. På de silverskimrande vågorna röra sig i slingrande rader korer av vattnets gudinnor och gudar på hippokamper, sjödrakar och delfiner. Korernas medelpunkt är den sköna Galateia på Afrodites stjärnstrålande snäckvagn. Vid stranden dväljes Nereus, hennes fader, längtande att få en blick av den älskade dottern. Då nalkas hennes systrar, doriderna, och stanna framför den gamle, var och en med ett människobarn, en gosse, framför sig på delfinen. De komma för att bedja Nereus om odödlighet åt sina halvvuxna makar.

DORIDERNA (till månen).

Ljus och skugga du oss låne!
Gläns på ungdomsfägring klar,
ty i bön vi te, o måne,
käre makar för vår far!

(Till Nerens.)

Gossar är det, som vi räddat
undan brottsjöns vilda slag,
och på säv och mossa bäddat
och värmt upp till liv och dag,
gossar som med läppar röda
måste gälda oss vår möda --
se dem du med välbehag!

NEREUS.

Miskundsamhet är dubbelt laga fång,
när man kan roa sig på samma gång.

DORIDERNA.

När du unnar oss vår lycka,
må vi då till evig tröst
i odödlig ungdom trycka
desse hulde till vårt bröst!

NEREUS.

Det sköna bytet må er fägna,
och bilden ynglingen till man!
Men jag kan ej som gärd er ägna
vad endast Zeus förläna kan.
Den våg, som gungar eder ständigt,
ger intet stöd åt evig tro;
nej, sätten dem i land behändigt,
sen känslan gycklat sig till ro.

DORIDERNA.

Vi älska er, fagre svenner, ömt,
men ack! oss ödet vill skilja.
Om evig kärlek hade vi drömt:
han var ej gudarnes vilja.

SKEPPSGOSSARNE.

Men hugnen I så, som I hittills gjort,
de gossar från däckad tilja,
så aldrig ha vi ett bättre sport
och intet bättre vi vilja.

Vid åsynen av Galateia krossar Homunculus hänryckt sitt glas mot hennes snäcka och flyter som eld ut över vågorna. Så har hans trängtan återförenat sig med den Eros, som genomtränger skapelsen, och då han för idealet offrar sin tillvaro, är han viss om att återvinna denna i högre form.

Faust kringvandrar och frågar efter Helena. Sfinxerna visa honom till centauren Kiron. Han, som är manna-adelns, pliktkänslans och godhetens uppenbarelse i det rena natursinnets form och fördenskull kunnat uppfostra ett hjältesläkte, är ock den rätte vägledaren till idealet, även om det icke uppgått för honom själv. Han bär Faust till Pydna, valplatsen,

där kungen flyr och borgarn triumferar.

Där, på Olympos, står den hälsogivande sierskan Mantos tempel. Hon älskar de människor, som sträva till oupphinneliga mål. Genom bergets ihåliga fot leder hon Faust ned i skuggvärlden för att av dödsgudinnan höra, hur Helena kan vinnas.

*

Rönt har jag mycket, fast ungdomsfagra
lockarne fladdra mig än om ännet:
marga fasor jag skådat, härnads
ve och ofärd, Ilions natt,
här det föll.

Mitt ur brusande töckenomvirvlad
vapenträngsel hörde jag gudars
skräckrop, hörde jag Eris' gälla
kopparstämma från fältet slå

murkrönt höjd.

Ack, än stodo de, Ilions
murar, men bråda flammors glöd
drog från granne till granne hän,
spred sig nu här-, nu därifrån,

bredd av sin egen stormvinds makt
över den nattliga staden.
Flyende såg jag i rök och eld,
såg i ringlande lågors sken
rysligt vrede gudar mig när,
skridande hän i dystert kvalm,
hemskt omblixtrat av flammor.

Så sjunger på trapporna till Spartas konungaborg en kor av trojanska flickor, som från sin grusade fädernestad följt Helena till hennes barndoms hem och makes härd. De hava just nu ditlänt. Med sansade känslor, fast bestormad av minnen, ljuvliga och sorgsna, trädde deras härskarinna över den tysta borgens tröskel. Men hon återvände, upprörd av en ohygglig syn. Där inne i salen satt, nedhukad vid äriln, en kvinnlig skepnad, som tedde för henne ett rysligt anlete och lyfte handen som till en varnande åtbörd. Nu visar sig skepnaden mellan dörrposterna för allas ögon. Det är Forkyas, jättestor och vidrig att åse. Koren klagar över de dödliges lott, vilkas skönhetsälskande ögon måste lida det fulas uppenbarelse, medan Foibos' heliga blick aldrig varsnar skuggan. Vred och hånfull genmäler Forkyas, att blygsel och fägring aldrig följas på jordisk stråt. Hon, som så smädligt mötes av denna mannakraftsugande cikadsvärm, hon, Forkyas, är dock konung Menelaos' trotjänare, som vårdat borgen och de furstliga skatterna i allas frånvaro. Forkyas gör krav på drottningens skydd mot den fägringsstolta trälskarans förnärmelser och tillkännager, att allt skall snart vara redo för offret.

Ty medan de ännu voro i skeppet, hade Menelaos med skum uppsyn tillsagt sin maka, att hon efter landstigningen skulle ila före honom med hästars spann över Eurotas' fuktiga ängar till konungaborgen, där mönstra tjänarinnorna och låta dem framställa trefot, kittel, skålar och slipad egg. Han vill fira hemkomsten med ett offer. Men har han sagt vilket?

Nej. »O ve,» ropar Forkyas, »du, o drottning, är det utsedda offret, du och dessa dina tärnor.» Koren fasar; drottningen står lugn, men sorgsen. På Forkyas' vink frambära dvärgar det guldhornade altaret. Yxan ligger blänkande över silverranden, vattenkärlen stå fyllda, och ett kostligt täcke, varpå drottningen skall mottaga dödshugget, utbredes. Helena bidar sitt öde med undergivet lugn; men funnes frälsning, tacksam skulle hon gå den till mötes.

Då mäler Forkyas, att under de år Menelaos kämpat utanför Troja, har där borta i norr, i bergen kring Eurotas' källor, en utländsk hövding, kommen från nordens natt, byggt sig ett ointagligt fäste och gjort landet skattskyldigt. Där är frälsning, och där -- säger Forkyas med en blick på koren -- finnas friske ljuslockige

ynglingar, doftande -- tillägger hon med en blick på Helena -- som Paris, när han kom drottningen för när.

Trumpeter smattra och vapen glittra i fjärran. Menelaos, den svartsjuke och blodtörstige, nalkas. Helena och koren fly med Forkyas som vägvisare. Genom töcknet, som uppstiger ur floden och höljer deras väg, tränger Eurotas' svanars avskedssång. När dimman skingrats, stå de häpna kvinnorna på en borggård med underliga pelare, spetsbågar, torn, gavlar, svalar och utsprång, brokiga sköldar och fanor. Ur galleriet nedstiger ett tåg av grant skrudade ynglingar och uppreser en tron med tälthimmel. Borghövdingen, vars manliga skönhet beundras av koren, leder Helena uppför tronens trappor och knäböjer. Snart bjuder hon honom intaga det lediga sätet bredvid hennes. Så har hon för andra gången, och nu för sitt liv, nödgats övergiva sin spartanske make. Hon, som vill vara trogen, tvingas av ödet ur hjältefamn i hjältefamn. Väl att hennes ögon icke ogilla skickelsens val.

Menelaos, som rycker fram mot borgen, tillbakaslås av Fausts germaniske stridsmän. Nordiska, gotiska, sachsiska och frankiska svärd trygga hans välde. Själv drager han till Arkadien att leva ett drömliv med antikens kvinnoideal.

Helena rågar hans sällhet med gåvan av en son:

Kärlek närmar ädla tvenne:
det är mänsklig lyckas höjd.
Kärlek gör de två till trenne:
det är salig gudafröjd.

Men Euforion är ett oroligt barn, en lekamliggjord eter. Varje steg av hans spänstiga fot vill slunga honom mot höjden, och till höjden trår hans aning lika visst som hans brådmogna sinnelust vill kyssa sköna läppar. Av sin helleniska moder har han ärvt lemmarnes, men icke själens jämnmått. Av sin romantiske fader har han fått andens omättliga längtan efter fjärran hägrande mål. Men han vill icke drömma om dem, utan vinna dem. Gossen är dådlust alltigenom, och innersta fjädern i denna är den ädlaste: han kan icke se en strid utan att ila till den svage, som har rätt, skall han än falla med honom.

Då föräldrarne se hans ystra språng på klipporna, rädas de att förlora honom i rymden och mana honom till mindre förvägna lekar på ängen med de unga flickorna. Han lyder en stund och förer inför Hehenas gillande blickar dansens kor i slingrande kretsar.

FLICKORNA.

När du så täck och huld
rör dina armars par,
och dina lockars guld

fladdrar om panna klar,
när du med fot så lätt
smyger på blommig slätt,
svävar här överallt
smidig i skön gestalt,
då har ditt mål du ju,
älsklige, nått:
allas vår kärlek du,
allas du fått.

Men Euforion ledsnar snart vid dansen. Han vill en friare lek.

I ären hindar
i språng och lopp.
Som friska vindar
till leken opp!
Jag själv är jägarn
och I mitt vilt.

FLICKORNA.

Men ej behändigt
må jägarn fara,
ty bytet ständigt
sig önskar bara
att få dig famna,
du väne pilt.

EUFORION.

Se, skogen lockar
till sten och stockar!
Vad lätt man hinner
det fägnar minst;
vad hårt man vinner,
se, det är vinst!

I skogen griper han fatt den vildaste och starkaste bland flickorna. Han vill kyssa motsträvig mun och trycka sig till motspänstig barm; men flickan försvinner i hans armar som en uppflammande låga, och nu fattar honom oemotståndlig lust till mer vidgade syner och rörligare liv än som kunna bjudas honom av den arkadiska dal, vari hans fader drömmer.

Klippornas dystra mängd
trängs här i skog och snår.
Bort från den trånga ängd!
Min är ju livets vår!
Vindar de susa ju,
böljor de brusa ju.
Båda jag fjärran är;
vor' jag dem när!

(Han springer allt högre uppför berget.)

HELENA, FAUST och KOR.

Gemsen hånar du, den viga;
o, vi rysa för din färd.

EUFORION.

Ständigt högre skall jag stiga,
ständigt vidgad se min värld.

Nu vet jag, var jag är;
mitt i det land, som bär
namnet av Pelops' ö,
frände till jord och sjö.

FLICKORNA.

O, låt då locka dig
åter till dal och skog!
Genast vi plocka dig
svällande druvor nog,
druvor vid kullens rand,
fikon och apelguld.
Ack, i det hulda land
stanne du huld!

Euforion hör dem icke. Han lyssnar till andra toner. Från de svindlande branter, där han nu står, ser han bortom Arkadien slätter, där härar sammanstöta, vatten, där flottor drabba tillhopa. Ett förtryckt folk har rest sig och dess söner kämpa en mot många. Grekland strider än en gång med Asien. Medkänslan och dådlusten spänna Euforions eteriska lemmar.

KOREN.

Se han växer, då han stegrar
högre, högre färdens mål!
Som i harnesk, som till segrar
lyser han i brons och stål.

EUFORION.

Inga murar, inga vallar!
Eget mod är bästa värn.
Borg, som står, när striden svallar,
det är mannens bröst av järn.

Vill du frihet, upp att vinna
den med svärd, och i ett nu
ryck som sköldmö ut, o kvinna,
och som hjälte, gosse du!

KOR.

Heliga poesi,
häv dig i etern fri,
övergläns, skön i prakt,
stjärne- och stjärnetrakt!
Fjärran, varthän du trår,
höra vi dig, och når
till oss din makt.

EUFORION.

Är jag ett barn? O nej, för eder
en yngling står i vapenglans!
I djärve frie kämpars leder
är bragden ren i anden hans.
Nu bort!
Inom kort
skördar jag ärans sköna krans.

HELENA och FAUST.

Gosse, knappt du skådat dagen,
och till natt har du dig dömt,
ack, från yrselbranter dragen
mot ett djup, i smärtor gömt.
Har du glömt,
ha vi drömt,
att ett band oss enar ömt?

EUFORION.

Hör, åskor skaka hav och himmel,
och dal vid dal ger återskall!
Vad damm, vad svall, vad kämpevimmel
i trängsel, kamp och kval och fall!
Dö! det är
budet här,
dö! så ropa plikt och kall.

HELENA, FAUST och KOR.

Hjärtat slår av skräck betaget:
var det död dig ödet bjöd?

EUFORION.

Skall jag se på avstånd slaget?
Nej, jag delar sorg och nöd.

Vingar breda sig från hans skuldror, huvudet omgives av en strålkrans, han svävar upp i rymden, men ligger i nästa ögonblick ett lik vid sina föräldrars fötter, och ur djupet beder hans stämma modern att icke lämna honom ensam i dödsriket. Bandet mellan Helena och Faust är därmed upplöst. Hon omfamnar sin make och försvinner; men hennes mantel, som stannat i hans armar, förvandlas till en sky, som bär honom från dikten till verkligheten.

Forkyas låter nu masken falla och blottar sig som Mefistofeles.

*

Skyn nedsätter Faust på ett högt berg och svävar bort, hägrande i fjärran som Helenas bild, medan en töckenstrimma, honom närmare, speglar dragen av Margareta, hans återvaknande första kärlek, hans fylgja, som med sin uppenbarelse inviger hans strävan till ett sedligt mål.

Med blicken i ett ödedjup av enslighet
jag träder varsamt ned på denna fjälltopps rand
och frigör skyn, min bärare, som förde mig
så lugnt i dagars klarhet över land och hav.
Se, långsamt läser han sig, ospridd, hän från mig
och strävar sammanrullad bort i österled,
och efter strävar blicken, häpet undrande.
Han fladdrar, söndras, böljar och förändrar sig,
men längtar efter form. Ja, ögat svek mig ej:
på hyende i solglans ser jag vilande
väl jättestor, men gudaskön, en kvinnobild,
en Juno lik, en Leda eller Helena.
Hur majestätiskt vän hon dallrar för min syn!
Ack, bilden skiftar... Formlöst brett och tornat upp,
likt fjärran isberg, dröjer molnet österut
och speglar bländvitt flydda dagars djupa hug.
Dock svävar ännu vid mitt änne och mitt bröst
en töckenstrimma, ljus och smekande och sval.
Hon flyter hop... O, hägrar du för tjusad syn,
min förstlingsfröjd, mitt saknade, mitt högsta väl?
Ur hjärtats djup dess arlaskatter välla fram:
min gryningskärlek tyder hon i spänstig flykt,
den brådförnumna, knappt förstådda första blick,
som, när den fasthölls, överglänste varje skatt.
Till andlig fägring stegrar sig den hulda bild,
hon löser ej sig upp, hon stiger i det blå
och drager hän med sig det bästa av min själ.

Mefistofeles infinner sig. En avgörande stund är nu inne. Han måste kasta Faust i vägen den starkaste av alla frestelser, om han ej vill tappa sitt vad med Herren. Under sin luftfärd har Faust skådat jordens riken och deras härhigheter. Vad om den stoltaste av alla kronor skulle smycka hans panna? Om varje dag gjorde honom till medelpunkten för de myriaders blickar, som vimla i en ofantlig huvudstad, och lade för hans fötter allt vad människan kan njuta av makt och sinnesfröjd? Mefistofeles vädjar rent ut till storhets- och njutningslidelsen, överlämnande åt Faust själv att mantla dessa skröpligheter med ädla syften för mänsklighetens bästa. Han, som mer än sina samtida tänkt över statens ändamål, varför skulle icke han, lika väl som de ömkligaste tronkrävare i våra dagar, känna sig nödvändig för ett folk? Rasar icke just nu ett av prästerna underblåst uppror i det heliga romerska riket, som rämnar i alla fogar? Den som återställer lugnet och låter undersåtarne ostört ävlas för jordiskt förvärv, kan vara viss om att folkets samvete i kapp med kyrkans skall gilla både mened och människoslakt som medel för maktens vinnande. Vad bryr sig fänaden på frodigt bete om de brott, varmed herden fått den i sin ägo? Och Faust, som värnar samhällets trevnad, har icke han rätt att förljuva sin strävans allvar i de lustslott Mefistofeles vill bygga honom, där han mellan springbrunnar och klippta häckar kan leka ett rokoko-Arkadien med de allra täckaste och näpnaste herdinnor?

Faust knappt lyssnar till förslaget, ty hans sinne är fängslat vid en hans egen plan. Från sin sky såg han nyss

havet i vild och syftelös kraftansträngning vräka ofruktbara böljor över ett sankt kustland. Dessa böljor skola utestängas och den öde vidden göras till bördig mark för miljoner. Det är hans levnadsmål, och Mefistofeles, hans träl numera, sedan den yttersta frestelsen tillbakaslogs, skall medverka.

Faust hjälper kejsaren att kuva upproret och får av denne strandbrädden i län med allt vad han kan avvinna havet. Arbetet drives med rastlös iver år efter år in i Fausts höga ålderdom. Längre och längre rycka de vågbrytande dammarne, och bakom dem följa betesland och åkrar med yppig växtlighet. Den nya hamnen ger hägn åt skepp från alla land. En bygd har uppstått utanför feodalismens råmärken och grunden givits till en samfundsordning av högre art.

Vad som först drev Faust till detta verk var en sedligt-poetisk känsla. Havets planlösa brottning misshagade honom; i dess angrepp på stranden såg han en bild av det övermod, som hånar den finkänslige andens sinne för frihet och rätt. Sa kommer tanken på det gagn han gör sitt släkte. Men till egen ära och namnfrejd syftar han ej. Må mannen, som skapat detta, glömmas av efterkommande -- det gör intet. Det är härligt att åt det helas välfärd offra hela sin personlighet, varav ju eftermälet enligt romarskalden är den bättre delen. Men Fausts lycka är icke oblandad. På den där kullen med lindarna, varifran han kunde njuta en överblick av sitt verk, bor ett vördnadsvärt åldrigt par, som till intet pris vill övergiva sin odal. Den gamle fiskaren och hans hustru ställa ihärdigt sin enskilda rätt, som de känna, mot det allmännas krav, som de icke fatta, och sina vanor mot den nydanande kraften. Fåfängt har Faust bjudit dem ett vackert gods på slätten. Här föreligger nu en brytning. För sina ögon ser han ju, att storverk fullbordas, där en bjuder och alla lyda. Huru skulle det gå hans plan, om spännkraften i miljoner viljor finge göra sig gällande med och mot? Skulle icke allt upplösas i atomer? Nej, en skall styra, en vilja, och för honom måste även den enskilda rätten vika.

Faust har under sin oavlåtliga verksamhet utat således fastnat i den upplysta despotismens tanke och ser icke kretsen, vari den rör sig. Han vill göra människorna lyckliga mot deras vilja och glömmer, att mänskligheten är intet gagnad av landvinningar och upptäckta världsdelar, om dessa skola vidga området för andlig och lekamlig träldom. Han förbiser, att människolivets mening är folkets självuppfostran, och att i leken av de miljoner lössläppta viljorna verkar osynligt, men säkert, ett gudomligt allvar och en djupare plan än den upplyste envåhdsherrens och hans kloke rådgivares.

Den murkna hyddan på kullen måste bort. Mefistofeles får i uppdrag att verkställa saken, och gör det så, att det gamla paret innebrännes. Faust förbannar odådet; en slik utgång låg fjärran från hans syfte. Flere liknande rön övertyga honom, att han ej kan övervaka sina redskap. Det mäktar endast ett folk, som vet sin rätt. Således: den enda verksamma viljan gäckad och alla de andra trälbundna. Det är sluträkningen av det hela. Envåldsmakten är en vrångbild av försynen.

Snart skall han dö. Men vad är frukten av hans liv? Ett stycke jord, på vilket, nyss uppståndet ur havet, mordbrandslågan redan härjat, och där samhällets grundande börjat med en rättskränkning. Ett folk, som, uppfostrat till omyndighet, aldrig skall kunna värja sig mot den ofrihet, varunder de andra folken sucka. Var det ett mål, värdigt att sträva för?

Nej. Men är det ej för sent att finna ett annat? Döden står vid hans dörr. Skuld och Nöd stå där likaledes, men kunna icke träda över den rikes tröskel. Dock det kan den fjärde demonen, som heter Sorg. Hon har kommit för att släcka dådlusten, innan Död släckt livet. Hon vill söva Faust i den dåsighet, som med sina kval kan hava något lockande för en i ångest kämpande man, och hon sjunger sin hemska vaggsång i hans öra:

Den som en gång min är vorden
båtar ingenting på jorden.
Evigt mörk hans rymd sig breder,
där går sol ej upp, ej neder,
och hur skarpt hans yttre sinne,
nattens skuggor bo där inne.
Fastän skatter finnas många,
kan han ingen, ingen fånga,
hungrar mitt i överflödet,
grubblar, hjälpt och stjälpt, på ödet,
skjuter upp, i dolskhet slagen,
fröjd och ve till morgondagen:
allt på framtidsräkning för han,
därför intet färdigt gör han.
Skall han skynda? skall han stanna?
Tveksam rynkar han sin panna,
vankar trevande, förlägen,
mitt på jämna, raka vägen,
går allt vilsnare på färden,
ser allt skevare på världen,
tung för andra och, med fara
att bli kvävd, sin egen mara,
okvävd, men till liv för dålig,
ej förtvivlad, icke tålig,
rullar han, en dödtyngd bara,
svårt är »gör!» och hårt: »låt fara!»
Hastigt nedtryckt, flyktigt lugnad,
dålig sömn och usel hugnad --
så beredes han, vid denna
stämning fängslad, till Gehenna.

Faust tillbakaslår hjähtemodigt demonen, som släcker hans ögons ljus i harmen över att ej mäkta lamlägga hans ande. Men då hans yttre värld svartnat, tändes i den inre en dess klarare låga. Är icke den ädle mannens oegennyttiga strävan ett mål för sig, även utan framgång och utan vinning för släktet? Försaka ej endast ära och eftermäle, utan ock tanken att hava gagnat andra! Försaka allt, som ger arbetet glädje, och arbeta ändå! En för människoförståndet otillgänglig makt har lagt denna verksamhetens oro i din själ. Följ då din kallelse utan hopp om lycka! Lyd ditt samvete, även om teologernas gud och hela den värld, som vilar i yttre stadgars hägn, bryta staven över dig! Du har då, i trots av allt, levat ett människan värdigt liv.

Men knappt är denna ståndpunkt vunnen, förrän övervunnen. **[1]** Den blinde gubben, som kan intet övervaka, ser i och genom sin blindhet, att en allmän-vilja måste samverka med hans egen, om hans verk skall fullbordas, och som en blixt uppgår för honom betydelsen av det mänskliga samarbetet, av de många som lemmar i en andlig lekamen, folkmedvetandet som grunden för det historiskt varaktiga. Han ser, att målet, som skall nås, är fullkomning för alla, som förutsätter ett viljeliv för alla. Detta är friheten. Där är vädjobanan, där vinkar genom vådor och strider segerkransen. Segern har sin borgen i den skapelsens enhet och harmoni, som ur dualismens sjunkande dimmor framträda för hans inre syn. Det gives ett världsförnuft, som enar viljornas miljoner genom samfällda faror och gemensamma krav.

Miljoner ger jag rum att bo och bygga
i strävsam frihet, dock ej alltför trygga.
Hur bördigt grön den yngsta jorden!
Där trives människan, där frodas hjorden,
och tjällen stå de vallars kraft invid,
som vältrats upp ur folkets djärva id.
Här inne paradisiskt land;
där ute rasar våg mot dämmets rand,
och stjäler hon sig väg och alla hotas,
då ilar samhug fram och floden motas.
Ja, detta känner jag är sant och givet
till mål, som djupsta visdom stannar vid:
blott den förtjänar friheten och livet,
som vinner dem i daglig strid.
Här leva gubbe, man och barn en levnad,
där faror slagit ring om kraft och trevnad.
På jorden fri står folket fritt:
den syn, det liv, det vare mitt!
Hör då, o ögonblick, de orden:
»Ack dröj! du är så skönt ändå!»
Ty spåret av min dag på jorden
kan i eoner ej förgå.

»O dröj! du är så skönt ändå !» Vadet med Mefistofeles stadgar, att om Faust någonsin tillropar ögonblicket de orden, då är hans tid all, då har den onde segrat. Förutsatt dock, att det själshugnande ögonblicket är den ondes gåva. Men är det så? Mefistofeles tror det, ty hos människan fattar han endast den sinnliga sidan, och han tolkar Fausts tillfredsställelse som själviskhetens. Dock förutsätter han möjligheten av en annan tydning ovanfrån, och då gäller det att hävda sin rätt med våld mot våld. Stående invid den döde kallar han helvetets härar till strid emot de frälsande skaror, som himmelen nedsänder. Men Mefistofeles är icke Lucifer, den högtidlige, patetiskt trotsande djävulen; han är och förblir skalken bland förnekelsens andar. De sataniska stridskrafter han manar ur avgrundssvalget äro icke den fallna morgonstjärnans stolta legioner, utan helvetets narraktigaste vanskepnader. Han vet utgången på förhand, men vill ur nederlaget rädda sitt namn som en oövervinneligt lustig djävul. Däri lyckas han på samma gång han med självhån tillintetgör sitt eget rikes makt och kastar löjets svepduk över den medeltida dualismens dödsryckningar.

Änglarne häva sig i rymden med det odödliga av Faust, och deras sång förkunnar, att den kan frälsas, som redligt

strävar in i döden:

Om därtill kärlek ovanfrån
har ömmat för hans frälsning,
han möts av varje himlens son
med hjärtlig broderhälsning.

*

Helige eremiter bo hägrade i klyftorna uppåt ett högt berg. Från sina olika synhåll, ur djupet vid fjällets fot som från höjden med vid utsikt över tingen, prisa de Guds kärlek och sjunga sin trängtan till himmelen. En av dem ser likasom en morgonsky kretsa över de furuklädda branterna: det är en kor av salige gossar, nyss lossade ur stoftets band. Dem till mötes flyga änglarne och överantvarda dem Fausts själ, ty barnen känna icke pinsamt det ännu oförklarat mänskliga hos den frälste. Eremiten på bergets topp, doktor Marianus, ser himhadrottningen stiga mot högre rymder. Kring henne samlas heliga botgörerskor: Maria Magdalena, den samaritanska kvinnan och den egyptiska Maria, synderskan, som på tempeltröskeln tillbakastöttes av en osynlig hand och sedan tillbragte fyratio botgörande år i öknen. De bedja till Jesu moder för en kvinnlig ande, synderska som de, vilken ödmjuk dväljes i en lägre rymd av himmelen och nu vid åsynen av Faust lyfter sitt anlete i salig glädje att hava återfunnit honom, som på jorden var hennes vän och för vars räddning hon i andevärlden uppsänt oavlåtliga böner. Himladrottningen vinkar Margareta upp till högre salighet, och Faust, magnetiskt dragen av sin kärlek, följer henne. Och nu vilar han i hennes famn, tills hans öga hunnit vänjas vid det himmelska ljuset, och de sanningar, till vilka han trånade, de uppenbaras honom nu av henne.

DE YNGRE ÄNGLARNE.

Fjällhögt ett töckenflor
ringlande bävar:
där är en andekor
närmre han svävar.
Skingrad är silverskyn,
salige gossars här
kretsar, en luftig syn,
höjde ur jordisk sfär.
Se, hur de spädes mängd
nu i eteriskt hem
fröjdas åt vårlig ängd!
Förrn hans fullkomnings lopp
lyft honom högre opp,
följe han dem.

DE SALIGE GOSSARNE.

Lycklige bära vi

puppan för gott och sant,
vårda vi, ära vi
änglarnes underpant.
Lindorna sönderriv,
lossa hans remmar!
Sköna av evigt liv
svälla hans lemmar.

DOKTOR MARIANUS.
(i cellen på bergets topp).

Här är min utsikt fri,
lyftad min anda.
Kvinnor dra där förbi
högre att landa:
mitt i en stjärnekrans
ser jag den höga,
himlars furstinnas glans
tjuser mitt öga.

Alltets drottning! i den blå
vittutspända eter
unna mig att skåda få
nådens hemligheter!
Gille du vad mannens barm
djupt och känsligt hägnar,
vad han heligt kärleksvarm
dig till offer ägnar!
Obetvingligt är vårt mod,
när din stämma bjuder;
lugnad flyter hjärtats flod,
när hon fridsam ljuder,
ungmö ren utöver allt,
moder utan like,
gudahöga, tusenfalt
hyllad i ditt rike!

En sky sig flockar
av ömma kvinnor,
botgörarinnor,
om hennes knän.
Ty barmens längtan
till etern lockar,
och nådeträngtan
dem fört dit hän.

Dig, den oberörliga,
ingen det förtänker,
att de lättförförliga
du din närhet skänker.
Svindlande vid djupets rand
till din arm de vädja;
vem förmår med egen hand
bryta lustars kedja?
Livets väg är brant och hal,
där är lätt att falla:
hälsning, blick och smeksamt tal,
det kan dåra alla.

(Mater Gloriosa svävar uppåt.)

BOTGÖRANDE KVINNORS KOR.

Till högre zoner
se vi dig vika:
hör bönetoner,
du gudalika,
du nåderika!

DEN STORA SYNDERSKAN (Luk. 7: 36).

Vid den kärlek, som, o moder,
fick på gudförklarad son
gjuta tårars balsamfloder
trots de fariséers hån,
vid det kärl, som dröp sin rena
vällukt på hans fötter neder,
vid de lockar, som så lena
torkade hans helga leder --

SAMARITANSKA KVINNAN (Joh. 4).

Vid den brunn, dit, som förkunnats,
Abram sina lamm lät föra,
vid det ämbar, som förunnats
frälsarns läppar svalt beröra,
vid den rena, rika källa,
som från dem sin bana bryter
och med lopp, som evigt kvälla,

genom alla världar flyter --

DEN EGYPTISKA MARIA
(Acta sanctorum).

Vid den grav, som mottog Herran --
heligaste slummerorten! --
vid den arm, som stött mig fjärran,
varnande från tempelporten,
vid min bot till själens frälsning
fyrti år i öknens brand,
vid den sälla avskedshälsning,
som jag skrev i hetan sand --

DE TRE TILLSAMMANS.

Då från dig du icke fjärmar
stora synderskor, men stegrar
och i evigheter närmar
till sitt mål vår bättrings segrar;
må din nåd då även strömma
denna goda själ till del,
som sig en gång råkat glömma
utan aning om sitt fel!

EN BOTGÖRERSKA
(förr nämnd Margareta, blygt smygande intill himladrottningens knän).

Sände, sände
du gudalika,
du strålerika,
en blick ned till min sällhet utan ände!
Min vän på jorden,
nu luttrad vorden,
han återvände!

SALIGE GOSSAR
(närma sig i kretsrörelse).

Se, hur han stor och skön
växer till man!
Vårdande trohets lön

gäldar oss han.
Tidigt ur stoftets värld
vordo vi loss,
men denne han är lärd,
läre han oss!

BOTGÖRERSKAN
(som förr nämndes Margareta).

Mitt i en kör av himlens söner
knappt vet han, att han nyfödd är,
knappt anar han det liv han röner,
men liknar ren den helga här.
Han skuddar av sig stoftets kläder,
vart band, som honom fången haft,
och se! ur eterskruden träder
i fägring fram hans ungdomskraft.
O, unna mig att honom lära!
Vid dag så ny han bländas än.

MATER GLORIOSA.

Kom, lyft dig högre! Han är nära,
varhelst han anar dig, sin vän.

DOKTOR MARIANUS
(tillbedjande på altaret).

Blickom till vår frälsarblick,
ångerfulle, milde!
Till ett himlen värdigt skick
tacksamt vi oss bilde!
Varje sinne, höst från skuld,
tjäne dig, o kvinna,
ungmö ren och moder huld,
drottning och gudinna!

MYSTISK KOR.

Vad är det sinnliga?
Bildspråk och hägring;
men det ohinnliga

sanning och fägring.
Det översvinnliga,
fullgjort dess bud.
Det evigt kvinnliga
drar oss till Gud.

*

Detta är i flyktig översikt fabeln i andra delen av Goethes »Faust». Vi återvända nu för ett ögonblick till prologen.

Det är uppvaktning i himmelen. Med änglaskarorna, som samlas inför Herrens anlete, har även en ond ande kommit. När ärkeänglarne lovsjungit skapelsens härlighet, träder Mefistofeles bugande till majestätets tron och ber om ursäkt, att han ej kan yttra sig i så granna ordalag om de sex dagarnes verk. Det har sina lyten. Människan, som skulle kröna det, är ett ömkeligt ting:

Hur ömklig mänskans lott! En jämmer utan ände!
Jag, själve fan, skäms öka slikt elände.

Människan är olycklig, emedan Gud givit henne förnuft och frihet, gåvor, som hon nyttjar så, att hon sjunker under djuren. Bättre än frihet är envälde. De stredo redan i tidens början om makten, och hade Lucifer, despotismens fanbärare, segrat, skulle han skapat ett människosläkte, lyckligt under den blinda naturdriftens säkra ledning, ett släkte, som kunnat njuta sin jordiska tillvaro utan den bittra bismaken av synd och utan oroande längtan till ett högre.

Herren spörjer: »Känner du min tjänare Faust?» -- Ja, den token känner Mefistofeles väl; han är ett slående vittnesbörd om förnuftets olycksdigra verkningar; intet när och intet fjärran kan hugna hans upprörda hjärta. Herren genmäler:

Fast tjänarn ännu saknar sans och tukt,
skall han dock nå den klarhet, som han önskar;
så bidar odlarn blom och gyllne frukt
för år, som komma, när hans telning grönskar.

Ett vad! ropar Mefistofeles. Faust skall aldrig nå denna klarhet, utan hamna i evigt mörker, förutsatt att han, Mefistofeles, får utan korsande inflytelser ovanifrån göra med honom vad han kan. Den fråga, som sålunda föreligger mellan himmelen och helvetet, är den, om en »Herrens tjänare», en till det ideala dragen människoande, överlåten åt sin egen dunkla trängtan, förmår i samfärdseln med det onda undvika att förspilla möjligheten till frälsning. Herren säger ja, Mefistofeles nej.

Vadet gäller ett envig mellan djävulen och en människa, ställd utom kretsen av vad på teologiens språk kallas övernaturliga nådeverkningar. Endast så kan prologen rätt förstås, ty tillstädelsen att fresta och föra människan på sin väg har den onde redan förut. Vad han vill, det är strida en mot en, och himmelen skall vara det oväldiga vittnet till kampen.

Men varför kallar Herren Faust sin tjänare, och varför har Mefistofeles, med så många järn i elden, särskilt aktgivit på honom?

I Faust rör sig den innerligaste trängtan att leva i Gud, att främja det sanna och goda med fullkomlig uppoffring av det sinnliga jaget. Men var finna Gud? Och vad är sant? Vad är gott? Stödda på uppenbarelse, tusenårig hävd och miljoners tro svara honom kyrka och skolastisk vetenskap, att han ej må söka Gud i djupet av sin egen ande. Det ursprungliga samlivet mellan skaparen och skapelsen är tillintetgjort. Gud talar ej i de mänskliga känslorna och drifterna, som hemfallit under naturens förbannelse; ej i den mänskliga viljan, som är riktad på det onda, ej i det mänskliga förnuftet, som är förmörkat och ett redskap för irrläror. Vad som synes vara den ädlaste ingivelse kan hava sin källa i det onda, ty Lucifer omskapar sig till en ljusets ängel. Människans samvete far ständigt vill. All inre myndighet är upphävd, och den bräckliga varelsen skulle vara helvetets oomtvistliga rov, om icke en yttre myndighet, en frälsande inrättning tillkommit som det nya föreningsbandet mellan Gud och släktet. Denna stiftelse är kyrkan. Genom avsägelse av all självständighet och i obrottslig lydnad för kyrkans stadgar kan människan räddas. Annanledes icke.

Faust är uppfostrad i denna lära och har genomforskat allt vad århundradens skarpsinne framletat till hennes stöd. Men han vill icke utan strid uppgiva sin personlighet. Han är färdig att offra sin själviskhet, men ej vad han känner vara gudsbelätet inom sig, på den yttre lydnadens altar. Han eftertrånar det förhållande till Gud, vilket är den friborne sonens till den älskade fadern. Han vill höra Gud i sitt samvete, och förnimmer han där oklart vad han bör, tror han dock, att den missförstående lydnaden är lydnad och den villfarande kärleken kärlek. Han vill tro, att medlidandets och självförsakelsens känslor äro den högstes kraft i honom, medan kyrkan förkastar dem som blotta naturyttringar, som först helgas, när de göras till medel i hennes tjänst. För henne är pinbänken, nyttjad till Guds ära, heligare än den balsam hedningen ville gjuta i den plågades sår. För henne är fröjden, varmed de salige i sin himmel höra föräldrars, syskons och barns tandagnisslan i helvetet, heligare än de tårar den naturliga medkänslan fäller över deras kval. När Faust forskar, mötes han av dogmer, som ej endast stänga tankens väg, utan upphäva hans giltighet, i det de stämpla logiska motsägelser till eviga sanningar. Skyndar han ur den kvava studiecellen ut i naturen, tvingas han att där, såväl som i sitt inre, se en valplats för demoniska makter. Vårens friska fläktar äro sataniske andar, vattnet, som speglar himmelen, ett oheligt ting, innan det undfått prästens magiska välsignelse, den härligt skrudade jorden skorpan kring ett helvete, och hennes fägring ovärdig och farlig att njuta. Skådar han in i det sedliga livet, ser han alla de drifter, som i samhället skulle adlas, förnekade och brännmärkta, själva det äktenskapliga livet nedsatt till något jämförelsevis orent, men bredvid de bloddrypande bilderna av en ryslig »renlevnad» de vildaste sinnliga utsvävningar, vilkas skuld kan gäldas med självplågarnes överloppsgärningar. I staten finner han undersåtarne, utanför området av förlänade friheter, fullständigt rättslöse och den stora mängden av Guds söner förnedrade under djuren. Han häver sina händer mot himmelen och frågar, om detta är det liv, som Gud förutbestämt åt människan. Om så är, då är råmärket mellan gott och ont kullslaget, då är striden mellan Jehova och Lucifer en fejd mellan tyranner, då må den människa, som har någon aktning för det bästa inom sig själv, så matk hon än är, göra insaga mot skapelsens ordning, uppsäga lydnaden och låta kasta sig i helvetet hellre än med fega läppar neka vad hennes innersta jakar, eller jaka vad det nekar. I stunder av förtvivlan är Faust redo att tillgripa varje medel för att komma ur denna

sönderslitande stämning. Han hängiver sig åt magien, vars höften om ljus över tingens gåtor han missaktat, så länge han ännu litade till tankens kraft, och då även magien sviker, och den ande han manar låter honom ännu djupare röna sin mänskliga vanmakt, står han där självmordet lockar som frigörelse.

Men det är just denna inre strid, som gjort honom värdig att av Herren kallas tjänare. Det är också den, som fäst helvetets akt på Faust. Mefistofeles vet väl, att det är de sannfärdiga, eldiga och modigt strävande lynnena, som äro farligast för mörkrets rike på jorden. Att tämja en sådan själ och lära henne trivas i skarnet vore en seger honom värdig. Ty avgrunden har ännu aldrig lidit avbräck, men väl främjats av den blinda tron och underkastelsen, likasom av den spetsborgerliga likgiltigheten för idealet.

I Fausts förhållande till Margareta kämpar vild sinnlighet med ren kärlek. Han flyr till skogens ensamhet för att icke störta henne i elände, men Mefistofeles återupptänder lustan till hennes kroppsliga fägring, och hon faller -- för att i himmelen frikännas. Den heliga enfald, den kärlek och genom kval till ädlaste mognad hunna mänsklighet, som hon uppenbarar Faust, rena honom för alltid från sinnlighetens slagg och möjliggöra det nya liv, till vilket han stärkes av naturens helande krafter och väckes av alfernas sång. Hennes bild försvinner till en tid bakom de skiften han genomgår, men för att vara hans hjärtas gömda arlaskatt, och ständigt följa honom hennes böner, att »den dunkla trängtan», som är hans enda vägledare, må återföra den älskade i hennes famn.

Men i teologisk mening är Faust icke huttrad genom minnet av Margareta och sorgen över hennes jordiska öde. Han är ej försonad med den lott, som synes tillmätt honom och hans likar. Han bryter icke staven över sin längtan att i tanken eller ett innerligt samliv med skapelsen genomtränga och njuta det eviga. Väl är han övertygad om det hopplösa i en sådan strävan, men han ödmjukar sig icke under omöjligheten: han vänder sig med lyft panna ifrån henne och söker på andra vägar sitt mål. Han tröstar varken på tanke- eller viljelättjan som fribrev till himmelen, och då vetandets värld är honom stängd, vill han fresta gärningens. Vad han, den ovärdige, varit för en kvinnas hjärta, har mänskligheten större tillkall på att varda för hans.

Dessförinnan genomgår han ett inledande och stärkande skede i skönhetslivets värld. Faust är ju gossen, som i skog och mark kände under heta tårar en värld uppgå i sin själ, mannen som i evig aftonrodnad ville sväva efter solen. Under det medeltida människolivets bundenhet var ju naturens fägring den enda tillflykten för hans skönhetstrångtan, som vid lärkans slag önskade sig vingar, för att stiga till en värld av harmoni, som endast aningen fattar:

> Dock kan envar en medfödd längtan märka,
> att upp och fjärran hän han vill,
> när över sig han hör, hur vårens lärka
> oskönjelig i rymden slår sin drill,
> när bredda vingar örnen häva
> högt över tallkrönt stupas rand,
> och tranan ses mot hemmet sväva
> ut över hav, ut över hand.

Vad de gamla folkböckerna förtälja om Faust, huru han vistades vid kejsarens hov, där frammanade Helena och Paris samt ingick förening med den helleniska drottningen och födde med henne en son, det har nu Goethe nyttjat till klädnad för sina tankar. Då Faust letar efter ett värdigt levnadsmål på jorden, söker han i själva verket en ädel naturlighet, ett tillstånd, vari det mänskliga livet i sin helhet, dess tankar, känslor och drifter helgas och samklinga med en helgad natur. Det vaknade studiet av antiken har öppnat honom en värld, där naturens förklaring tyckes honom vunnen och släktets paradislängtan tillfredsställd genom konsten. Inbillningskraftens magi flyttar honom in i den världen, och han lever vid Helenas sida ett arkadiskt liv, som synes dådlöst, men ej är utan äring för hans utveckling.

Ty den, som tagit skönheten på allvar, skall taga plikten likaledes. Han lider av det fula, som okunnighet, nöd och träldom alstra omkring honom, och varje barnanlete, som, ädelt danat, stämplas av vanvårdnaden med det råa eller slöa, är honom en anklagelse mot samfundsordningen och en maning att verka för ett bättre rikes tillkommelse. Sålunda kan känslan för det sköna egga till arbete för det goda. Men den, som tagit skönheten på allvar, vet ock, att det enskilda, för att vara harmoniskt, måste underordna sig det hela, och att idealet uppenbarar sig för hov och måtta, ej för storm och trots.

Euforion, sonen av det klassiska och romantiska, dör tidigt. Romantikens innerlighet må eftersträva, men skall aldrig till fullo nå antikens lugn och klarhet, så länge tiden själv saknar dem. Den sanna diktkonsten springer för djupt ur tidens liv för att den sanne skalden skulle vara en lotusätare. Klappar ej sångarens hjärta för mänsklighetens väl och ve, hägra ej för hans syn de ideala mål, som hans folk »i dunkel trängtan» söker, men som dagspolitikern sällan kan eller vill se, då skall hans namn ej länge överleva de tekretsar, som hyllade det. Vår tid är en valplats, där dödsfientliga världsuppfattningar, allt djupare medvetna om försonlighetens omöjlighet, drabba samman och kasta hela samhällslag, folk och trossamfund in i striden. Där måste »det objektiva lugnet» vika för »subjektivitetens» överspänning. I denna mening är sonen av Helena och Faust vigd åt underjorden. Han lever dock ständigt upp i väna, men aldrig till mognad komna former, och det är just hängivenheten åt de sedliga idealen och de kämpande ljustankarne i tiden, som flätar strålkransen kring Euforions lockar. När han försvunnit, tager Forkyas-Mefistofeles upp hans livrock, mantel och lyra och visar dem hånfullt till åskådarne som bytet för den poesi, vilken slår klassiska mantelveck om sin innehållstomhet.

Likasom skönhetssinnet manar till arbete för det goda, så är detta i grunden en strävan till det skönas verkliggörande. Själva umgänget människorna emellan kan icke ikläda sig ädla former, innan det ledes av en finkänsla, som vill jämna ödets lotter, ärar det mänskliga även i dess lägsta uppenbarelse och söker likasom med blomsterband sammanknyta olika samhällsklasser, kön och åldrar. En ny och högre skönhetsvärld än den grekerna skådade skall aldrig uppkomma utan med enklare och jämnare levnadsvillkor, som giva blomstring åt ett folkliv i frihet och adlad naturlighet. Det största skaldeverk Hellas efterlämnat återspeglar något av ett sådant liv. Den utvecklingskraft, som Greklands konst ännu länge ägde, hade i det sitt upphov. Men när det förut ärade kroppsarbetet och slutligen även konstens id tillföll en rättslös och brännmärkt samhällsklass, och då skönheten ej längre var till för folket utan för ett njutande fåtal, då störtade denna formvärld under trycket av ett sedligt ont i spillror.

Ur den innerliga medkänslan för folkets sed uppspirar diktens och konstens nationala liv. Värste motståndaren till detta är den bildningshögfärd, som, när andra företrädesrätter falla, träder dess mer i förgrunden. Denna högfärd, som är så vidrig, emedan hon motsäger bildningens eget väsen, uppbäres i Goethes drama av Fausts famulus,

Wagner, som gör kunskapen till ett medel, till fotställ för en storhet, som föraktar hopen. Faust åter, för vilken sanningens sökande är mål i sig och mänsklig plikt, ringaktar vad han vet och har ett kärleksrikt öga för folkets liv. I mitten av byns dannemän, vid dansen under linden och bland lekande barn andas han fritt och känner sig som människa. Från högre ståndpunkt är den bildningsmån, som skiljer medlemmarne i ett samhälle, där de viktigaste sanningarna äro tillgängliga för alla, mindre djupgående än en Wagner vill göra dem. Den höglärde Faust, undervisad i himmelsk visdom vid den förklarade Margaretas knän, är den sköna och försonande bild, varmed skalden velat tyda även däråt. Vad mannen med tankearbete och mångsidiga levnadsrön ej mäktat vinna skänkes honom av ett barn, som dvaldes i den trängsta verksamhetskrets, men genom inre kamp vann fullkomningens krona. Det evigt kvinnliga, som drar oss till Gud, är den i blygsam pliktövning levande kärlek, varåt konsten givit sitt högsta uttryck i en kvinnas, den nasarenska Marias fägring.

Till sist har Faust funnit sitt levnadsmål: att frigöra människan från världslig och andlig träldom. På den mark han frånryckt havet har hävden i stat och kyrka intet krav: han kan således börja med att bygga på framtiden, då andra först nödgas riva det närvarande. Så vill det synas, men så är det icke. Ty de människor, som plöja den nya jorden, hava uppvuxit på den gamla, och det är lättare att avskudda dennas stoft från fötterna än från själen. Faust själv känner, med vilket starkt grepp trolldomstron fasthåller sina rov -- denna tro, som sparar oss tankeansträngning och sedlig strid och frälsar oss med magiska bruk. Kyrkan står redan färdig att lägga det nya landet under sig, och inga dammar värna det från denna sida mot en översvämning farligare än havets. Den syn -- ett fritt folk på fri jord -- som lyckliggör Faust i hans sista stund, skall icke varda verklighet genom honom. Han dör, då han funnit det mål, för vilket han ville leva. Men himlen ser till viljan, ej till framgången, och mannen frälsas, emedan han troget följt sin kallelse. »Så länge människan strävar, far hon vill,» och likväl är redlig strävan frälsningens villkor. Men därmed är ej den gudomliga nåden överflödig. Vad även den ädlaste människa av sig själv förmår är intet mot det idealas krav.

Detta är en grundtanke i Goethes Faustdrama. Därav följer, att Faust, sedan han ingått överenskommelsen med Mefistofeles, är utestängd från religion, när detta ord fattas i sin vanliga mening. Han iakttager inga kyrkliga föreskrifter och vänder sig i sin ångest aldrig till Gud. Han har avsagt sig den värld som ovan är. När han uppgått i tanken att giva sitt liv för släktet, äskar han icke nåd, än mindre lön. Om det högsta väsen, som han vill fatta och älska som alluppehållaren, verkligen är dualismens Gud, då finner han sig uti att varda fördömd, när han i helvetet äger den frihet som Epiktet under sin herres slag. Men troheten mot det kall han känt som sitt är hans trohet mot himmelen.

Mefistofeles är i Faustdramat huvudmannen för den dualistiska dogmatikens uppfattning av släktets och den enskildes salighetsvillkor, fast på sitt eget hånfulla vis. Så säger han sig ingenting förmå mot Margareta, emedan hon gått till bikt och förklarats syndfri av prästen. Han betraktar Gud och människan ej som varande uti, utan ställda utanför varandra. Han finner människans lott eländig, emedan hon är förnuftig och kan fela. Han tror, att gudomlig ledning och mänsklig frihet ej låta sig förena. Den mefistofeliska världsåskådningen för på ironiens väg till den påvliga ofelbarheten.

Mot denna uppfattning står skaldens egen. Då människan lyder sin inre röst och självför- sakande strävar för vad hon tror vara rätt och gott, då fullgör hon, även stadd på irrfärd, det värv hon har här nere och lever, även om hon icke vet det, ett liv i Gud. Hava vi tillkämpat oss friheten, skola de enskildes villfarelser upphäva varandra, den gudomliga viljan göra sig som högre nödvändighet uppenbar i de mänskliga krafternas lek, den ursprungliga

harmonien i anlagen framträda och släktet te sig som en andlig lekamen, en utveckling i tidens och rummets former av idévärlden i Gud.

I Goethes drama brottas således samma världsåskådningar, som hava historien till valplats och aldrig stodo med så samlad makt emot varandra som just i våra dagar. Däruti ligger dess betydelse för vår tid. Knappt har väl något verk utgått ur frejdad mästares hand med så många fel, men var hava vi något, som över ett djupare tankeinnehåll speglar ett rikare människoliv?

---

[1] Jämför A. Th. Lysanders: »Faust: en själshistoria efter Goethes sorgespel. jemfördt med flera idédramer» (Stockholm 1875), ett arbete, varmed Faust-diktens förklaring tagit ett avgjort steg framåt, i det Lysander funnit och ådagalagt, vad som undgått även skarpsinnige tyske Faust-tydare, att hjältens andliga utveckling icke ändrat med den heroiska självtillräcklighetens och den rastlösa idéens evangelium.

I.

Mottagningen i himmelen.
Mefistofeles.

Det är mottagning i himmelen. Vi veta något om en sådan dag redan ur en av vårt släktes äldsta och mest undransvärda böcker: det fjärrskådarverk, som bär Jobs namn.

Herren, som intet öga sett sådan han i sig själv är, ter sig då i det mått av ljus, som uthärdas av hans änglars syn.

De tallösa skaror, som, skiftade i världsalltets rymder, fullgöra hans bud, äro samlade kring maktens stol. De tre överänglarne träda å de övriges vägnar inför hans anlete:

RAFAEL.

Din sol ännu som fordom ljuder
i syskonsfärers tävlingssång,
den väg din allmakt henne bjuder
fullbordar hon med tordönsgång.
Den synen styrker änglars skara,

fast outgrundlig är dess lag.
Ditt verk, det höga underbara,
är skönt som på den första dag.

GABRIEL.

Och snabb, ofattligt snabb sig välver
en skrudad jord i himmelsk dans,
där livet än i natten skälver,
än ler i paradisisk glans.
På fjällens grund, i skum begraven,
slår havets breda flodväg opp;
med ryckas fjällen, ryckas haven
i sfärers evigt snabba lopp.

MIKAEL.

Och fram i kapplopp stormar bryta
från land på hav, från hav på land,
i vredeshug en ked de knyta
av djupsta kraft från strand till strand.
Och där! förödarblixtar skära
en stig av eld för åskans slag!
Dock, Herre, dina änglar ära
den blida gången av din dag.

DE TRE TILLSAMMANS.

En syn, som styrker änglars skara;
att fatta dig är hon för svag.
Ditt verk, det höga underbara,
är skönt som på den första dag.

*

På Jobs tid »hände en dag, att då Guds barn kommo och trädde inför Herren, kom även Satan ibland dem och trädde inför Herren.»

Så även nu.

Knappt ha överänglarne framfört sina budskap, förrän Satan-Mefistofeles står mitt för den Evige -- »chapeau

bas» -- bugande med smidig rygg. Det går en rystning genom de oskuldsfulla änglasjälarne vid detta möte, anlete mot anlete, mellan den allgode och den onde. Men Mefistofeles står lugn och hans tunna läppar le. Han bugar ännu en gång djupt och mjukt, ty han vet vad hövan kräver, och rätar sig så upp till en på samma gång vördsam och otvungen hållning, och i motsats till änglarnes lovsång börjar han sitt tal på lättaste vardagssätt:

Då du, o Herre, närmar dig på nytt
och nådigt spörjer: »hur står till bland eder?»
och gärna såg mig här i dar, som flytt,
står även jag i dina hovmäns leder.
Jag kan ej svarva granna tal, förlåt det!
fast alla här må håna mig som platt;
mitt patos, å, du skulle skratta åt det,
om du ej hade vant dig av med skratt.
Om sol och världar kan ej jag förtälja,
ty jag ser blott, hur mänskorna sig kvälja.

Som man hör stöder Mefistofeles sitt uppträdande i himmelen på ålders hävd; han lägger, liksom för att håna änglarne, ljudvikt på att Herren i forna dagar gärna sett honom här; han ursäktar sina oprydda ord med oförmågan att tala himmelens hovspråk, som i hans mun, den osminkade sanningens målsmans, skulle kunna förleda Herren själv till ett gott skratt; han ger dessutom en fin vink om, att han såsom konstdomare finner detta språk hava nog mycket tycke med det högtravande. Själv har han varken tid eller håg att syssla med talkonsten. Omkring sig ser han ju en värld så full av sorg och ve, att även en stackars sate måste varda hjärtnupen. I djupaste underdånighet djärves han klandra den ifrån Herren utgångna levande folkundervisningslag, som nämnes förnuft. Undervisningen vidgar människans synkrets och gör ju henne sålunda missnöjd med den trånga krets, vari hon nödvändigt måste röra sig. Mullvaden lever ett trevnare liv än världens lille gud, som lik gräshoppan spänner vingarne till himmelsflykt och lik henne städse hamnar i skarnet. Vilket elände! Skall man gråta eller skratta däråt? Mefistofeles, annars hågad att skratta, är nästan färdig att torka en tår ur ögat.

Herren, som hatar ingen, ej ens förnekelsens andar och bland dem allra minst skalken, åhör den tvetydige människovännen med tålig nåd, men spörjer ändå:

Har du ej mer att föredraga?
Kom du, som förr, blott för att klaga?
Är ingenting på jorden dig till lags?

MEFISTOFELES.

Nej, uselt var och är där hittilldags.
Hur ömklig mänskans lott! En jämmer utan ände!
Jag, själve fan, skäms öka slikt elände.

Mefistofeles ingår icke närmare på grunderna för sin varkunnande uppfattning av människans tillstånd. Han vaktar sig väl för att falla in i det tråkiga. Det är honom nog att höviskt, såsom det ägnar en djävul av börd och levnadsvett, hava givit Herren ett stickord för det ofullkomliga, som synes vidlåda hans skapelses storverk; det är honom nog, att helvetets kyligt granskande, lyteletande världsuppfattning fått stämma vid sidan av änglarnes aldrig mättade förtjusning över företeelsernas rikedom och fägring. Han låter påskina, att det himmelska hovet ej är alldeles olikt en jordisk konungs, vars hovmän tända rökelse för hans näsa, medan endast narren säger honom sanningen.

Dock har han med handen på hjärtat å helvetets och egna vägnar stämplat som vanmäle, att mörkrets rike skulle hylla grundsatsen att klandra och endast klandra med hänsyn till Guds skapade värld. Det är sant, att skaldekonsten icke blomstrar i avgrunden och att ingen av Lucifers undersåtar kunde hopsätta så prydliga lovkväden som Gabriel, Mikael och Rafael över de sex dagarnes verk, det är sant, att helvetet ser i dikten och över huvud i företeelsernas uppfattning genom inbillningskraften ett tillryggalagt skede, utmärkande varelsernas barndomstid; men icke dess mindre är avgrunden villig att rosa den visdom, som skönjes i mycket av det skapade. Så kan Mefistofeles’ vän Asmodeus icke nog förvåna sig över den mänskliga nervbyggnaden, som skulle vara en källa till oblandade fröjder, om ej de töckniga föreställningarne av plikt, oskuld och slikt grumlade dem. Dessa föreställningar unna människan ingen ro att njuta rätt; de lägga malört i hennes glädje, de sömma till nöjets purpurskrud ett mantelsläp av ånger. Mefistofeles skulle vilja hemställa, om ej denna förening av det sinnliga med det översinnliga vore ett misstag, som tarvade rättelse vid en ny upplaga av skapelsens bok. Detta så mycket hellre, som ju samvetet så illa löser sin uppgift. Nödgas det icke åt åldern överlämna att söva lidelser, som det ej själv mäktade tämja? Är det ej under alla lotter brydsamt att skilja dygden från oförmågan att synda, och ligger ej den sorgliga misstanken nära, att de helgon släktet har att uppvisa i någon mån likna vargen, som, då han mist sina tänder, heligt avsvor att bita får?

Ett annat litet fel, väl ursäktligt när man inom en vecka skall skapa en värld, torde kunna påpekas däruti, att människan fått en drift till vetande, en eggande längtan att skåda ut över tidens och rummets landamären in i det eviga varandets rike. Vartill båtar denna ävlan att förnimma det oförnimliga, att fatta det ofattliga, att tränga till vad man kallar djupet av tingen, vilkas yta ju ändå tillbjuder oss måhända det bästa de äga och i varje fall det som mest roar oss?

Människan är sålunda en dubbelvarelse, som aldrig kommer i jämvikt. Hennes främre jag vill flöja över de stängsel, som äro resta kring henne, och rönen lykta alltid med fall. Hell henne att frånsidan är köttig nog att uthärda stötarne mot marken!

Denna från helvetets synhåll gjorda granskning av människans liv och läge framställes av Mefistofeles halvt allvarligt, halvt skämtsamt, och man är oviss, om icke det leende, varmed han ledsagar sina ord, syftar mer åt honom själv och det rike, vars talan han för, än åt den Gamle i maktens högsäte. Mefistofeles är hovman nog att veta, huru långt han må gå; han snuddar vid, men överskrider icke yttersta råmärket för det tillständiga.

Måhända känner han sig smickrad av den fria ingång han -- endast han bland alla djävlar -- har till himmelen. Efter lyktad mottagning säger han till sig själv:

Jag hälsar på hos gubben då och då,
men aktar mig att väcka upp hans vrede.
En hygglig storman ju, som språkar så
på mänskligt vis med självaste den lede!

Vem är han då, denne Satan, som så oförsynt blandar sig i änglarnes härskara? Av leda för den objudne följeslagen rycka de med bortvända anleten på sina skinande axlar, medan likväl Herrens blida änne icke mörknar, när han skådar ned på den förtappade.

Han är ej Belsebub, vidundret, som i avgrundens nedersta djup vrålande skakar sina fjättrar. Det är ofantlig skillnad mellan ondskan som obändig lidelse, verkande blint som stormen eller jordskalvet, och ondskan i den stadgade kalla livsåskådningen, som yppar sig i slipade later och löje över all sedlig fikan, allt högt syftande, all tro, ja över all tillvaro, ej minst sin egen. Ondskan i den förra skepnaden är Belsebub, i den senare Mefistofeles.

Han är ej heller den ande, som förhäver sig till krav på himmelens konungadöme, den fallna morgonstjärnan, Lucifer, på vilken ett sken av överjordisk fägring dröjer -- vemodsfullt, färdigt att fly, villigt att bida. Den renaste seraf skulle ej tveka att kyssa den vesälles läppar, om kyssen göte underkastelse, ånger, tålamod, frid i hans kvalda barm. Men Mefistofeles' kvicka, uddiga och fräcka uppsyn ingiver seraferna fasa. I tankestyrka och självkännedom står han lika högt över som i själsadel under denne Herrens forne älskling, vars obotliga tredska vilar på den urbild för världen, som han hyser inom sig och vill utdana och i sitt högmod ställer över Guds.

Ty avgrundens hövding skönjer i världens, framförallt i människosläktets gång och öden så många lyten, som han vill bättra, så många lidanden, han dömer onödiga. Det är en sak, som djävlarne äro ur stånd att fatta: att den allsmäktige överlåtit människan en mån av självstyrelse. Däruti se de källan till allt elände. Att världens väv varpades av hårdspunna lagar, det fatta och gilla de, men det brokiga inslaget av mänskliga syften och hugskott villar deras syn. En gåta är det dem att Gud vill styra fria undersåtar. Mäktade Lucifer tillvälla sig riket, förödde han denna mänskoätt och skapade en annan, som, ledd av blind drift, ginge snörrätt till det mål han utstakat. Som konung vorde Lucifer envåldsherre; som tronkrävare är han omvälvningsman.

Mefistofeles åter grinar överlägset och försmädligt åt varje framtidsdröm, men är, om han skall vara något, arvväldets man och talar stundom med spefull salvelse om modern Natts heliga rätt, som frånrånades henne av uppkomlingen Ljuset. Han rosar det gamla kaos, då världsämnena ännu icke spruttit ur sin sömn vid det livtändande »varde», och det enda han godkänner i Guds skapelse är en viss jäsning i djurblodet, förutsatt, att hon ej ger frö till nytt liv.

När Lucifer, hög i sin grämelse, eggar avgrundens fylkingar till nytt framlopp mot himmelen, jämkar Mefisto sin lösvad till rätta och vänder sig ömkande bort från dessa vanmaktens lika trägna som gagnlösa rön.

Det finns djävlar, som tro på den ena eller andra lärobyggnadens allena saliggörande hägn. När slika

inblåsa tvivel i människosjälar för att därmed göra härfång åt avgrunden, varkunnar sig Mefistofeles över dessa fånar, som äro blinda för att det redliga tvivlet är vägen till sanningen och himmelen.

Själv vet han bättre vad han gör. Och likväl märker han, att vad ont han vill och verkar främjar det goda. Det är så den Gamle där uppe korsar hans illfunder. Ur denna fullt insedda vanmakt flyter ångesten, som letar sig luft och lindring i hädiskt löje. Mefistofeles iddes ej göra ont, om han ej trängde till förströelse i det tröstlösa, tomma liv han ser ligga framför sig likt en ändlös väg. Han trånar till förintelsen. Han är en levnadstrött djävul. Hans skämt är den kalla månstrålens lek på ytan av träskets dödvatten.

Allra minst förblandes Mefistofeles med det avgrundshyde, vettlösans och ilskans andar, som göra bödelstjänst i helvetet och, när de gästa jorden, ej duga till annat än kvälja månadsrasande och fara in i svinhjordar. Nedlåter han sig att skratta åt deras odåd, så är detta det enda vedermäle av landsmanskap han giver dem. Visst har han sina ryck, som då han i pudelshamn springer en gående mellan benen för att få le åt en blödande näsa eller vrickad fot. Motsägelsens vän, ikläder han sig icke ogärna skepnaden av det hederligaste kräk på jorden. Men slikt oaktat är Mefistofeles en fin och välglättad djävul. Helvetet aktar i honom sin främste statsman. Han är klippt och skuren att idka statsumgängeskonsten så, som förstar och förstliga sändemän ej sällan förstått henne. I helvetet uppträder han stundom för ett valt sällskap som föreläsare över Talleyrand, eller han nagelfar herrar Gramont, Benedetti, Beust och Bismarck så spefullt klyftigt, att åhörarne vrida sig i tandagnisslande gapskratt. Kvick, kall, smidig och hal tager han sig väl ut i stormännens guldbonade salar, där han visar sig i stjärnströdd frack, och ej mindre väl på Blocksberg, där han som junker Voland i röd sammetströja med tuppfjäder i mössan tjusar häxorna med infall lämpade efter deras smak. Mörkrets rike kunde omöjligen finna en bättre sändeman. Kvalt av agg, uppblåst av högfärd, måste det mot sin vilja känna sig smickrat av att äga ett ombud vid det himmelska hovet, ett ombud, som ingalunda sänker det slags aktning, varpå helvetet yrkar.

Där han nu står i himmelens skinande rikssal och känner sig ett skottmål för otaliga pilar ur änglarnes skära ögon, då hjälten Mikaels, lågande av helig vrede, borra sig in i hans själ, då serafernas överstråla honom med sorg över hans fall och kerubernas med fasa över fallets djup -- ej känner han sig då så alldeles väl till mods; men sans och hållning tappar han icke. Oblygt, eller från helvetets synpunkt värdigt utan like, uppbär han sitt kall. Till Mikael blinkar han i förbigående: »Vad du i längden måste hava tråkigt i denna sippa, förtvivlat sedesamma omgivning!» Serafernas och kerubernas fägring synar den snöde med lystna ögon och viskar till de närmast stående, att de kunde bära något snävare livkjortlar utan att såra hans smak. Vad under då, att änglarne rygga och öppna bred väg för helvetets förtroendeman, när han med djupa bugningar nalkas maktens stol, för att även där, i dämpat hån, nedlägga jäv mot tillvaron!

Vilka konstverk dessa bugningar äro! Mefistofeles’ framsida, från den högt kammade hornlika locken ned till fotbjället, uttrycker vältaligt den vördnad åsynen av Herren avtvingat honom och den han som världsman känner sig skyldig att gälda, men å andra sidan vet mästaren i åtbördernas konst att yppa det överlägsna förakt han vill låta påskina för himmelens tjänsteandar.

*

Herren frågade:

-- Du känner Faust?
-- Faust, doktorn?
-- Ja, min tjänare.
-- Ja väl, men på sitt eget vis!
Ej jordisk är den tokens dryck och spis,
han fylls av jäsluft, far i molnen gärna
och, slav av halvmedveten dårskaps röst,
av himlen kräver han var skönsta stjärna,
vill njuta högsta fröjd vid jordens bröst,
och intet fjärran, intet när kan värna
hans barm mot ve och ge hans hjärta tröst.

*

Herren visste väl, att Mefistofeles länge aktgivit på denne Faust: ty vad bryr sig en så storslagen och mångrönt djävul om vanliga själar? Han skattar sig för god att ens räcka handen efter folk, som endast lever för att mätta sina lägre böjelser. Köpmannen, som leker med sina vid vinningen fastlästa kedjor, prästen, som dyrkar guldkalven, kälkborgaren, som fikar efter en stjärna i knapphålet, latinmalen, som dumdryg ser ned på det hemmavuxna vettet, dessa och dylika äro avgrundshydets fång. Gat han det, skulle Mefistofeles sparka dem ur helvetet som ovärdiga även att vara där. Han önskar dem i varje fall en lång levnad på jorden, där de till djävlarnes fägnad framställa vanskepnader av det heliga. Men vådlig för helvetet är den ande, som brinner för det goda och sanna. Att binda honom vid sin segervagn, det är värdigt Mefisto. Det driver hans ådrors kyliga save till livligare omlopp. Det, endast det, kan pigga upp en levnadsmätt satan. Han vet, att han gagnlöst knyter sin hand mot skapelsen, att han ej kan tillbakatumma tidens visare eller dämma världsströmmens kungsåder -- att han i stort mäktar intet. Men hans själs gry och det pinande kravet på förströelse tvingar honom att göra rön i smått på andar, som han dömer mödan lönande att syssla med. Och i smått vann han icke sällan segrar.

Ty bland de män, som i kraft av rättskänsla, snille och hjältemod, dessa sällsport enade gudsgåvor, fört vårt släktes härmärke något steg framåt -- var finnes väl en, hos vilken han ej kunnat utveckla ett lyte, som minskar deras dyrd och stör det sköna i deras uppenbarelse? De bilder, vi uppställa i våra hävders segerhall, äro därför alla mer eller mindre krymplingar. Går du att i deras åskådande stärka din håg till manlig kamp, så var viss att du runtomkring dig skall förnimma en hop Tersiters skadefröjd, vilka, omedvetna om sin egen vanväxt, peka på deras lyten. Du hör dem svärma kring hjälten från Worms, den vise i Ferney, Childe Harolds sångare, den bragdrike drömmaren på Caprera, du hör dem granska och fördöma -- månne för att varna mot en vådlig människodyrkan, som vill urskulda, ja upphöja bristerna hos sina gudar? Nej, men för att varna mot det stora, som har sin skugga, och hänvisa till det flata, som ingen skugga kastar, emedan ljuset halkar över det. Dock hava även de sina hjältar. Där ett samvetslöst själv går väldigt genom världen, följes det av Tersiterna med rökelsekar.

Slikt tröstar i någon mån Mefistofeles över tillvaron. Ej därför att han känner en dragning till dessa själar. Han, en fallen överängel, förnekar ej alldeles sin frändskap till det gudomliga i människan. Men han hatar livet, och därför framåtskridandet, och därför hänförelsen. Ty hänförelsen är den ende vägbrytaren åt Guds rike. Utan hänförelse verkas intet stort, lika visst som ingen är säll, som ej

glömmer sitt själv för ett högre mål.

Har någon, i vars hjärta Gud tänt rättskänslans brännande eld, dukat under i kampen mot tidens makter, framsänder Mefistofeles gärna en Tersit i prästerlig skrud att över den fallnes stoft tala till de unge och göra den dödes öde till varnagel och skildra den frid och välgång, varmed Herren hugnar de stilla i landena, som aldrig knutit handen mot övervåldet. Där den lumpnes makliga väg utpekas som vägen till himmelen, tycker sig Mefistofeles hava gjort den Gamle på maktens stol ett lustigt spratt.

Faust har varit en hänförelsens man. Han är det ännu, men han har kommit till en skiljeväg, har hunnit in i ett skede av sitt liv, där Mefistofeles tror sig med framgång kunna ingripa. Herren tillstädjer detta, och ett slags vad göres. Mäktar avgrundsanden nedstämma denna eldsjäl till djuriskt liv, då har han vunnit.

Efter en vördnadsfull bugning fjärmar sig helvetets sändebud ur rikssalen. Mefistofeles tror på intet, och därför ej heller på sin seger. Men han aktar lika litet ett nederlag visst. Då han genomskrider änglaskaran, glöder i hans ögon ett förmätet hopp om det godas förödmjukelse. Änglarne rädas för denna strid, ty de känna, huru vek han är, jordens son. Men Herren vet utgången, och de återfå trygd, när de skåda upp till sin fader, vars änne i sitt blida lugn liknar ett sövt världshav i kvällsolens sken. Han bjuder dem att åter skifta sig i världsalltets rymder och fröjda sig åt det sköna i trogen kamp för det goda.

Så lyktar en mottagning i himmelen.

II.

Wagner.

Nog minnas vi litet var från vår skolgång stunder, då vi med saknad vände oss bort från träna, som skuggade lekvallen, för att i ett kvavt skolrum deklinera mensa eller konjugera doceo. Luften var så frisk, himmelen så blå, vallens grönska så mjuk att tumla i. Även om läxan var väl inhärd, ljöd dock tornklockan med hemsk klang, när hon bröt det heliga samkvämet mellan våren och ungdomen. Vi kunde i sådana ögonblick nästan ha frågat och svarat med Faust:

Och frågar du, vi hjärtat slår
så ängsligt här och utan hopp.
vi kval, som du ej själv förstår,
fördämma dina pulsars lopp?
O, från den värld oss Skaparn gav,
från livets fröjd i solens sken

har du stängt in dig i en grav
bland stoft och kvalm och dödes ben!

Ja, det var dödes ben, köttlösa knotor från benranglet av romerskt liv, som den bleke, i ett stelnat språks regler och undantag bortkomne, under formalismens ofantliga skräplast krökte stackars läraren gav oss att gnaga på, i skadestånd för vårluften, solskenet och lekarne. Nåväl, de vetgirige bland oss gnagde med lovvärd id. Han hade sagt, att kunskapens skal är hårt, men dess kärne söt. Ett tänkespråk lämpligt i läraremun. Det uttalades ock helt visst i bästa syfte. Men lika visst är, att Mefistofeles kunde sagt oss detsamma.

Nu, då jag minnes de långa höst- och vinteraftnarne inom skolans murar, vill det också synas mig, som om Mefistofeles varit där inne ibland oss. Jag kände icke hans grannskap, så länge ännu den sjunkande solens sken vemodsfullt dröjde på väggen, som genom daglig iakttagelse blivit mig en solvisare, på vilken jag talde de trögt smygande minuternas tal, tills den sista strålen bleknat. Så kom skymningen, och så tändes ljusen, och den svarta tavlan på sin ställning nära kakelugnen kastade en lång skugga bort emot dörren. I det mörkret dvaldes han. Läraren satt framför sitt bord med huvudet lutat i handen. Skenet från de flämtande dankarne i ljuskronan föll på hans ädelt välvda, men sorgtyngda panna. Han gav oss frågor ur boken; vi svarade efter boken. Han rättade, han förklarade, där så kravdes, han skötte plikttroget sitt kall på läxans område, han plöjde och sådde inom hennes hank och stör, men gick icke därutöver, såsom hade han med livlig ed bundit sig vid att aldrig öppna oss utsikt över hennes stängsel. Han hade hjärta, det vet jag; han hade haft inbillningskraft, det tror jag. Men det hände aldrig, att han vädjade till vare sig det förra eller den senare hos oss. Han måtte aktat som ämbetsplikt att lämna dessa brytningar av vårt mänskliga gry å sido, för att odla vår minnesförmåga ensam. I henne nedlades ord, böjningar, ändelser, namn och årtal. Det var ett stycke arbete, som han inom viss tid skulle hava färdigt och när den tiden utlupit och hans kännesvenner dömts mogne att flyttas till högre avdelning, var hans års-verke samvetsgrant fullbordat. De grekiske hjältar, vilkas gärningar vi läste, blevo till dockor, sammansatta efter språklärans regler, och den romerske Kornelius, deras tecknare, en oblidkelig pojkpinare i gröna glasögon och lastingsrock, med någon av dessa dockor i ena handen och riset i andra. Engelbrekt och Sturarne blevo namn, Lützen och Narva årtal och dagtal -- intet annat. Att vi voro födde i Sverige fingo vi lära här, men ej, att vi voro svenskar. Det lärde oss icke skolan, utan den gamle soldaten, som nu var stadstrumslagare, eller den stackars lantvärnsmannen, som nu tiggde i ett gathörn, sjungande:

»Bort plog och spade ur min hand!
Kom svärd och bajonett!»

Men stundom lyste vår magisters panna av ett annat sken än det från lågorna i ljuskronan, dessa sömniga lågor, som med matta tungor slickade sina långa vekar. Det blixtsnabba skenet kom inifrån. Han steg upp, han rätade sig, han tycktes skaka en osynlig börda från sina axlar. Dock endast för ett ögonblick. Han sjönk åter tillsamman, källsprånget sinade som det kom, ordet, det livgivande ordet, för vilket gossekynnet är så mottagligt, ordet om tillvarons mål, om aktningen för all gagnande id, om den friska viljan att som det godas stridsmän gå ut ur skolan i livets fejd -- det ordet, som vi aldrig skulle glömt, om det blivit sagt, det dog på hans läppar, det hörde icke till läxan, det låg utanför skolstadgan, det dömdes kanske till och med olämpligt för präst- och ämbetsmannavägens ämnesvenner. Och vem dödade det? Då den där ljusglimten skönjdes i lärarens anlete, rörde sig en skepnad i den mörka vrån bakom tavlan, och därifrån räckte sig över golvet en skugga -- skuggan av en arm och en hand med utbredda kloväpnade fingrar -- och skuggan töjde sig, tills hon nått läraren, och hon lyfte sig, och den hemska handen lade sig på hans huvud. Och han satt hopsjunken som förr, och läxan började på nytt.

Om vi åtminstone fått veta, att det var vår plikt att ha tråkigt sex timmar om dagen! Den tarvliga sanningen upprann efter hand hos oss själve. Vad vi däremot brådare inhämtade -- jag vet ej rätt varifrån -- det var vårt omätliga företräde framför verkstädernas och åkrarnes ungdom. Och som detta företräde omöjligt kunde grundas på annat än de minnessaker, särdeles de latinska glosor, varmed man riktade oss, intogos vi för dessa glosor av vidskeplig vördnad. Det ömkligaste pjoller, det som var för fånigt att kunna sägas på svenska, fick, sagt på latin, en i våra ögon lärd och vördnadsbjudande hållning, fick ett krav på aktning, som de visaste ord, talade på fädernas tunga, icke skulle ägt. Vi lärde omedvetet missakta modersmålet, och därmed folkets skick och sed, allt svenskt, utom själva namnet, varvid vi fäste den kärlek vi varit skyldige saken. Se där en av den formalistiska latinbildningens skuggsidor! -- Huru skolan ännu sörjer för kroppen, det varsnar man vid första åsynen av den ungdomsskara, som, hugnad med kunskapsvitsord och lagerkransar, lämnar hennes salar, för att efter hand breda sig över livets ängder. Hitsamlom med trumpetstötar alla världens naturfolk, att de må förvånade skåda detta vår odlings segertåg! Vad få de se? Till en början de omotsägligaste tecken till skolans förmåga att bryta den råa kraften. Kindens ros och ögats eld, det högburna huvudet, de breda skuldrorna och svällande musklerna -- alla dessa märken av en självsvåldig skaparmakts ohejdade framfärd, av en i »klassisk» mening vårdslösad uppfostran -- äro borta eller skönjas endast hos några få karska och motvilliga kynnen. De fleste inom den löftesrika ungdomsskaran utmärka sig för bleka kinder, krökt rygg och släpig gång; ett icke litet tal av näsor är väpnat med glasögon; från en och annan hjässa lyser mellan redan glesnande lockar den brådmognande världskännedomens måne i sitt ny. Patagonierna -- om sådana finnas bland åskådarne -- skola med fägnad vittna, att om deras kuster någonsin ha att rädas strandhugg, blir det icke av slike vikingar. Indianerna skola suckande spörja, varför icke de första vitskinnen, som hemsökte deras jord, voro så vulne som dessa, ty urskogarne hade då kvarstått och gräsmarkerna aldrig blivit rista av en plogbill. Hinduerna måste medgiva, att många av dessa ungersvenner redan hunnit långt på vägen till det saliga nirvana och synas väl mogne att bortdrömma sitt liv i ett djupt och heligt skärskådande av den egna nästippen.

Sörja dessa unga män vad de mist av kraft, skönhet och levnadsmod? Nej, Gud ske lov! Det vore illa. Deras uppfostran tränger djupare än så. Tecknar deras ryggbast bågar, är det ju under bördan av andens dyra skatter, och denna bära de ej endast med tålamod, utan med innerligaste självhugnad. Fabeln talar om den blinde girigbuken, som, troende sig släpa på en guldklimp, saligt pustade under tyngden av en gråsten. Fabeln talar om åsnan, som kråmade sig under lasten av en gudabild, föremål för mängdens dyrkan. Men aktom oss för sårande och fjärran hämtade liknelser! Hållom oss utan vidare tal till det allmänna sakförhållande, att de unge, huru de än i början spjärnade mot skolfängslet, nu känna sig stolta över vad de fått sig inpluggat -- att de från höjden av den visdom, som kan upptornas ur propedeutiska fickböcker, skåda ned på världens gång och »objektivt» döma hennes ensidiga ävlan, vari de svårligen nedlåta sig att deltaga; att deras genom deklinerande och konjugerande uppdrivna förstånd, som från det nionde till framemot det tjugufemte året odlats inom fyra väggar, väl hägnat mot de villande företeelserna där utanför, ej mäktar annat än med jättepumpans dryga nedlåtande möta det vanliga människovettet, som, en ängens ört, får spira som det gitter och utdana sig som det kan i strid med blåst och skurar, och tidigt har att väga sin kraft på egen stängel. Häpnom över den brådmogna klokskap dessa svenner röja vid utträdet ur lärosalen och inträdet i livet! Ihågkommande den horatianska varningen

Tu nisi ventis
Debes ludibrium, cave **[1]**

visa de intet av den sanna, den friska ungdomens förtröstansfulla eller övermodiga skaplynne, som älskar sticka

ut på havet med livets farkost för att brottas med vind och böljor och, om görligt, upptäcka nya stränder, utan de hålla sig vackert tätt intill land, för att ju förr dess hellre smyga in i den trygga hamnen av ett prästgäll eller något annat kall, ju lugnare dess bättre. Onödigt tillägga, att de äro och förbliva vänner och försvarare av det uppfostringssätt, på vars grenar de blommat och mognat till ollon, och vilket de ha att tacka för den trevna omgärdning de vunnit för sin håg och sina syftemål.

Mina damer och herrar! I undren vart jag vill med detta tal. Ursäkten dess längd, men det är som så, att man icke utan en inledning lyfter foten till det viktiga steg jag nu tager, i det jag för er framställer

hr doktor Wagner.

Aktningsfulla bugningar! Valda uttryck, då man talar till denne lärdomens mönstergille man, som själv lägger sitt tals mantel i ciceronianska veck! Är det er görligt fylla ordpåsen med hittegods ur latinske författare, så dess bättre inför denna i skolastmössa och styv akademisk kappa klädda skepnad, vars djupa förakt för hemmagjorda tankar mäter sig med vördnaden för dem, som låta hämta sig ur gamla kalvskinn och ha något namn på us till hemul och som århundradens lärde nött före honom. Jag kallade honom doktor; jag skulle kunnat kalla honom professor, ty när vi återfinna honom i andra delen av Goethes dikt, innehar han denna värdighet; han sysslar då med den brydsamma, men genom våra skolstadgar på sätt och vis lösta uppgiften att skapa en homunculus, det vill säga att på den lärda vägen, medels ett i deglar och retorter åtgjort mixtum compositum, alstra en människa. Hans senare öden äro mig okända; en folksaga mäler att f-n tog honom. Själv djärves jag gissa, att han lyktat som ecklesiastikminister, vilken gissning icke alldeles utestänger, men dock gör osannolikt, att folksagan kan ha någon grund! Men för närvarande är han »famulus» åt den frejdade professor Faust, d. v. s. ett slags hjälpreda i varjehanda smärre göromål, och åtnjuter i gengäld fri bostad, fri kost och hedern av professorns sällskap på lediga stunder.

Wagner prydes av alla de dygder, som alstra rosande kunskaps- och sedevitsord, »stipendier» och »diplomer» och därefter någon indräktig syssla i statens eller kyrkans tjänst. De flesta mödrar skulle yvas över en sådan son. Hans alma mater, universitetet, gör det visserligen. Han är ett mönster av flit och ordentlighet och genomsyras av en skrå-anda, som låter varje utanför de boksyntes krets stående känna hela tyngden av lärdomens helgd. Alla hans rörelser, till och med den varmed han drager nattmössan över öronen, ha något drygt och värdigt uti sig. Detta har väl icke hindrat honom att under sina första studentår på »konvivier», motsvarande våra landskapssexor, dricka sig litet full; men det hände likväl aldrig i ungdomligt lättsinne; han gjorde det för att offra åt en vördnadsvärd sedvana, som ett blot åt den akademiska hävdens gudom; han gjorde det, emedan en liten överdrift vid slika tillfällen hör till ceremonielet, emedan det heter i en gammal latinsk studentsång: »gaudeamus igitur juvenes dum sumus». Och han underlät då aldrig att anföra Horatii antydan om den stränge gubben Katos bruk att någon gång genomvärma sig med druvans safter samt att med särskilt tonfall på nunc upprepa

Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus ...

Han vet, att till och med åt sin backiska yra giva färgen av gulnat pergament. Det timar någon gång, då han nödgas lämna kammaren, där han vid »flitens lampa» synar sina codices, att han på gatan möter och kommer i samtal med någon rådsherre eller annan medborgare, som lever med i stadens eller statens ärenden. Det liknar sig då till ett tankebyte i allmänna ämnen. Medborgaren vill ogärna släppa tillfället ur händerna att höra en så vis mans omdömen i dagens spörsmål; hr Wagner, som icke sysslar med slikt och, sanningen att säga, har bättre reda på det gamla Abderas lagar än sitt eget lands och med allt sitt bokvett är okunnig om vad som sjuder i tidens barm, vill ej heller spilla ett så gynnsamt tillfälle att tröska med de höga talesätt han inlärt om »tidens yra», »folktyckets vindkast», »den flyktiga mängdens gunst», »partiernas ensidiga ävlan», »de råa massorna», »profanum vulgus», »hopens blinda lidelser» o. s. v., talesätt, med vilka han giver mannen en hum om den luftiga höjd, från vilken en lärd, som har latinska språklärans alla regler och undantag i huvudet, ser och dömer sådana saker.

Annars höra lustvandringar icke till hans svaga sida. Föreslå honom en utflykt i det gröna, och han invänder:

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus, såvida han icke får ledsaga doktor Faust, ty det ändrar saken.

> Att gå, herr doktor, vid er sida
> är mig en ära och en vinst.

Han visar sig då för folket bredvid en man, om vars undransvärda vetande ryktet har så mycket att förtälja, vars hjältemod och människokärlek alla minnas från den stora farsotens dagar, vars väsende är stämplat av en omedveten storhet, på samma gång som hans mörka panna och dystra blick ingiva känslan av något gåtfullt, nästan hemskt. En sådan man gör, utan att vilja det, intryck på folket. Alla hattar lyftas, där han går fram -- och vid hans sida lunkar Wagner, solande sig i hans sken. Wagner äger, jämte andra framtidstryggande dygder, även den att nöja sig med lånat ljus, tills han kan hysa med eget. Han ser i folkets hyllning en gärd åt det skolastiska vetandet, och om han ej avundas Faust, så är det emedan han frossar på förhand av den ära, som en dag skall ägnas honom själv. Wagner, som alltid har till ögonmärke de yttre förmånerna av en hedrad ställning, förnimmer då till fullo, att nattvaket vid lampan har sin ljuva lön, att inpluggandet av skolastikens distinctiones och teologiens catenæ ej är spilld möda, och han utbrister:

> Hur bröstet måste vidgas, store man,
> då mängden visar er en sådan heder!
> Den som av sina pund sig reder
> en sådan vinst, hur lycklig han!
> Man frågar, springer, tränges omkring eder,
> föräldrar visa er för sina små;
> vart ni må gå,
> de ställa sig i leder,
> i luften flyga hattarne,
> ja, nära nog på knä man faller neder,
> som komme själva venerabile.

Vår Wagner aktar underligt, att denna hyllning ej avlägsnat molnet från Fausts panna, och än underligare, att skapelsen, i vars rika fägring dennes själ försjunker, verkar vad hälsningar och bugningar ej mäktade. Vore Faust rimsmed och yrkade på att bli »poeta laureatus», då kunde Wagner gissa, att hans herr förman, när han tyst och drömmande skådar den dalande solens härliga ljuslekar, bönfölle Febus Apollo om vankfria rim. Vore Faust målare, kunde Wagner fatta, att han i västerns strömoln letade efter någon god färgverkan, ägnad att åt hans dukar fånga lovord och köpare. Men nu är Faust varken det ena eller det andra. Wagner äger just den mån av ärelystnad, som varje klok fader bör älska att uppdaga hos en son, och tillika den själens torrhet, den inbillningskraftens vanmakt, som värnar en ung man mot menliga drömmar och irrfärder i det blå. Han var aldrig ämnad att avla något stort, och de formalistiska idrotterna ha till fullo snöpt hans ande. Dessutom hör skapelsens fägring till den företeelsevärld, över vilken Wagner är höjd, och det kostar på en vid nattrocken och den stoppade länstolen van studiosus att flacka omkring på berg och fält.

Blir vår Wagner en dag filosofie professor, så var viss att han ej skall utsätta sig för vådan att förföljas som kättare. Han syftar ej till bålet, utan, som det höves en stadgad man, till inkomster och utmärkelser. Så länge den ärvda, av kyrkan helgade föreställningskretsen har sådana att bjuda, skall han aldrig lyfta tåspetsen därutöver. För övrigt är han från början danad till -- ursäkta en jämförelse, som ej vill nedsätta honom eller någon annan! -- till en av dessa tåliga, verkligen vördnadsbjudande lärda åsnor, vilkas kall är att bära den pålastade lärdomsbördan till nästa håll, till nästa släktes råmärke, där hon är att avlasta på en annan sådan åsnas breda rygg, och så allt framgent genom tiderna. Det finns i den mannen intet krut, som spränger i luften vare sig lärobyggnader eller statsbyggnader. Han är förutsedd att fostra andra Wagner-själar: att sålunda fortalstra det uråldriga och heliga brödralag av varelser, som, med kringstängd synkrets, utstakat mål och till sina gärningars mätesnöre den jordiska trevnaden, i alla tider varit den hejdande kraften, »det konserverande elementet» i vetenskapen och samhället, där i lugnare skiften deras dödtyngd och i stormiga deras ryggande skrämsel utgjort den nödiga motvikten till sanningstörstens och rättskänslans iver att hinna ett hägrande fjärran.

---

[1] Är du icke skyldig vindarne ett »driftämne», så akta dig!

III.

Faust.

Det ingångna vadet roar Mefistofeles. Han vill genast skrida till verket, vill redan i afton läsa sig djupare in i den mans själ, som Herren kallat sin tjänare.

Han känner denne någorlunda förut. Med en blandning av undran, agg och löje har han bläddrat i denna säregna levande bok. När Mefistofeles stod inför Herren, ådagalade han denna kännedom genom en flyktigt tecknad, men icke olik bild av Faust.

Han fylls av jäsluft, far i molnen gärna
och, slav av halvmedveten dårskaps röst,
av himlen kräver han var skönsta stjärna,
vill njuta högsta fröjd vid jordens bröst,
och intet fjärran, intet när kan värna
hans barm mot ve och ge hans hjärta tröst.

I en blink är Mefistofeles flyttad från himmelen till jorden. Den drivkraft, som »utplånar avstånden» i andarnes värld, heter vilja och för snabbare fram än ånga och blixt.

Han står nu i en gammal tysk stad, sätet för den högskola, vars prydnad Faust är.

Det lider mot natten. Mörkret lägrar över staden, men de brustna molnen låta alltemellanåt månens strålar leta sig stigar bland underliga skuggor av torn, gavlar, utsprång och skorstenar. I ett och annat av de hörn, där de slingrande gatorna och gränderna mötas, lyser en lampa på en Mariebild. Hon trycker sonen närmare till sig, där Mefistofeles går fram. Spöklika helgonaskepnader i kyrkoportalernas fördjupningar framsticka fånigt fromma anleten och stirra efter honom. De vidunder och omynder, som uppbära husens utsprång eller vakta portvalvens nyckelstenar, hälsa honom, och han hälsar dem tillbaka. Han känner deras mor och ärar i henne en konst, som är fränka till Blocksbergs häxgillen. De ärlige borgarne sova den idoges goda sömn, sedan de innelyckt husfruar och barn i Guds hägn. Över huvudgärdarne hänga svärden, varmed de värja sin stad mot förstar och adel. Bön och arbete för dagens tarv, rosiga barn och blanka svärd för framtidens trygd -- mången av dessa borgareboningar är ett Herrens tempel. Mefistofeles medgiver det med ledsnad.

Dess hellre uppfångar hans öra på långa håll ljuden av tjuvens, skökans och äktenskapsbrytarens steg och alla andras som smyga i mörkret. Han märker, att hans rikes små tjänsteandar nu som alltid ha mycket att syssla i en stor stad under nattens tystnad. Men det är icke endast lasten och brottet som vaka. Sorgen, ångesten, sjukdomen, den vårdande kärleken göra det även.

Än flera makter verka i natten.

Där lyser det genom ett klosters fönster. Innanför rådslå några renlevande män.

Uppe i en vindskupa mitt emot lyser det även. Där äro två ynglingar fördjupade i läsning.

Klostermännen rädas för kyrkans framtid, som i dessa dagar hotas av växande fiender. Hennes väl har lagts i

deras hand, och de äro skyldige att icke rygga. Kunna ej vatten och ande frälsa henne, må elden det. De stanna i det rådslut, att ett bål måste tändas.

Av ynglingarne läser den ene Luther, den andre Platon. Och medan de leva i dessas tankar, synes dem klostret med sina skumma valv falla i grus, och där det stod ser den ene resa sig ett församlingshus för urkristligt fria och fromma människor, den andre ett helleniskt tempel för tänkare, skalder och hjältar.

Mefistofeles vandrar vidare. Han hatar hjärtligt de unges drömmar. Men han likar ej heller den heliga enfald, som bär ved till kättarebålet. Det ligger i denna enfald för mycket allvar.

Nu står han framför det hus, där Faust bor. Det lyser även där. Oskönjelig träder avgrundsanden in i den lärdes trånga boning, där lampan flämtar på böcker, benrangel och alkemistiskt redskap. Faust dväljes vid sitt arbetsbord med pannan lutad i handen.

*

Ett gärningsdigert, ett sanningsletande eller njutande liv -- den unge Faust har att välja, om ens val tarvas, ty varför skulle ej människan kunna rymma allt mänskligt? Ett genomträngande förstånd, som eggas av kunskapslust, ett hjärta, vars åtrå att glädja och gagna den starka viljan lovar förverkliga, en svärmisk inbillning, åt vilken fägring och sjudande livssave bjuder en värld av sinnesfröjd -- se där de rika och vådliga gåvor, varmed Herren utrustat sin älskling! Sanningens himmel välver över hans huvud, och han tror på en idévärld och på vingarnes styrka att lyfta och hålla anden uppe i hennes rena luft. Framför honom breder sig åt ena sidan jordens vida arbetsmark med skiftande yrkes-tegar och åt andra njutningens hav med purprade böljor. Han väljer himmelen. Men ej för att avstå det andra. Han skall nedstiga i sin tid för att verka visare och njuta renare.

Det var en kväll, då fullmånen, stigande över grannskapets gavlar, sken in genom bågfönstret i barnets sovrum. Gossen ställde till sin moder spörsmål om himmelens ljus. Och hon, som lärt honom Guds namn och bönen, talade om Den, vars verk och tjänare himmelens härskaror äro, och hon sade: »Du skall spira upp till man, du får läsa i de vises skrifter och i skapelsens bok; där skall du möta svaren på dina frågor. Jag kan endast bjuda dig: älska honom, tillbed honom, håll dig fast vid honom!»

»I de vises skrifter och i skapelsens bok skall du möta svaren på dina frågor.» -- Barnet glömde icke dessa ord.

Fadern var läkare och, som mången sådan den tiden, idkare av den lönliga vetenskapen. Gossen såg honom ofta, där han, omgiven av böcker och pergamenter, satt försjunken i tankar över någon handskrift med underliga tecken. I det gamla huset fanns en järnhydd dörr, bakom vilken han innestängde sig för hela nätter, än ensam, än med andre lärde. Det är, hade modern sagt, den verkstad, där han efterspårar skapelsens lönd, tingens hemliga gry och krafter. Utanför denna dörr hörde sonen mången gång bälgars gnissel och lågors sprak och såg eldsken

genom en springa uttränga i skiftande färger. Han fick vid något tillfälle gå dit in, och åsynen av de vidunderliga verktyg, som stodo kring ugnen eller fyllde hyllorna, grep honom med känslan av skapelsens gåtors djup, av det lockande uti att intränga i dem och det härliga uti att lösa dem med den letande andens eget ljus. Den känslan fick sålunda tidigt makt över hans själ, och han hade ännu icke vuxit ur gossetröjan, innan han med svällande hjärta lovat, att även han skulle bli präst i forskningens tempel.

Skolan är detta tempels förgård. Henrik Faust tillägnar sig dess ordkram med en iver, som alstras av hans barnatro på en kärne inom skalet. Språken äro honom endast nycklar till forntidens vises tankar; matematiken skall öppna honom stjärnornas värld och dialektiken idéernas.

*

Men en yngling med inbillningskraft blir icke bokmal, så länge han är ung. Ty skapelsen, som är fager även för det nyktraste öga, manar honom med tusen klingande röster ut. Vad han kan svärma i himmelens blå! Vilken lönd han skönjer uti skogens mörker! Vilka varselrika viskningar i vindens sus, i bäckens sorl! I honom kvarlever den makt, som rådde över människosläktets barndom och lärde det att umgås med sina sinnesförnimmelser som med uppenbarelser av en andevärld. Därför njuter han mer än andra och lider även mer, ej minst därför, att han så lätt försätter sig in i varje lidandes ställning. Härav kommer, att den inbillningsstarke gossen har en lättrörd rättskänsla, som framdeles gör honom till en folkets man, även då han yves av ädel börd. Skåda pojkars lek, och är en av dem av detta skaplynne, skall du snart skönja det. I leken hägrar livets allvar med allt vad det rymmer av gott och ont. Någon gång visar sig den sanne konungsanden -- den som hellre går i Perikles’ yllemantel än i Cesars purpurkappa -- anden, som väger utan tyngd, gäller utan krav och utan att kuva bjuder lydnad. Oftare framträder den fega lystnaden att förtrycka. Den inbillningsstarke är icke sällan i leklagen den, som går främst i alla halsbrytande rön, ty han drömmer sig vara Hektor eller Akilles, och han kan röja liten omtanke för egna eller andras liv och lemmar. Men där en usling i hans åsyn djärves förgripa sig på en vekare broder, där kastar han sig med ljungande ögon över våldsherre-ämnet. Bort i sådana stunder med granntyckta uppsyningsmän, och låt Olympens gudar, som glädjas åt de dödliges lekar, i ro njuta det friska skådespelet! Själve härskarornas Jehova nickar blid från sitt kerubhögsäte, när rättskänslan knyter en pojknäve.

Röjde ej dylika gossar något av samma eld vid boken som i leken, bleve de illa sedda i skolan, där de hala, släta, slickade och kallblodiga ohjälpligen skörda de högsta vitsorden för sedligt uppförande.

Den inbillningsstarke gossen är from och upprorisk, troende och tvivlare tillika. I kyrkobänken under en predikan av det vanliga slaget kan han göra sig saker hart när till kyrkobuller. Men ensam i det fria, när solen sjunker och kvällringningen från den närliggande stadens kyrkor fyller luften med dallrande ljud, hör han i dem världskretsarnes klang och knäpper händerna i njutningsrik bön. Som äldre glömmer han ofta Gud, men återvänder alltid till honom. När hans kärlek till kvinnan vaknat, älskar han en och hejdlöst och vesällt, ty han kräver samma tro av henne, som han är mäktig att giva själv.

Har en gryning av denna känsla randat redan hans slyngelår, är hon likväl ren som himmelens ljus. Han bär sin utvalda i famnen, när han på västerns himmel skyndar från purpursky till purpursky, tills han hamnat på solens

klot för att visa henne aftonen med långnande skuggor och domnande sorl på ena jordhalvan och morgonen med ljusnande bergtoppar och vaknande liv på den andra.

Den inbillningsstarke är ej pliktstark. Icke »den kategoriska imperativen», icke det manande: »du bör!» är drivfjädern i hans gärningar. Från att falla djupt räddas han endast av de levande bilder utav det goda och sköna, som han städse föder ur sig själv. Djävulen har därför svårt att göra honom till djur, ehuru lätt att göra honom till syndare. Sedligt stor blir han aldrig; men av stora gärningar är han mäktig.

Det vare därför icke sagt, att han verkar någon sådan. Ju mångsidigare gåvor han fått, dess flera mål hägra för honom, och dess mer sår han sin krafts vildsäd för alla väder, men samlar han den för ett enda syfte, och varder till sist hans levnads kall att odla en viss utstakad yrkes-teg -- känner han detta som ett tungt offer, emedan han svårligen övergiver sitt krav på att omfatta allt. Vinner han segrar inom sitt kall, det vare tänkarens, skaldens, statsmannens, härförarens eller vilket annat som helst, och ärar honom världen för hans bragder, kan han dock själv icke instämma i deras lov, han missaktar vad han gjort, ty han hade drömt något än större. Han är ödmjuk -- på grund av sitt högmod, om du så vill.

Tänk dig en människa med detta skaplynne uppväxande i brytningsskedet mellan medeltiden och den nya. Alla de i världen kämpande motsatserna röra sig även i hans barm. Han har knäböjt i det färgskiftande ljuset från ett götiskt mynsters fönster och bland rökelseskyar under lovsångers klang och orgelbrus förnummit det rusande i en tro, som frågar intet, men i blottjänstens löndfulla vartecken, i dogmens motsägande ordspel, liksom i tempelvalvens skymning känner varsel av en högre, för tanken ofattlig värld. För denna tro är släktets gång ett stadigt nedstigande mot allt djupare skuggor; och tidens flod förer med sig allt mindre av den guldsand, varöver hans källsprång, allt längre bakom oss på Edens sollysta höjder, leker. Att forska är, från detta synhåll sett, att tränga några raster tillbaka mot ström och virvlar för att i flodbrädden efterleta den Salomos nyckel, som öppnar andevärldens portar. Kanhända ligger denna nyckel ännu inom räckhåll. Det är detta hopp som eggar ynglingens barm och driver honom att fördjupa sig i de forna skrifterna, ju äldre en slik, dess närmare källan, dess tryggare hemul för sanningen. Men i det släkte han tillhör har även en annan känsla vaknat. Bland hans samtida höjas röster som ropa: framåt! som i Eden se endast en spegling av det mål som ligger framför oss. Stiga vi mot djupet, ropa de, så äro dess dalar härliga att skåda och skrudade av en fägring och fyllda av ett liv, som bjuder oss forskning av rikaste innebörd, och hinna vi till havet, skola vi med Xenofons män hälsa det jublande och timra oss skepp och väva oss segel till färd mot nya stränder. Tystne de röster, som mana oss att skåda tillbaka. Enom våra krafter för att undanrödja alla hinder på vår väg! Icke heller i detta arbete vare jude eller grek, träl eller fri! Mod att tänka nya tankar! Gud är icke endast bakom oss, han är framför oss, han är överallt!

Faust vill det ena och det andra. Han lyssnar till bägge sidorna, och hans inbillningskraft förskönar bägge livsuppfattningarne. Han tröstar sig ha kraft att tränga tillbaka till källan samt att återvända, hinna sina samtida och ila före dem mot tidsälvens mynning vid havet. Är han ej själv en länk mellan det gångna och det kommande? Är det möjligt att läsa Skulds runor utan att ha tolkat de gyllene tavlor Urd gömmer? Fördenskull först några år av träget samkväm med forntidens vise. Därefter hugfull kamp för framtidens sak.

Så gingo då år av mödor, som blekte hans kinder och fårade hans änne, och när vi återfunno honom, var det

under den ångestfulla vidgången av en spilld levnad. Han stod där nu

nätt opp så klok
som han var förut, stackars tok.

Gav letandet i skolastikens och mystikens irrgångar honom någon visshet, var det den om all mänsklig kunskaps ovärde, och denna köpte han med avsägelsen av livets njutningar och mistningen av sin tro. Med törst efter vetande, kärlek till det sköna, ljusträngtan och därmed så underligt enat sinne för halvdagerns, skymningens, det månsilvrade töcknets, det drömmande skapelselivets magi, fann han dock till sist dessa sin andes krav oguldna och omöjliga att gälda i en värld som vår. Livets fröjder -- vad han kunde njutit dem, om han velat; men han vrok dem från sig under sökandet efter en sanning, som ej låter sig fånga. Sålunda står han tomhänt och sviken. Hans sinnliga och andliga böjelser äro lika otillfredsställda. Och i detta läser han sammandraget av sin saga, medan han nu uppstiger mot sin levnads höjd, där vägen börjar luta mot skuggans och dödens dal.

*

Har du, min läsare, gjort ett liknande rön, så vad återstår dig? -- - --

Ännu är du stark. Ännu gitter du tömma nöjets bägare. Men du känner kanske alltför väl, att du ej kan bliva din tröstlösa kärlek till det sanna och eviga otrogen, att du ej kan avsvärja att skåda upp till den himmel, som svikit dig. En gång gripne av denna osaliga kärlek, missakta vi lustan, även i hennes armar. Epikurus’ svin, som aldrig sett stjärnorna, må, trevet grymtande, låta sig bortleda av vällustens sköka; den vingbrutne örnen dör på sin bara fjällbrant med ögat mot solen.

Men Faust vill lykta denna långpina. Hans stolta, obändiga natur lider dess djupare, som han dagligen på lärostolen måste förnedra sig till att med akademisk tvärsäkerhet framställa skensanningar, som han i sitt innersta föraktar. Och vad är mer hädiskt, mer helgeskändande än att till unga trängtande läppar räcka dravel, under förebärande att det är sanningens lekamen och blod? I denna natt av harm och kval över en spilld levnad står självmordet honom nära. Månen, som skiner in på böckerna och de alkemistiska verktygen i den välvda, trånga studerkammaren, bryter en av sina strålar mot kristallflaskan där uppe, som gömmer en dödande vätska. Men en annan stråle leker på magern Nostradamus’ bok.

Upp! Fly in i det vida land!
Den underbara boken här
av Nostradamus’ egen hand
skall visa dig, var vägen är.

För Faust ligger magien lika nära till hands som hon är oss fjärran. Magien sade sig hava makt att spränga andevärldens portar och lösa tillvarons gåtor. Den fege skälvde för detta medel, som gjorde människan till de osynliges träl, om hon ej själv hov sig till deras herre. Förståndsmänniskan ler åt magien, men Faust andas ännu

medeltidens luft, och har han icke länge sedan litat till den lönliga vetenskapen, är det därför att tänkarn velat i ärligt envig tillkämpa sig vad magien lovar att med trolldom smyga oss i hand.

Även vi måste medgiva en magi: inbillningskraftens och trons, och en annan har i verkligheten aldrig funnits. Demonerna leva och -- som de gamle trodde -- tarva sin föda. Men denna suga de varken ur ångan av offerdjurens blod eller ur lukten av häxornas brända kött. Demonerna leva av människans tro på deras tillvaro. Denna tro var ambrosian, som gav Apollo hans fägring, var Heidrunsmjölken, som gav Tor hans mandom, var alrunesaven, som framdrev djävulens lemmar, horn och klövar. Så länge hellenen trodde på sin Apollo, men icke längre, hörde prästinnan den framsyntes röst ur Delfis håla; så länge nordmannen troende blotade åt Tor, men icke längre, sågs den rödskäggige med sin hammar visa Svea- och Götaböndernas fylken deras väg över vigvallen. Tron står i djupaste samband med inbillningskraften, och den senare kan stundom göra den förras tjänst. Efter tre dagars svält och tvagningar skall varje lärjunge av Voltaire eller Comte, om han vill nattetid gå ut till ett ödsligt tvevägamot och där, i magerns skrud, draga sin trollring och läsa och med allt högre röst omläsa de magiska böckernas fasansvärda framkallelsebud, få röna vad han aldrig väntade. Där tron ännu lever eller där luften, såsom kring den knappt troende, knappt tvivlande Faust, är mättad av vidskepelsens ångor, bliva icke ens sådana tillredelser av nöden. Därför icke underligt, om Faust, sedan han öppnat Nostradamus' bok och länge skärskådat andarnes tecken och läst kallelsen, ser jordanden framträda i eld och lågor. Men denne uppenbarar sig endast för att visa honom den oändliga skillnaden mellan livet som enstaka gnista och livet i skapelsens ådror.

> I livets floder, i dådens storm
> är jag böljan här,
> är jag vinden där,
> alstring och grav,
> ett evigt hav,
> en skiftande id,
> livsglödande strid.
> I tidernas susande vävstol en skrud,
> en levande, härlig, jag väver åt Gud.

Det är något av Heraklitus' flytande ur-eld och något av hinduernas Siva i denne ande. Och då Faust, i känslan av människans gudomliga upphov och kanske än mer av sin egen brännande oro, djärves lyfta huvudet och känna sig honom närskyld, försvinner han med orden:

> Den ande liknar du, som du förstår,
> ej mig!

Ännu under inverkan av denna syn och detta förödmjukande genmäle uppvaktas Faust av sin famulus Wagner, som med nattmössa och lampa inträder, emedan han hört sin herr förmans röst och trott honom »deklamera ett grekiskt skådespel», av vilken idrott han, Wagner, vill »profitera». Faust måste tillbakatränga varje yttring av de känslor, som uppröra honom, för att med lugnt anlete åhöra den självviske och lismande bokmalens prat om talarkonsten, i vilken han ej skönjer annat än ett lovvärt medel för de maktägande i stat och kyrka att leda mängden med klingande ord och sakförarelist. Wagner lämnar honom äntligen, men vi kunna det icke, innan vi vittnat utgången av hans inre strid.

Det lider redan mot nattlykten. Morgongryningen är när, och ljusen till påskottans firande skola snart tändas i grannkyrkan.

Ett ögonblick nästan avundas Faust sin famulus. Denne har ju ställt för sig ett mål, som kan nås. Han har således något att hoppas, något att leva för.

> Blott den går fri från hopplöshetens smärta,
> vars sinne hängt sig fast vid idel fnask,
> som gräver efter guld med lystet hjärta
> och glädes, då han hittar mask.

Men tanken återvänder till andeuppenbarelsen. Borde icke Faust fröjdas över denna, ty skingrade hon icke tvivlet på en andevärld och på magiens makt? Nej, det är icke så Faust fattar saken. Honom är denna andevärlds tillvaro av ingen vikt, om hon icke blir honom en källa för högre vetande och en väg till innerligare samliv med skapelsen. Ja, det gällde honom lika, om uppenbarelsen endast vore ett hjärnspöke, en lek av hans inbillning, förutsatt att de krafter, som sova i människosjälens djup, genom denna lek blivit väckta till medvetande och fjärrskådning. Var det jordanden eller hans eget djupare själv, som nyss svarade honom -- nog av: svaret avskar varje hopp om ett rikare jordeliv. **[1]**

---

[1] Här följde ursprungligen i översättning den stora Faustmonologen med början från orden »Jag lik en Gud» (jämför Faustöversättningen. sid. 37) jämte de därpå följande körerna av änglar, kvinnor och lärjungar (sid. 40-42).

IV.

Påskdagen. Faust och Mefistofeles.

Det är påskdagen, och skapelsen, som med de troende helighåller uppståndelsens högtid, bjuder stadens inbyggare ut i det gröna.

Vilket vimmel av hantverkssvenner och tjänsteflickor, av studenter och soldater, av borgare med hustrur och döttrar! På vägar och stigar böljande skaror, på ängarne bollkastande och kapplöpande flockar, på älven båtar

med sång och strängaspel, i byarne majstänger, fioler och ringlekar, på utvärdshusen öldrickande, kägelslående och samhällsdryftande yrkesmän. Så länge solen står högt på himmelen, ökas dessa skaror idkeligt av nya svärmar, som flyga ut ur flustret till stadens ofantliga bikupa.

Där hör du i vägskälet en mängd hantverkssvenner rådgöra om målet för deras färd, och tyckena äro här nästan lika delade som i nuvarande franska riksdagen. Några vilja till Jägarhyddan (legitimisternas förebilder?), några till kvarnen (orleanisternas?), andra till hälsobrunnen (republikanernas?), andra åter till Burgdorf, emedan där vankas det bästa ölet och de trevligaste flickorna (bonapartisterna?), och andra äntligen, som synas förebilda »de stilla i landena», ge på frågan: »vart?» det genmälet: »vi följa med de andra.»

Där komma två tjänsteflickor, den ena är misslynt och hotar att

gå till stan tillbaka.

Den andra vill liva henne med att de skola möta en viss »honom» och att

han finns vid popplarna bestämt!

men den första invänder:

Ett nöje just för mig att smaka!
Han går ju bredvid dig alltjämt,
och dansar han, är det med dig.
Vad röra dina nöjen mig? --

Men han har sällskap, du, i dag --
krushuvudet, det sporde jag.

Bakom dem två studenter:

Se, hur de kila av med lust och gamman!
Herr broder, kom! med dem slå vi oss samman.
Ett mustigt öl, en bitande tobak,
en piga söndagsklädd, se där min smak!

Men bakom studenterna borgarflickor, som harmset se dem spåra sådant villebråd:

Två ljusa pojkar, må jag säga!
Det är en skam att se därpå:
det bästa sällskap kan man äga,
men efter pigor ränner man ändå.

Borgare med hakpåsar, runda magar och spanskrör med silverkrycka. Helt andra samtalsämnen. Lektiden ligger bakom dem:

Borgmästarn, som vi valt, jo, det är mig en herre!
Nu, då han är det, pöser han allt värre.
Vad gör han då för stan till slut?
På sämre tider alla tecken tyda,
man måste mer än förut lyda
och skatta mera än förut.

De gå förbi en tiggare:

Ej fåfängt ljude här min lira
Gott hjärtelag, glatt sinnelag!
Den vilodag, som alla fira,
han vare mig en skördedag!

De hakpåsige giva denna gång sin skärv utan att inlåta sig på fattigvårdsfrågan, och de fortsätta att dryfta sina älsklingsämnen:

Jag vet ej bättre, jag, på sön- och högtidsdagar
än att få språka med en yrkesbror
om krig och krigsrumor, när folk behagar
att klappa upp varann långt bort där turken bor.
Man står vid fönstret, tar sitt glas med smak,
ser båtars mängd, som nedåt strömmen glider,
går glad om kvälln till eget tak
och prisar fred och fredens tider. --

Jag tycker, granne, just som du:
må gärna land och riken ramla
och skallar klyvas mitt itu,
blott allt hos oss blir vid det gamla.

Med vilka ögon den fula käringen där möter och mäter de täcka flickorna som nalkas! Är det den vissnades avund till knopparne?

> Nej, se så granna! Väna, unga blod! Vem kan ej lätt förgapa sig i slika! Blott litet mindre övermod!
> Jag kunde skaffa, jag, vad flickor efterfika.

De unga få bråttom.

> Agata, skynda dig, min skatt!
> Att ses med slik en häxa, det är farligt ...
> Hon lät mig se, förliden Andersnatt,
> min »blivande» livslevande och klarligt.

Agata lämnar i gengäld det förtroende, att hon också varit hos trollpackan och sett sin tillkommandes skepnad i en kristall. Det var en ungersven med stolt hållning och djärv uppsyn, lik en soldat, och han stod där bland andra män av samma gry.

> Jag sökt och sökt och söker än
> men finner honom ingenstädes,

tillägger den lilla otåliga. Har den stygga trollpackan endast villat henne? Men hör! Det ljuder en sång, och i raska steg framrycker en hop lansknektar. De fjäderprydda mössorna på sned över solbrända anleten, blixtrande ögon, uppstrukna munskägg! Sådana voro de hon såg i kristallen!

> Borgar med torn och
> trotsande tinne,
> flickor med hugstort
> hånande sinne,
> eder jag vinne!
> Djärv är min idrott,
> härlig min lön.
> Våra trumpeter
> -- skiftande öden! --
> bjuda till fester,
> ljuda till döden!
> Det är ett liv, ett
> stormande! alla
> flickor och borgar
> kuvas och falla,
> Djärv är vår idrott,

lönen en värld!
Krigareskaran
skyndar sin färd.

Vart skynda de? Att dö för en kung, åt vilken de sålt sina unga liv för guld och härfång? Eller kanske endast för att taga med storm några hjärtan i byn där borta. -- - --

*

Det är ej långt från människovimlet vi återfinna Faust och Wagner. Den senare är icke riktigt nöjd med sin utfärd:

Att gå, herr doktor, vid er sida
är mig en ära och en vinst,
men gå här ensam skulle jag ej lida,
ty råhet tål jag allra minst.
Fiolgnäll, skrän och kägelklotens dunder
jag hatat all min levnad lång.
Om fan besatt dem vore intet under --
slikt kallas glädje, kallas sång.

Faust däremot känner stormen i sitt bröst lägga sig vid anblicken av naturens fägring och människornas glädje. Då han under natten uppbesvor jordens ande, visade sig denne i eld och lågor, och dess åsyn hart när tillintetgjorde honom. Här återfinner han honom icke koncentrerad till en övermäktig personlighet, utan flödande i naturens och människornas ådror som en skapande livskraft. Han återfinner honom i fältens uppspirande grönska, i vårens silverglänsande skyar; han hör i bäckarnes sorl och människornas jubel, huru denne ande

i tidernas susande vävstol en skrud,
en levande, härlig, väver åt Gud.

För några ögonblick störes denna njutning, då Faust i byn, genom vilken han med sin famulus ställer kosan, blir föremål för invånarnes hyllning; de känna igen den lärde mannen, och de äldre erinra sig väl, huru han som yngling, under pestens dagar, gick med läkemedel och tröst från hydda till hydda.

Faust våndas under byfolkets vänskapsyttringar. Han har länge misstänkt, att den hjälpsamma hand, läkarekonsten genom hans fader och honom själv räckte lidandet, redde fleras gravar än pesten, och det skär honom i hjärtat att sålunda påminnas om det gagnlösa i ävlandet efter kunskap.

Vad ej man vet, det tarvar man,
och vad man vet är ej till fromma.

Wagner är av annan tanke. För honom är det nog att

samvetsgrant och punktligt öva
den konst, som själv i arv man tog.

Under samtalet härom ha de lämnat byn och gått upp på en kulle. Ett viktigt ögonblick i Fausts liv närmar sig. Han skådar med samma tjusning som i ungdomen den sjunkande solen.

I vemod över mänskonöd
må stundens hulda gåva ej försina!
O, ser du, hur i aftonsolens glöd
de uti grönskan strödda tjällen skina!
Hon sjunker... dagen dör... men där, hur stolt hon far
att hölja i sitt ljus den andra världen!
O, lyfte mig från jorden vingars par
att följa, alltid följa med på färden!
I evigt aftonsken jag såge då
vid mina fötter jorden uti drömmar,
var dal i skymning sänkt, i brand var fjälltopp stå
och silverbäckar söka gyllne strömmar.
Ej stängde klyftor då, ej höga berg,
min gudalika färd uti det höga;
ren havet öppnar sig för häpet öga
med vikar skimrande i purpurfärg.
Nu sänker, sänker sig gudinnans änne,
men då med nyväckt lust jag ilar efter henne
att dricka evigt ljus ur hennes flammors skatt,
framför mig dag, bakom mig natt,
där uppe himmelen, där nere havets bölja!
En härlig dröm... varunder hon försvann!
Ack, kroppen ej så lätt får vingar, han,
att vingad ande på hans färder följa.
Dock kan envar en medfödd längtan märka,
att upp och fjärran hän han vill,
när över sig han hör, hur vårens lärka
oskönjelig i rymden slår sin drill,
när bredda vingar örnen häva
högt över tallkrönt stupas rand,
och tranan ses mot hemmet sväva
ut över hav, ut över land.

Wagner hör och nästan rädes att hans professor är galen. Den gode »famulus» skulle hellre velat tala om sin utsikt till ett »stipendium» varpå han falkar, eller fri vedbrand nästa vinter -- en tanke liggande dess närmare, som

det nu efter solnedgången börjar kännas kallt i luften. Men som han dömer sig skyldig att vara sin följeslage till lags, vill även han, Wagner, svärma så gott det går, och han framhåller då, huru trevet det är att sitta i sin länstol med en »teologisk disputation» eller slikt framför sig. Fågelns vinge har han väl aldrig drömt sig, men

vad högre fröjd, då man på tankens vingar
från bok till bok, från blad till blad sig svingar!

Då är man säll även i den hårdaste vinternatt:

En salig värme livar alla leder,
och, ack! upprullar du ett vördigt pergament,
då stiger hela himlen till dig neder.

Men Faust trånar ännu alltid till fågelns vingar eller en trollmantel, som kunde bära honom genom luften:

O, givas andar i det blå,
som öva välde mellan jord och himmel,
ned ur det gyllne soldoft sväven då
och fören mig i brokigt levnadsvimmel!

Denna önskan ljuder i Wagners öron som en andeframbesvärjelse, och han tillåter sig fästa professorns akt på det vådliga uti att tala så, ty andarne taga gärna människan på orden:

De lyss med skadefröjd till minsta ljud,
de lyda, ty de äro svekfullt sluga,
de ställa sig som himlens sändebud
och läspa ljuvt som änglar, när de ljuga.
Men nu är luften kall och nejden grå,
och dimman faller. Vi må gå!
Om kvällen skattar man sin lilla vrå.
Men varför står du där och stirrar så?

Faust frågar, om han ser en svart hund, som springer över åker och äng.

Wagner:

Den har jag länge sett. Vad märkligt är med den?

Faust:

Vad tror du, att det är? Giv noga akt, min vän!

Wagner:

Det är en pudel, som vill vädra opp
sin herre efter hundars vana.

Faust:

Men se, han tecknar i sitt lopp
kring punkten, där vi stå, en ständigt trängre bana.
Det lyser, om jag ej ser illa,
liksom en eldrand i hans spår.

Wagner:

Å, ni är ute för en ögonvilla,
det är en hund till hull och hår.

Faust:

Mig tycks, som lade han kring oss en snara,
en magisk fin, för kommande försåt.

Wagner:

Sin herre letar han och synes vara
helt brydd att finna andra på sin stråt.

Faust:

Allt trängre krets! Nu är han när!

Wagner:

Ni ser en hund och ej ett spöke här:
han gnäller tveksamt, lägger sig på buken ned
och viftar svans, allt efter hundars sed.

*

Faust lockar det tvetydiga kräket till sig och säger efter att hava mönstrat det:

Du har nog rätt: jag ser i detta djur
ej spår av ande, allting är dressur,

vartill Wagner, själv ett dresserat väsen, förnumstigt anmärker:

En hund, som fått sin tukt, är värd

att ses med ynnest även av en lärd.
Jag undrar ej, att han din gunstling blev,
studenternas läraktige elev.

Pudeln följer Faust hem. Den medkänsla han hyser för allt levande röjer sig även i denna lilla handling, att han giver natthärbärge åt djuret, som sällat sig till honom. Läsaren, som redan anar något fanders-aktigt i den svarta besten, anser förmodligen, att denna välvilja här är illa använd. Och däruti har han denna gång utan tvivel rätt. Men i längden torde det visa sig, att man står sig bäst med att visa gott hjärtelag, vore det ock mot själva hin.

Mörker betäcker redan de slingrande gator, genom vilka Faust och Wagner begiva sig till sina bostäder i den dystra universitetsbyggnaden. De skiljas åt i korridoren, och man kan tänka sig, att Wagner, tröttad av lustvandringens för honom ovanliga ansträngningar, insomnar tillräckligt djupt för att betrygga Faust mot ett förnyat nattligt besök.

Faust inträder med pudeln i sin studerkammare. Vi kunna icke lämna honom, innan vi erfarit utgången av detta första möte mellan honom och det väsen, som döljer sig under pudelns ull.

De i den fria naturen tillbragta timmarne hava kvarhämnat en fridfull efterklang i grubblarens själ.

Se, nattens djupa mörker täcker
den ängd, där nyss en gäst jag var;
en mystisk helig bävan väcker
till liv vad anden ädlast har.
Begärens storm och lustars villa
ha slumrat in med dagens larm,
och mänskokärlek rör sig stilla,
Guds kärlek rör sig i vår barm.

Men pudeln är en orolig gäst. Han springer fram och tillbaka och stannar vädrande vid tröskeln, där ett pentagram är anbragt -- en femuddig tingest som spelar en viss roll uti den gamla magien och över vilken ingen ond ande lär kunna kliva, om strecken som bilda tecknet äro väl hopfogade. Faust befaller hunden förhålla sig stilla och lägger vid eldstaden sin bästa kudde för att med bekvämt nattläger lugna hans oro.

När lampan åter vänligt brinner
uti vårt trånga stilla bo,
sitt bättre jag man återfinner,
i hjärtat spridas ljus och tro,
förnuftets stämma hörs i natten,
och åter blomstrar hoppets vår,

och hän till livets bäckars vatten,
till livets källa själen trår.

Men hunden synes jämmerligt plågad av de känslor, som hugsvalande genomströmma mannens själ. Han morrar och tjuter. Faust tystar honom ånyo och frågar förebrående, om hunden vill nedlåta sig till människors skick att visa tänderna åt det goda och sköna.

Men ack! jag känner, att ur hjärtats källa
hur än jag önskar det, frid ej mer vill kvälla.
Men varför skall så hastigt strömmen sina
och vi på nytt i törst förtvina?
Så ofta skulle mig detta hända.
Dock, denna brist kan till förmån lända:
vi lära det överjordiska skatta,
till uppenbarelse längtan fatta,
och detta ljus är klarast tänt
uti det nya testament.

Faust beslutar tillbringa natten med att översätta prologen till Johannes' evangelium. Men, medan han grubblar över andemeningen i dess första ord, störes han av hundens ursinniga skall, och -- ett, tu, tre -- sväller krabaten upp till ett hiskligt odjur med brinnande ögon och uppspärrade käftar. Faust förstår nu, att han fört en farlig gäst under sitt tak och fattar »Salomons Nyckel» -- »Chavicula Salomonis», en besvärjelsebok, som även förf. till dessa rader råkar hava i sin bokhylla, fast han icke lyckats framkalla eller bortjaga några andar med densamma. Faust vet emellertid bättre att

för slik bastard av avgrundsblod
är »Salomonis Nyckel» god,

ehuru

den som ej känt
vart element,
ej vet att märka,
huru de verka,
kan ej befalla
andarne alla.

Han tror sig först hava att göra med någon elementar-ande och uttalar de fyra elementernas besvärjelseformel. Men denna verkar icke. Det erfordras skarpare medel. Och när han slutligen hotar demonen med det tecken, som

djupt förfärar
de svarta härar

tecknet av

den evigt födde,
som för ett nidstyng blödde,

upplöser sig synen i en dimma, ur vilken framträder -- Mefistofeles, klädd som en resande akademiker, bugande på förbindligaste sätt, försäkrande sig med största nöje stå till professorns tjänst och skämtsamt anmärkande, att han fått sig ett duktigt svettbad.

*

Ett rum, vars välvda tak, nedrökade murar och alkemistiska redskap ensamt för sig göra intrycket av något skumt, lönligt och spökaktigt... en lampa, som flämtar och med ovisst sken döljer mer än yppar för ögat... dödstystnad runt om... midnatt... och på knappt en armlängds avstånd från rummets enslige herre en avgrundsande livslevande. Det där borde gripa inbillningskraften, men, som nämnt, Faust är lugn. Han rädes mer för en timme, spilld i samkväm med den tråkige, inbilske och efterhängsne Wagner, än för en hel natt öga mot öga med djävulen.

Och dessutom är Mefistofeles, man skulle kunna säga, en så trevlig sate. Han har en alldeles egen förmåga att lägga något godlynt in i det sataniska och att med skämtets slagruta upptäcka, var skrattets källåder går fram även i den mest förbrända själ. Faust är road. Han ser in i detta anlete, som i vilande tillstånd skulle vara fasaväckande, men nu i snabba skiftningar återspeglar spefullt skämt och kittlande infall. Han mödar sig att skåda in i dessa ögon, som, om de hölle sig stilla, skulle komma honom att hisna för sina kalla, hädiska, tröstlösa djup, men nu äro i ständig rörelse. De blinka och ledsaga varje kvickt ord med ett blixtrande sidskott.

I dag är Mefistofeles icke helvetets diplomat, han är dess professor. Huru fastlagsvärdigt han bär sin skolastdräkt! Vilket löjligt djupsinne han inlägger i sina filosofiskt tillskurna svar! Och det halvt tillgjorda, halvt verkliga, men alltid lekande allvar sedan, varmed han framlägger grundtanken i sin etisk-kosmologiska världsåskådning, enligt vilken i striden mellan himmelen och helvetet hävden och rätten stå på det senares sida. Och huru han svänger gisslet även mot helvetets och sina egna rön i kampen mot tillvaron och »det klumpiga något som kallas världen»! Han utvisslar icke blott den lärde mannens eget skrå, utan himmel, jord, helvete och sig själv på köpet. Att han gjorde sig så fri att »driva» smått även med Faust, det märkte denne redan vid gästens svar på den första till honom ställda frågan: vad heter du?

Och det frågar ni, som så missaktar ordet! genmäler Mefistofeles:

Den frågan -- är hon svaret värd
för den, som ordet så föraktar,
som, upphöjd över fenomenens värld,
blott tingens väsen eftertraktar?

Bland mycket annat ligger i detta svar en dräpande dom över Fausts nyss avbrutna översättningsarbete. Han företog detta utan att ens ha utrett för sig skillnaden mellan att överflytta, parafrasera eller kommentera urskriftens innehåll. Mefistofeles ger honom en lätt hum därom, att när pudeln tjöt, gjorde han det som lärd granskare och ej som djävul, ehuru det påstås, att avgrundsandarne sargas i märgen av detta: »I förstone var ordet». Ty hela den strid -- vilja några veta -- som klöv världen i en oförenlig tvefald var ju striden om förstfödslorätten, som änglarnes drott, den med tidens morgonrodnad födde Lucifer, ville tillrycka sig från den evigt enfödde.

Det är emellertid ingalunda Mefistofeles' syfte att ringla sig undan närgångna spörsmål om sitt kynne och sina uppsåt. Han vidgår gärna, att han är

en del utav den kraft, vars lott
är alltid vilja ont och alltid verka gott,

att han är förnekelsens, förintelsens ande.

Och då Faust spörjer, varför han nämner sig »en del», när han likväl ter sig som ett helt, spiller Mefistofeles icke tillfället, som här tillbjuder sig, att gissla såväl människans högfärd som hennes skrymtan. -- Jag talar ödmjuk sanning, svarar han. Må människan tro sig vara ett helt, en liten värld för sig, en »mikrokosmos» -- och en hel liten narrvärld är hon onekligt --; jag däremot, en blygsam djävul, vidkänner ej endast, att jag är en del, utan delen av en del utav ett helt, och detta hela är allas vår moder Mörkret.

Delens del ställer sig här vid sidan av tjänarnes tjänare, »servus servorum Dei»... Satan räcker Roms biskop handen och säger: vad vi äro ödmjuka, du och jag!

Över sin strid för modern Natts rätt mot ljuset och livet skämtar han:

Trots vågor, stormar, jordskalv, brand
förbliver lugnt till sist så hav som land.
Och djur- och mänskoynglets syndaflod!
Slikt otyg är omöjligt att förgöra;
till graven må jag millioner föra,
dock spelar jämt ett nytt och livligt blod.

När samtalet räckt en stund på detta vis, vill Mefistofeles gå. Nu var hans syfte bara att knyta kännskapens band, och det är gjort. Annorstädes har han i elden många järn, som måste smidas färdiga, innan han ägnar Faust sin odelade vård.

Men pentagrammet vid tröskeln stänger honom vägen. Något skamsen nödgas han fästa sin värds akt på »det lilla hindret». Han märkte det icke, när han som pudel sprang in i kammarn, och att det då icke hejdade honom, kom sig därav, att den åt tröskeln pekande udden är slarvigt ritad och öppen.

> Men saken fick ett annat slut:
> hin onde slipper icke ut.
>
> Faust:
>
> Men fönster, skorsten? Flyg din väg med röken!
>
> Mefistofeles:
>
> Det finns en lag för djävlar och för spöken:
> den väg vi slunkit in, den må vi ut.

Således har även helvetet sina lagar! Detta leder Faust till tanken på en skriftlig överenskommelse.

> Nå, det var bra! Då kan man sluta
> med er, I herrar, ett kontrakt?
>
> Mefistofeles:
>
> Vad man dig lovat, skall du okränkt njuta
> och varje prick förbli vid makt.

Pentagrammet, som skall värja mot onda inflytelser, blir sålunda den yttre tillskyndelsen till ett förbund mellan Faust och satan. Slikt händer, när läkedomen mot det inre onda letas i yttre ting. Femudden vid Fausts tröskel är en sinnebild av den magi, som med saliggörande former, med runor, galdrar och mynder av romerskt slag tror sig utestänga djävulen från kyrkans heliga område. Han ränner utan svårighet in, men låter icke driva ut sig, förrän hindret är ur vägen röjt.

Den skriftliga överenskommelsen uppsättes först nästa gång, då Mefistofeles, klädd som ädling i scharlakan och siden med svärd i bälte, kommer att taga Faust ut i världen, det vill säga i de sinnliga lustarnas virvel. Men i natt har djävulen bråttom, och då Faust ej så snart vill avhända sig hans uppiggande sällskap, måste Mefistofeles tillgripa sina konster för att bli fri.

Förstugugången där utanför vimlar av små tjänsteandar på helvetets tredje huvudtitels stat, »legationssekreterer» och »diplomatiske agenter», som på sin förmans lönliga bud uppstämma en kör, vilken, onimbar för andra öron, vaggar Faust i sömn. Under tiden frambesvärjer Mefistofeles en råtta, som söndergnager femudden och därmed öppnar hans fängelse. Råttan lever ock på helvetets tredje huvudtitel, oräknat sportlerna ur människornas visthus. Hon är ett diplomatiskt djur, har fin päls och gnager i mörker och tystnad sina hål och gångar.

Men Faust ser i drömmen hänryckande bilder framtrollade av den där andekören, som lik eolsharpotoner genomdallrar hans själ, och han njuter redan försmaken av det jordiska paradis, Mefistofeles lovar öppna för honom. Han ser det murade valvet över sig rämna, han ser himmel efter himmel öppna sig och vika för en högre, renare, med mer glindrande stjärnor.

I dessa ljuvligt blå rymder sväva väne andeynglingar i fladdrande mantlar, vilkas band bölja ned över lundar, där älskande vandra i svärmiska drömmar bland rankor och druvor, som, pressade av osynliga händer, ena sina strålar till en över ädelstenar sorlande bäck. Längre bort sväller denna till en flod, som i fjärran breder sig till sjöar, gungande nya Lycksalighetens öar, på vilka andeynglingarne sänka sig och där de svinga i jublande danser, tills de, gripne av längtan, skifta sig i skaror och klänga över öarnes höjder eller kasta sig i de skinande böljorna eller flyga upp mot himmelen för att njuta de kärleksblinkande stjärnornas lust. **[1]**

---

[1] Här följer som avslutning andarnes härliga sång (Faustöversättningen sid. 70-72).

V.

(Fragment)

När Mefistofeles återvänder, undertecknas överenskommelsen mellan Faust och helvetet.

Knappt har han med en droppe blod skrivit sitt namn, förrän Mefistofeles sänder ett ilbud för att mäla Lucifer den viktiga händelsen. Vid dennes hov samtalas om nästan intet annat, ty det gäller ju ett vad, som Herren nedlåtit sig till att ingå med avgrunden. Vinner denna, med vilket leende skall icke Mefistofeles då vid nästa mottagning i himmelen träda inför den Gamle, och med vilken konst skall icke då till och med hans rygg i sina bugningar vittna om triumfen!

Överenskommelsen i sina allmänna drag lyder:

Mefistofeles skall i detta liv vara Fausts ödmjuke tjänare; mötas de i ett annat, skall Faust vara hans.

Det är, märk väl, icke sagt, att de skola mötas hinsides. Mefistofeles vet bäst, att därom kan intet stadgas. Här gäller en högre lag: den på vilken vadet med Herren vilar. Faust skall avhändas sin själsadel: då är han förtappad, annars icke.

Men Faust har undertecknat utan tysta undanflykter, utan dolt hopp om frälsning. Varom ej, skulle han redan nu trätt förnedringens väg och satt foten på slänten till avgrundssvalget.

Ur denna jord sprang upp vad fröjd jag kände,
och denna solen lyser mitt elände;
är dem jag lös och ledig, hände
vad hända må och hända vill!

Faust vill ut, ut i det fria att där vara fri. Han vill sänka sin själ i det skapade och leva dess djupaste liv, han vill älska, han vill veta, han vill gripa med kraftig hand in i sitt släktes öde och slå ett väldigt slag för det rätta och goda, innan hans arm domnat. Och detta vill han ej av lystnad till vad man på detta stoftgrand, som en dag varder öde, kallar odödligt namn. Härligast är att okänd verka gott. Det gör Gud, som endast så vittnar om sig, att han gör väl emot oss.

Det är vad Faust åtrår. Kan han ej vinna det utan helvetets hjälp, så yrkar han på den, och är världslagen sådan, att han skall förspillas därför, att han hugnat sin andes högsta krav, finner han sig i domen.

Utgivarens efterskrift.

Sysslandet med Goethes Faust utgör i Viktor Rydbergs verksamhet i viss mån bindeleden mellan det äldre och det yngre skedet av hans diktning.

Vid början av 1860-talet sade han för långa tider romanförfattandet och skaldskapet farväl, och flertalet av de dikter, som 1863 trycktes i 1864 års »Flora», torde redan ett par år hava legat i hans portfölj. Hans sysslande med teologiska och kulturhistoriska spörsmål förde honom på andra stigar. Men innerst inne bodde dock alltid skalden, och författaren till »Medeltidens magi» (som dessutom sysslade med ett aldrig fullbordat arbete »Djävulens historia»), fann särskilda beröringspunkter med Faustskepnaden och kom att grubbla mycket över Mefisto. Så sökte han sig till den store tyske mästarens dikt och fattade tidigt beslutet att tolka den till svenskan och att kommentera den. Under en vistelse å Ljungskile sommaren 1866 tillkommo betydande delar av översättningen. Han skriver i ett brev från denna tid: »Fet blir man icke av saltvatten, bergvandringar och

översättningskrångel med Faust.»

Första synliga resultatet av detta arbete voro de Bilder ur Goethes Faust, vilka, rikt belysta av översättningsutdrag, lästes i Ny Illustrerad Tidning 1867, n:o 24, 25, 27 och 28, och om vilka mera nedan.

Sedan sysselsatte honom under slutet av 1860-talet och början av 1870-talet »Faust» esomoftast.

Omsorgsfullt omarbetade och putsade Rydberg sin tolkning, och ett par gånger torde översättningen av första delen hava helt och hållet omskrivits, innan den erhöll den form, vari Rydberg, 1876, ansåg sig kunna framlägga den store mästarens dikt. Redan året därförinnan - 1875 - hade Rydberg i Svensk Tidskrift infört skildringen »Ur andra delen av Goethes Faust», vilken liksom de tidigare bilderna ur Faust var isprängd med tolkningsprov.

Till en andra upplaga av första delen, som utgavs - ånyo genomsedd - 1878, fogades nu även denna redogörelse för skaldeverkets senare del, vilken i övrigt på enstaka punkter återupprepar synpunkter och uttryck från de första »bilderna» ur Ny Illustrerad Tidning.

Dessa första »Bilder ur Goethes Faust» återgivas emellertid här, dock i en form betydligt skiljaktig från den de ägde vid det första framträdandet och även något olika den redaktion, som undertecknad framlade i den samlade upplagan 1897 och dess särtryck.

Rydberg har nämligen upprepade gånger sysslat med deras omarbetande. Först skedde det 1872 - under hans mest utpräglade språkrensningsperiod -, och därvid medhann han omarbeta de tre första kapitlen, som äro de viktigaste. Sedan upptog han ånyo arbetet samtidigt med fullbordandet av översättningen vid 1870-talets mitt och hade för avsikt att samla till ett helt en serie uppsatser om »Faustgossen», »Faustmannen», »Doktor Wagner», »Mefistofeles», »Margareta» tillsammans med referatet i Svensk Tidskrift av andra delen och en redogörelse för hela verket.* Men han avbröt detta arbete, och särskilt kom aldrig Margaretakapitlet till stånd.

Då jag år 1897 utgav Faust och Faust-studier hade jag blott, utom de tryckta uppsatserna i Ny Illustrerad Tidning, att tillgå spridda fragment av den senaste omarbetningen, och jag sökte av materialet sammansätta ett mosaikartat helt. Sedan har jag emellertid under sysslandet med levnadsteckningen funnit den sammanhängande omarbetningen av de tre första kapitlen från 1872 och har kunnat tillgodogöra mig den - i st. f. den första texten - på de ställen, där de nyare fragmenten lämnade mig i sticket. Dock hava ojämnheter i språkligt avseende icke kunnat undvikas; omarbetningarna härröra nämligen från Rydbergs strängt puristiska tid. I enstaka fall har jag ansett mig böra ersätta vissa ord, som nu skulle förefalla de fleste läsare obegripliga eller åtminstone försvåra tillgodogörandet av innehållet, med de i den ursprungliga texten använda eller med andra, som Rydberg eljes nyttjat i motsvarande fall. Det är nämligen uppenbart, att Rydberg själv fann det hänsynslösa språkrensningsarbetet tröttsamt och övergav det; svårigheterna därmed torde just ha vållat, att den innebördsrika omarbetningen av Fauststudierna icke fullbordades.

Huru sammansättningen skett framgår av följande översikt, därvid I betecknar den första, tryckta texten, II de tre omskrivna kapitlen från 1872 och III de senare fragmentariska omarbetningarna.

Första kapitlet: Inledningen till och med Mefistofeles' tal ur II; från orden »Som man hör stöder Mefistofeles» till slutet ur III.

Andra kapitlet: helt och hållet ur II.

Tredje kapitlet: Första stycket till slutorden »lutad i handen» ur III (två olika fragment) andra stycket från »Ett gärningsdigert» till slutorden »dialektiken idéernas» ur II; tredje stycket från »Men en yngling» till »och dödens dal» ur III; slutet från »Har du, min läsare» ur II.

Fjärde kapitlet: Första avdelningen med skildringen av de olika vandrarne ur III; nästa stycke från »Det är ej långt» till orden »Faust våndas under byfolkets vänskapsyttringar» ur I; återstoden av detta stycke till stjärnan ur III. Sedan stycket från »Faust lockar det tvetydiga kräket» till stjärnan ur I; slutet från »Ett rum, vars välvda tak» ur III.

Femte kapitlet är ett fragment ur III, som i manuskriptet är något längre än här meddelats; men det uteslutna innehåller endast början till en skildring av Mefistofeles' samtal med studenten.

De anförda verserna äro ändrade efter den slutgiltiga tolkningen.

Dessa »Bilder ur Faust» utgjorde, i viss mån, förberedelser till själva den stora tolkningen, vilken är en av vårt lands största översättarebragder och som med fog betecknas såsom »ett oförgängligt verk, glänsande icke blott av lånat utan även av eget, inre ljus». I dessa randteckningar till tolkningen har Rydberg lämnat djupa karakteristiker av de tre huvudfigurerna med ständiga blickar på samtidens förhållanden, och ingenstädes framträder satirikern Rydberg så lyckligt som i skildringen av Mefisto och Wagner, karakteristiker av utpräglad tendens. För teckningen av Faust - särskilt dennes gosseålder - har Rydberg tydligen hämtat ej så litet ur sitt eget inre. I viss mån är denne »Faust» tillika en självkarakteristik av 1860-70-talens Viktor Rydberg.

November 1909.
KARL WARBURG.

---

* En gemensam vän till oss båda skrev till mig från Göteborg i april 1875, då Rydberg avslutat översättningen (som likväl senare genomgick en överarbetning):

»Rydberg tänker på ett arbete, som han själv säger kommer att bliva det 'läsligaste' av allt vad han skrivit och som man kan ana varder något ypperligt. Det skall vara färdigt om ett halvår och heta 'Mefistofeles'. Det skall utgöra karakteristiker av de i Faust förekommande karaktärerna. Så vill han t. ex. i 'Faust som ung' teckna idealet av en yngling, som han säger. Men Mefistofeles blir huvudfiguren. Du har kanske läst 'Bilder ur Goethes Faust' i Ny Illustrerad Tidning för 1867. Det är kärnan till arbetet, fast detta kommer att tagas utförligare och djupare.»